

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta pedagogická

Katedra výtvarné kultury

Diplomová práce

**VÝROBA LOUTKY JAKO PROSTŘEDEK PRO ROZVOJ
KOMUNIKAČNÍCH SCHOPNOSTÍ DĚTÍ S
LOGOPEDICKOU VADOU**

Bc. Adéla Czimprichová

Učitelství VV pro SŠ a ZUŠ

Vedoucí práce: PhDr. Martina Komzáková

Plzeň, 2013

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracovala samostatně a použila pouze uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, červen 2013

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Martině Komzákové, vedoucí mé diplomové práce, za odborné vedení, podnětné připomínky a rady, které mi byly při tvoření práce velkým přínosem.

Dále bych chtěla poděkovat mé přítelkyni Hance Moravcové za pomoc při realizaci výzkumného projektu, ochotu, nadšení a psychickou podporu.

OBSAH

1. Úvod.....	5
2. Teoretická část.....	7
2.1 Řeč.....	7
2.1.1 Narušená komunikační schopnost (logopedická vada).....	8
2.1.1.1 Typy narušené komunikační schopnosti u zkoumaných dětí.....	9
2.1.2 Řeč a centrální nervový systém.....	10
2.1.3 Řeč a lateralita.....	11
2.1.4 Řeč a jemná motorika.....	13
2.1.5 Výtvarné činnosti z pohledu procvičování jemné motoriky a koncentrace	14
2.1.5.1 Maňásek.....	15
2.2 Stres.....	17
2.2.1 Vliv fiktivního světa na prožívání jedince.....	17
2.2.2 Dramaterapie v kontextu mého výzkumu.....	19
2.2.3 Vliv pocitu bezpečí na zmírnění stresu.....	20
3. Empirická část.....	22
3.1 Vstupní hypotézy a formulace výzkumné otázky.....	23
3.2 Výzkumná skupina.....	24
3.2.1 Sociální exkluze / Kultura chudoby	25
3.3 Mé role v projektu.....	26
3.4 Hanka.....	27
3.5 Způsob oslovování rodin	28
3.6 Metoda a postup práce.....	28
3.7 Materiály k výzkumu.....	31
3.8 Výzkumný projekt	32
3.8.1 Struktura projektu.....	33
3.8.2 Představení jednotlivých úkolů projektu s důrazem na momenty, které považuji za klíčové.....	34
3.9 Klíčové teze pro rozvoj komunikačních dovedností dětí s logopedickou vadou..	60
3.10 Klíčové teze pro hladký průběh celého výzkumného projektu.....	71
4. Závěr.....	75

4.1	Zodpovězení výzkumných otázek.....	75
4.2	Osobní závěr.....	79
5.	Přílohová část.....	I

Anotace

Cílem mé diplomové práce je probádání možností, které nabízí svět loutek a loutkového divadla, jimiž lze zlepšovat a rozvíjet komunikační dovednosti dětí s logopedickou vadou – narušenou komunikační schopností. Text diplomové práce dělím na dvě části - teoretickou a empirickou. Teoretická část je koncipována jako odborné zázemí stanoveným vstupním hypotézám a následnému výzkumnému projektu. Pracuji zde s odbornou literaturou, která se nastolené problematice věnuje. Empirickou část této práce považuji za stěžejní, neboť je tvořena samotným kvalitativním výzkumem. Na základě dvou fenoménů (jemná motorika a identifikace s loutkou), které kvalitu řeči mohou ovlivňovat, rozdělují výzkum do dvou tematických okruhů. V prvním se věnuji technologickým specifikům výroby loutky (pozoruji, jakým způsobem ovlivňuje rozvíjení jemné motoriky kvalitu řeči), v druhém okruhu se zaměřuji na nácvik a hraní divadla s loutkou (zkoumám zda lze nabídkou fiktivního světa zmírnit hladinu působící úzkosti a stresu a tím zmírnit projevy narušené komunikační schopnosti). Na základě kvalitativní analýzy výzkumného projektu uvádím v závěru této práce odpovědi na výzkumné otázky.

Klíčová slova

Řeč, narušená komunikační schopnost, jemná motorika, lateralita, identifikace, stres a úzkost, fiktivní svět, klima psychologického bezpečí, dítě, loutka, maňásek, loutkové divadlo, dramaterapie

Annotation

The aim of my thesis is exploring the possibilities which offered the world of puppets and puppet theaters, which can improve and develop communication skills of children with speech defects - communication disorder. Text of the thesis is divided into two parts - theoretical and empirical. The theoretical part is conceived as an expertise according to given hypotheses and subsequent research project. I work here with literature that deals with issues raised. The empirical part of this paper I consider crucial, since it consists of a qualitative research. Based on two phenomena (fine motor skills and identification with puppets) that may affect the quality of speech, is divided into two research themes. In the first I devoted to the technological specifics of production puppets (I observe how they affect the development of fine motor speech quality) in the second range I focused on practicing and playing with a puppet theater (I examine whether the offer of the fictional world of acting to mitigate the level of anxiety and stress and alleviating the symptoms of communication disability). Based on qualitative analysis of a research project the conclusion of this work answers to research questions.

Keywords

Speech, impaired communication ability, fine motor skills, laterality, identification, stress and anxiety, fictional world, the climate of psychological safety, child, puppet, hand puppet, puppet's theater, dramatherapy

1. Úvod

Ve své bakalářské práci jsem se věnovala loutkovému divadlu a několika konkrétním typům loutek, především z historického a výrobně-technologického hlediska. Rozhodla jsem se svou diplomovou prací na toto téma navázat a nahlédnout jej z pohledu terapie. Zjistila jsem, že existuje poměrně velké množství terapeutických postupů, které nějakým způsobem využívají loutky nebo loutkové divadlo (např. dramaterapie, teatroterapie). Z dostupných pramenů jsem vyčetla, že jsou tyto postupy zaměřeny především na práci s mentálně či tělesně postiženými dětmi. Zajímalo mne, zda lze tento přístup - výrobní (výroba vlastní loutky) i inscenační a dramatický (hraní divadla s loutkou), aplikovat také na děti trpící narušenou komunikační schopností.

V současné době dětí trpících nejrůznějšími druhy narušené komunikační schopnosti – určitou logopedickou vadou, bohužel přibývá. Zaměstnaní rodiče nemají na své děti dostatek času, aby se jim mohli plně věnovat; nepovídají si s nimi, nečtou jim. Dítě tolik potřebný mluvní vzor získává prostřednictvím obrazovky, televizní či počítačové. Dnešní klipová společnost je velmi náročná na postřeh a rychlé reakce. Dítě tak musí najednou vstřebat poměrně velké množství vjemů. Důsledkem může být narušená komunikační schopnost.

Předmětem mé diplomové práce se stala loutka, loutkové divadlo a řeč – míra komunikační dovednosti a její poruchy. Mým původním přáním při plánování projektu bylo vytvořit výzkumnou skupinu, která se bude skládat pouze z koktavých dětí. Koktavost bývá všeobecně pokládána za jednu z nejtěžších poruch komunikační schopnosti. I přes to, že se koktavostí zabývá celá řada lékařských oborů, psychologie i logopedie, dodnes není zcela vyřešena otázka její etiologie (původ) a patogeneze (vznik chorobných změn). Zřejmě právě toto je příčinou skutečnosti, že existuje tak obrovské množství terapeutických postupů a metod korekce koktavosti, bohužel také i vysoké procento recidiv a terapeutických neúspěchů. Je všeobecně známo, že mezi nejošidnější a zároveň nejcharakterističtější znaky koktavosti patří zejména variabilnost - projevy koktavosti totiž varíují v pozitivním i negativním směru, například v závislosti na náročnosti konkrétní komunikační situace, lingvistické složitosti promluvy, momentální psychické i fyzické disponovanosti člověka s koktavostí.¹ Myslela jsem si, že právě na balbutických dětech budou možné kvalitativní změny ve verbálním projevu nejlépe

¹ LECHTA, Viktor. *Diagnostika narušené komunikační schopnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-801-5. s. 317.

patrné. Nicméně se mi do výzkumné skupiny podařilo nalézt pouze tři jedince s kochtavostí a skupinu jsem tedy doplnila dětmi s jinými druhy narušené komunikační schopnosti. Tato volba se nakonec ukázala jako velmi přínosná, neboť mi tak vznikla různorodá srovnávací výzkumná skupina.

Text své diplomové práce rozděluji do dvou hlavních celků – teoretický a empirický. Teoretická část se zaměřuje na souhrnnou strukturaci informací, jak na danou problematiku nahlíží odborná literatura. Empirická část mé práce obsahuje výzkumný projekt a jeho následnou kvalitativní analýzu. Obě části práce vznikaly současně a navzájem na sebe odkazují.

2. Teoretická část

Text své diplomové práce rozdělují do dvou částí - teoretické a empirické. Samotný výzkumný projekt tvoří druhou - empirickou část práce. Tato – první část, vytváří teoretické zázemí stanoveným hypotézám, které v empirii ověřuji. Svá východiska opírám o odbornou literaturu a o práce, které se věnují podobné problematice.

Vzhledem k tématu, kterému se ve své diplomové práci věnuji, je stěžejní problematikou řeč – míra komunikační dovednosti a její poruchy. Možnosti zlepšování kvality řeči jsou pak základními východisky pro všechny mé vstupní hypotézy.

Možnosti zlepšování komunikačních schopností dětí s logopedickou vadou rozdělují ve výzkumném projektu na dva hlavní okruhy. Prvním je výroba loutky – zde zkoumám zda procvičování jemné motoriky samo o sobě má pozitivní vliv na stimulaci řeči. Druhým okruhem je hraní divadla s loutkou a život jedince v loutce („já jako loutka“) – zde zkoumám, zda se díky činnosti a prostředí, ve kterém se odehrává, podaří zmírnit hladinu stresu a tím zlepšit kvalitu řeči. Ve stejném duchu člením také text v teoretické části mé práce.

2.1 Řeč

Celý výzkumný projekt je zaměřen na rozvoj a možnosti zlepšování komunikačních dovedností dětí s logopedickou vadou. V následujících podkapitolách nahlížím řeč, komunikační dovednost, z několika hledisek. Nejprve definuji, co je to řečová vada a s jakými typy narušené komunikační schopnosti jsem se ve svém výzkumu setkala. Dále, na základě rozboru stávajících teoretických publikací a odborných textů, rozebírám vlivy laterality a dominance mozkových hemisfér na kvalitu řeči a nastiňuji možnosti rozvíjení kvality mluvního projevu. Nejprve pomocí stimulace jemné motoriky (souvisí s první částí výzkumného projektu - výroba maňásků, technologická specifika práce s různými materiály), po té se věnuji problematice stresu a významu jeho hladiny na kvalitu řeči mluvčího s logopedickou vadou (souvisí s druhou částí výzkumu – hraní divadla, vystupování v roli).

2.1.1 Narušená komunikační schopnost (logopedická vada)

Profesor Lechta zavedl v roce 1990 termín narušená komunikační schopnost, který nahradil dosavadní termíny porucha nebo vada řeči. Komunikačními schopnostmi a jejími narušeními se zabývá **obor logopedie a chápe ji jako komplexní problém na úrovni komunikace jako takové.** „Komunikační schopnost je narušena tehdy, když některá rovina jeho jazykových projevů (příp. několik rovin současně) působí interferenčně vzhledem ke komunikačnímu záměru. Přitom může jít o rovinu foneticko-fonologickou, lexikálně-sémantickou, morfologicko-syntaktickou nebo pragmatickou, resp. může jít o verbální i neverbální, grafickou nebo mluvenou formu interindividuální komunikace, její expresivní i impresivní složku.“²

Narušenou komunikační schopnost dělíme do deseti okruhů:³

1. Vývojová nemluvnost (dysfázie)
2. Získaná orgánová nemluvnost (afázie)
3. Získaná neurotická (psychogenní) nemluvnost (mutismus, elektivní mutismus, surdomutismus)
4. Narušení článkování řeči (dyslalie - patlavost, dysartrie)
5. Narušení plynulosti (fluence) řeči (balbuties - koktavost, tumultus sermonis - brebtavost)
6. Narušení grafické stránky řeči (specifické poruchy učení: dyslexie, dysgrafie, dysortografie, dyskalkulie)
7. Narušení zvuku řeči (palatolalie, rinolalie)
8. Poruchy hlasu (dysfonie, dysodie, afonie)
9. Symptomatické poruchy řeči (jsou symptomem jiného postižení)
10. Kombinované vady a poruchy řeči

² KLENKOVÁ, Jiřina. *Logopedie: narušení komunikační schopnosti, logopedická prevence, logopedická intervence v ČR, příklady z praxe*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006, 224 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-802-4711-102. s. 105.

³ Tamtéž s. 153.

2.1.1.1 Typy narušené komunikační schopnosti u zkoumaných dětí

V následujícím textu definuji typy narušené komunikační schopnosti u zkoumaných dětí. Při hodnocení konkrétní logopedické obtíže jsem vycházela především z osobního pozorování. Z oboru logopedie mám pouze základní znalosti a zkoumané děti neprošly žádným odborným vyšetřením, proto jsou veškeré mé závěry orientační. Popisuji, co je řečová vada v mém výzkumu, pro jehož potřeby tato klasifikace slouží - lepší pochopení zkoumaného problému. Své závěry podkládám odbornou literaturou a doplňuji diktafonovými záznamy. (příloha)

Výzkumu se účastnilo šest dětí, níže uvádím konkrétní jedince (všechna křestní jména jsou v rámci této práce smyšlená) spolu se znaky, které jejich verbální projev vykazoval.

- Lukáš
 - Při samostatném verbálním projevu je nejistý, ostýchavý a často se tzv. zadrhne - obzvláště na hláskách „k“, „p“, „m“. Očekává negativní reakce od posluchačů, pokud je na něj upřená pozornost, problémy se zhoršují. Z počátku se verbálnímu projevu vyhýbá.
 - Domnělá porucha plynulosti mluvy – balbuties, spíše spastická forma.
- Daniel
 - Při mluvním projevu působí sebejistě, přestože má více potíží než jeho bratr Lukáš. Reakce okolí se snaží ignorovat, je přátelský, i přes obtíže velmi komunikativní.
 - Domnělá porucha plynulosti mluvy – balbuties, klonicko-spastická forma.
- Jana
 - Pokud komunikuje s okolím, používá omezený jazykový kód – slova, maximálně jednoduché věty, což může být způsobeno jejím nízkým věkem i faktem, že je jediná dívka v chlapeckém kolektivu.
 - Domnělá porucha plynulosti mluvy – balbuties, klonicko-spastická forma.
- Michal
 - Velmi špatně vyslovuje většinu písmen. Občas, pokud neumí vyslovit problematické písmeno, nahradí jej jinou hláskou, jeho verbální projev je tak mnohdy nesrozumitelný.
 - Domnělá dyslálie – hlásková patlavost multiplex.

- Pavel
 - Vystupuje sebevědomě, rád komunikuje a je středem pozornosti. Přesto má chudší slovní zásobu a často komolí slova, používá špatné tvary, agramatismy a neologismy.
- Jakub
 - Vystupuje sebevědomě, má jistý verbální projev, používá přiměřenou slovní zásobu. Občasná zadržnutí jsou patrná pouze ve chvílích stresového vypětí nebo nedostatečné časové dotace.
 - Domnělá situačně podmíněná porucha plynulosti mluvy.

2.1.2 **Řeč a centrální nervový systém**

„Řeč je jednou z nejsložitějších činností, jichž je lidská bytost schopna. ... V pozadí běžné mluvy stojí komplexní koordinace artikulačního svalstva, obrovský počet neurálních aktů a vysoký stupeň integrace motorického systému. Tvorba řeči vyžaduje činnost významných mechanismů na každé zásadní motorické integrační úrovni nervového systému (mozková kůra, subkortikální jádra mozku, mozkový kmen, mozeček a mícha).“⁴ Řeč je čistě lidský prostředek vyjadřování jazyka. „Na tvorbě řeči se podílejí části mozkové kůry a jejich spojení, která žádná zvířata, ani antropoidní opice nemají, tvořené stovkami milionů, možná miliardami nervových buněk rozmanitých druhů.“⁵ Centrální mechanismus tvorby řeči je tedy celá funkční soustava, která není dodnes zcela objasněna.

Nejpodstatněji ovšem řeč a její kvalitu i kvantitu ovlivňuje mozek. V mozku jsou pro řeč a mluvení nejdůležitější hlavně dvě centra. Tzv. Brocova area je ohraničené centrum ve frontálním laloku a primárně funguje jako centrum motorického programování řečových artikulačních pohybů. Oproti tomu Wernickeho area se nachází v temporálním laloku a zaměřuje se na řečovou recepci – porozumění řeči a formulování vnitřních lingvistických konceptů.⁶ Lidský mozek můžeme nejelementárněji rozdělit na pravou a levou mozkovou polovinu čili hemisféru. Každá

⁴ LOVE, Russell J., WEBB, Wanda G. *Mozek a řeč: neurologie nejen pro logopedy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009, 372 s. ISBN 978-807-3674-649. s. 131.

⁵ KOUKOLÍK, František. *Mozek a jeho duše*. 1. vyd. Praha: Makropulos, 1995, 215 p. ISBN 80-901-7761-1. s. 105.

⁶ LOVE, Russell J., WEBB, Wanda G. *Mozek a řeč: neurologie nejen pro logopedy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009, 372 s. ISBN 978-807-3674-649. s. 226.

polovina vypadá jinak a má také odlišnou funkci. „...nesouměrnost levé a pravé mozkové poloviny je zakotvena dědičností. Musela se objevit na některém stupni vývoje našich předků a nepochybně souvisí s polidšťováním daným vývojem řeči a schopnosti vyrábět a užívat nástroje.“⁷ Rozdílnost mozkových polovin a umístění konkrétních funkčních oblastí je velice individuální a způsobuje mimo jiné míru dominance konkrétní hemisféry a vyhraněnosti laterality.

2.1.3 **Řeč a laterality**

„Laterality nazýváme vývojové (nikoli patologické) úchylny organismu podle jeho střední roviny, a to ve smyslu nadřazenosti jedné strany proti druhé. Asymetrie se týká hlavně párových orgánů, především končetin a orgánů smyslových.“⁸ Laterality lze rozdělit na tvarovou a funkční. Pro potřeby mého výzkumu je důležitější laterality funkční. Funkční laterality znamená „přednostní užívání jednoho z párových orgánů“, což znamená, „že osoba koná jisté úkony pravidelně jedním z obou orgánů lépe a raději, snáze a rychleji než orgánem druhým.“⁹ Stupeň laterality vedoucích funkcí orgánů je ovlivněn mírou dominance pravé či levé hemisféry. „Vedoucí funkce mají pak svou korovou reprezentaci v dominantní hemisféře. Podle tohoto základního pojetí se rozeznávají typy dominance:“¹⁰

1. dominance levostranná (častější), jeví se jako praváctví
2. dominance pravostranná, jeví se jako leváctví
3. dominance nevyjádřená, tzv. ambidextrie

„Neuropsychologové dokázali, že praváctví a leváctví nejsou ostře ohraničenými vlastnostmi. Leváctví poměrně plynule přechází do „nepraváctví“ a to opět plynule přechází do čistého praváctví. U vyhraněných praváků jsou řečové funkce vázány pouze na levou hemisféru. Leváci je tam mají vázány v přibližně 60% pozorování, ostatní je mají vázány oboustranně nebo pravostranně. Oboustranná nebo jen pravostranná

⁷ KOUKOLÍK, František. *Mozek a jeho duše*. 1. vyd. Praha: Makropulos, 1995, 215 p. ISBN 80-901-7761-1. s. 89.

⁸ SOVÁK, Miloš. *Laterality jako pedagogický problém*. Vyd. 1. Praha: Universita Karlova, 1962, 266 s. Pedagogika (Grada). ISBN 14-613-62. s. 10.

⁹ Tamtéž s. 14.

¹⁰ Tamtéž s. 24.

vazba řeči je u praváků výjimečná.“¹¹ Existuje poměrně velké množství dětí s tzv. překříženou lateralitou. To znamená, že vedoucí orgány motorické jsou na protilehlé straně těla než vedoucí orgány smyslové. U jedinců, u nichž se zkřížená lateralita týká oka a ruky - tedy v případě, že dané dítě má dominantní např. pravou ruku a levé oko nebo opačně – ji můžeme pokládat za dispoziční základ nejrůznějších potíží ve vývoji obratnosti, jemné motoriky, psaní i kresby, uchopování předmětů a řeči.¹²

V mé výzkumné skupině byly síly rozloženy následovně:

Lukáš	levá ruka	balbuties
Daniel	pravá ruka	balbuties
Jana	pravá ruka	balbuties
Jakub	levá ruka	zadrhávání ve chvílích stresu a časového presu
Pavel	pravá ruka	chudá slovní zásoba
Michal	levá ruka	dyslálie – hlásková patlavost multiplex

Podle toho, jak se malé dítě vyvíjí pohybově, jak postupuje jeho zdokonalování ve zvládnání různých typů pohybu, můžeme usuzovat, jak se mu vyvíjí mozek. Pohyb mozek stimuluje. Stejně tak oromotorika¹³ vypovídá o rozvoji těch částí mozku, které jsou zodpovědné za správné tvoření řeči (Brocovo motorické – expresivní centrum řeči a Wernickeho receptivní centrum řeči).

František Koukolík ve své knize *Mozek a jeho duše* zmiňuje všeobecně známý fakt, že základními znaky lidství jsou řeč a užívání nástrojů. Mozkové oblasti, které jsou za mluvení a užívání nástrojů zodpovědné, jsou vývojově nejmladší a odlišují člověka od všech ostatních živých bytostí.¹⁴ Souvisejí spolu tyto oblasti nějak?

¹¹ KOUKOLÍK, František. *Mozek a jeho duše*. 1. vyd. Praha: Makropulos, 1995, 215 p. ISBN 80-901-7761-1. s. 91.

¹² SOVÁK, Miloš. *Lateralita jako pedagogický problém*. Vyd. 1. Praha: Universita Karlova, 1962, 224 s. Pedagogika (Grada). ISBN 14-613-62. s. 47.

¹³ Oromotorika = pohyby mluvních orgánů (mluvidel) dutiny ústní
Slovník cizích slov: ABZ.cz. [online]. [cit. 2013-06-28]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/oromotorika>

¹⁴ KOUKOLÍK, František. *Mozek a jeho duše*. 1. vyd. Praha: Makropulos, 1995, 215 p. ISBN 80-901-7761-1. s. 89.

2.1.4 Řeč a jemná motorika

Jak jsem již naznačila v závěru předchozí kapitoly, budu se dále zabírat možnými souvislostmi mezi mozkovými centry pro tvorbu a vnímání řeči a jemnou motorikou – mozkovými centry, které jsou zodpovědné za správné vykonávání jemných pohybů. Do jemné motoriky spadají veškeré menší pohyby – řadím sem: úkony sebeobsluhy; grafomotoriku - psaní, kresbu; manuální činnosti, oromotoriku a logomotoriku - řeč.

Možnému propojení center pro jemnou motoriku a řeč napovídá jejich blízké umístění v mozku. Mozkové kůře řídící hybnost se říká motorická. Bezprostředně před ní se nachází doplňková motorická oblast, která je strategicky významná - je to klíčový uzel několika funkčních systémů. Doplňková motorická oblast v prvé řadě startuje začátek veškerých volných pohybů, které se rozhodneme udělat rozličnými částmi těla – tedy i pohybů řečových.¹⁵ Další blízké spojení řeči a motoriky objevujeme v souvislosti se složitými naučenými pohyby, kterými autor František Koukolík myslí např. oblékání, zapínání knoflíků, zamykání dveří a podobné řetězce úkonů, které se musíme naučit. *„U většiny lidí složité naučené čistě lidské pohyby řídí levá mozková polovina na obou polovinách těla. Mapa složitých naučených pohybů se v tomto ohledu podobá mapě řeči. Předpokládá se, že se spolu s mapou řeči vyvíjela a v průběhu vývoje se spolu s ní na levou mozkovou polovinu vážala.“*¹⁶

Kvalitu mluvního projevu jedince ovlivňuje celá řada faktorů. Komunikační schopnost a její narušení může být způsobeno orgánovou či funkční poruchou mluvidel či některého z center mozku (expresivní, receptivní či motorické). První část mého výzkumu je zaměřena na probádání možností, jak lze zlepšovat komunikační schopnost manuální činností – výtvarnými úkoly.

¹⁵ KOUKOLÍK, František. *Mozek a jeho duše*. 1. vyd. Praha: Makropulos, 1995, 215 p. ISBN 80-901-7761-1. s. 103.

¹⁶ Tamtéž s. 81.

2.1.5 Výtvarné činnosti z pohledu procvičování jemné motoriky a koncentrace

V úvodu této kapitoly bych ráda podotkla, že následující informace pocházejí především z analýzy situací, které vyplynuly z plánování a realizace výzkumného projektu. Relevantní literaturu, kterou bych mohla své níže uvedené předpoklady a závěry podložit, jsem nenalezla.

První část mého výzkumu by měla odhalit, do jaké míry lze manuální činností stimulovat řeč jedinců s narušenou komunikační schopností. Mým vstupním předpokladem je, že hlavně koktavé děti (u nichž se lze domnívat, že míra „zadržávání“ je v jejich mluvním projevu značně podmíněna situačně) budou vykazovat zlepšení mluvy tzv. v činnosti a o činnosti. Tudiž, že se potvrdí má domněnka, že odvedením pozornosti od řeči („jak to řeknu“) konkrétní manuální činností, bude řeč plynulejší, uvolněnější apod.

Při plánování projektu, jsem si byla vědoma potřeby navolit takové výtvarné aktivity, které budou různou měrou zaměstnávat ruce a tedy vyžadovat různou míru nutné koncentrace tvůrce. Proto jsem se rozhodla pro výrobu maňáska, neboť při této tvorbě se uplatňují různorodé - unimanuální¹⁷ i bimanuální¹⁸ technologické postupy. Popis technologických postupů výroby maňáska jsem detailně uvedla již ve své bakalářské práci, kde jsem si výrobu sama vyzkoušela. „*Při volbě vhodné technologie ... mi byla velmi nápomocná knížka Podoby loutky Aloise Tománka. Tato publikace svým širokým záběrem nemá v současné odborné literatuře obdoby. Autor zde popisuje nejširší spektrum loutek s možnostmi jejich manipulace a z ní vycházející technologická řešení. Ze všech uvedených poznatků je citelně znát autorova bohatá divadelní zkušenost. Vše je doplněno názornými nákresey, obrázky a příklady z jeho scénografické praxe. V současné době přednáší Alois Tománek scénografii se zaměřením na prostor a specifika loutkového divadla na katedře alternativního a loutkového divadla pražské DAMU.*“¹⁹

¹⁷ Tento pojem se vztahuje k pojmu unimanuální preference = upřednostňování činností vykonávaných pouze jednou rukou
Slovník cizích slov: ABZ.cz. [online]. [cit. 2013-06-29]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/unimanualni-preference>

¹⁸ Tento pojem se vztahuje k pojmu bimanuální preference = upřednostňování činností konaných obou rukama
Slovník cizích slov: ABZ.cz. [online]. [cit. 2013-06-29]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/bimanualni-preference>

¹⁹ TOMÁNEK, Alois. *Podoby loutky*. Akademie múzických umění v Praze. 2006. ISBN 80-9331-053-8. In CZIMPRICHOVÁ, Adéla. *Loutka*. Plzeň, 2011. Bakalářská práce. Fakulta pedagogická Západočeské univerzity v Plzni. Vedoucí práce Mgr. Naděžda Potůčková. s. 25.

Obouručná (bimanuální) činnost, tedy taková, která zaměstnává obě ruce, je v mém projektu zastoupena modelováním a kašírováním při výrobě hlavičky maňáska. Tyto technologicky náročnější úkoly vyžadují velkou dávku koncentrace a soustředění, protože levá ruka dělá většinou něco jiného než pravá. V těchto činnostech se aktivněji uplatňuje dominantní ruka, zatímco druhá ruka vykonává spíše pomocné (přidržovací) úkony. Mezi jednoručné (unimanuální) činnosti v projektu spadá vystřihování, lepení, kresba, malba a při hře divadla ovládání maňáska. Motorika v loutce tedy výborně procvičuje „palmární²⁰ a klešťový²¹ úchop“ dětí. V těchto úkonech je zaměstnána především dominantní ruka jednotlivce. Míra soustředění a nutné koncentrace by proto měla být o něco nižší, než při činnostech bimanuálních. Možné rozdíly v mluvě dětí při výkonu těchto rozličných úkolů dále sleduje výzkum (mluvení v činnosti a o činnosti).

2.1.5.1 Maňásek

„Technologickým základem maňáska je lidská ruka, která skýtá ten nejjednodušší a nejbezprostřednější pohyb. Svou fyziognomií je předurčena k práci s rekvizitou – uchopování nejrůznějších věcí patří k hlavním přednostem maňásků. Maňáskové mohou mít mnoho podob a mohou být ovládáni různými způsoby. Existují prosté jednoprstové loutky i maňásci, kteří se musejí ovládat oběma rukama. Vždy záleží na záměru výtvarníka, jaký chce mít konečný efekt. Já jsem si vybrala jednu z těch klasičtějších forem maňáska, na jehož ovládání stačí jedna ruka, respektive tři prsty – palec, ukazováček a prostředníček. Na ukazováček se navlékne hlava a zbylé dva prsty v opozici tvoří levou a pravou ruku.“²² Pro snazší manipulaci maňáska s rekvizitou jsem se ve svém provedení rozhodla ponechat dlaně loutek (konce vodičových prstů) holé. Hlavy loutek budou vytvořeny technikou kašírování. „Nejprve si musíme vymodelovat tvar hlavy, např. z modelíny, se všemi detaily, přesně takovou, jak chceme aby ve finále vypadala. A poté, už jen pomocí lepidla na papír, nanášíme natrhané proužky novin, dokud jimi nepokryjeme celou hlavu v několika vrstvách. Tato

²⁰ Palmární = dlaňový, úchop předmětů celou dlaní, postupný přesun ke konečkům prstů
LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006, 368 s. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9. s. 351.

²¹ Úchop předmětů za pomoci ohnutého ukazováčku a palce v opozici
LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006, 368 s. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9. s. 351.

²² CZIMPRICHOVÁ, Adéla. *Loutka*. Plzeň, 2011. Bakalářská práce. Fakulta pedagogická Západočeské univerzity v Plzni. Vedoucí práce Mgr. Naděžda Potůčková. s. 27.

technika je poměrně rychlá ovšem má dost nevýhod. Asi největší nevýhodou se mi zdá to, že nanášením množství vrstev novin se ty nejjemnější detaily setřou a pokud se jedná o hlavu menších rozměrů, mohou tak její hlavní rysy zcela zmizet. Druhým nedostatkem je, že po zaschnutí lepidla musíme z hlavy nějakým způsobem dostat tu modelínu, aby hlava nebyla příliš těžká.“²³ Ve výzkumném projektu jsem proto kladla důraz na to, aby si děti vytvořily hlavy patřičně velké a aby následně důkladně vydlabaly modelínu z papírového modelu ven. Anatomii těla maňáska tvoří vodičova ruka, na kterou vytvoříme kostým. „Nejprve je nutné ušít černou základní rukavici přesně na míru loutkoherci. Tato rukavice pomáhá lepšímu a detailnějšímu pohybu s maňáskem. Maňásek nesmí při hraní z ruky sjíždět nebo se posouvat do nežádoucích poloh. Rukavice se nasazuje pouze na ony tři prsty a sahá loutkoherci až po loket, aby jeho ruka nebyla ani trochu vidět. Na ukazováček rukavice nalepíme hlavičku maňáska a prst pak loutce vytvoří ohebný krk. Poté na rukavici našijeme vlastní kostým maňáska, který už může být třeba nejrůzněji atypický a předimenzovaný.“²⁴ Ve výzkumu černou podkladovou rukavici vytvořím já, vlastní kostým pak pomocí lepidla dotvoří děti samy.

V empirické části uvádím technologická specifika v konkrétnější podobě, jak jsme je ve výzkumu použili (kapitola Představení jednotlivých úkolů projektu s důrazem na momenty, které považuji za klíčové).

²³ CZIMPRICHOVÁ, Adéla. *Loutka*. Plzeň, 2011. Bakalářská práce. Fakulta pedagogická Západočeské univerzity v Plzni. Vedoucí práce Mgr. Naděžda Potůčková. s. 28.

²⁴ Tamtéž s. 28 a 29.

2.2 Stres

Stres a význam jeho hladiny na kvalitu řeči mluvčího s logopedickou vadou prostupuje hlavně druhou částí mého výzkumu (hraní divadla, vystupování v roli). Je všeobecně známým faktem, že kvalita mluvního projevu je velmi ovlivňována konkrétní situací, ve které se mluvčí aktuálně nachází. Řeč je odrazem psychiky, ovlivňuje myšlení a obráceně. Druhá část projektu z tohoto vychází a zkoumá, zda lze nabídku fiktivního světa divadla a identifikaci s loutkou použít jako prostředek pro zmírnění úzkosti a stresu, skrze který lze ovlivnit kvalitu řeči dítěte s logopedickou vadou.

V následujících podkapitolách popíši fiktivní svět, prop a dramaterapii v kontextu mého výzkumu a v závěru pocit bezpečí (bezpečný prostor) a jeho vliv na zmírňování stresu jedince.

2.2.1 Vliv fiktivního světa na prožívání jedince

Druhá polovina mého projektu se zaměřuje na činnosti dramatické a inscenační, tedy na vymýšlení a nácvičení pohádky s dětmi a jejich loutkami. Těmito činnostmi chci ve výzkumu probádat, zda lze divadlo a fiktivní svět, který nabízí, vystupování v roli a identifikaci s loutkou, využít pro zmírnění úzkosti a stresu, který dítě s narušenou komunikační schopností při svém běžném verbálním projevu zažívá.

Celý proces směřuje přes vymyšlení konkrétního příběhu a jeho nacvičení k pomyslnému vyvrcholení v podobě živého vystoupení před publikem. Aby byl celý průběh pro děti co „nejměkčí“, rozhodla jsem se zkoumané děti absolutně do ničeho nenutit. Od začátku chápaly divadlo velmi intuitivně a, dle mého názoru, jakékoli direktivní vedení by bylo spíše na škodu. Příběh pohádky si děti samy vymyslely v souladu s typologií svých postav (již vyrobených maňásků). Blíže tuto cestu popisují v empirické části práce (kapitola Představení jednotlivých úkolů projektu s důrazem na momenty, které považují za klíčové).

„Fiktivní svět je dějiště pro duševní obraz nebo výraz, který je za specifických podmínek vnímán a prožíván jako substitute (nahrazení) aktuální skutečnosti „jinou“ skutečností, ačkoli je doprovázen víceméně jasným vědomím rozdílu mezi reálnou a fiktivní rovinou zážitku.“²⁵ Fiktivním světem se pro zkoumané děti stane příběh

²⁵ SLAVÍK, Jan. *Umění zážitku, zážitek umění: teorie a praxe artefietiky*. 1. vyd. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2001, 281 s. Sociologická knižnice. ISBN 80-729-0066-8. s. 125.

pohádky, dobrodružství, které svým loutkám vymyslely. Vstupenkou do fiktivního světa pohádky bude pro děti jejich loutka – prop.²⁶ Propy jsou podle Jana Slavíka „věci, které ruší svůj vlastní fyzický svět a na stejném místě a ve stejném čase generují – doplňují si – svět fikce ... Jenž sice vystupuje v podobě pravé fyzické skutečnosti, ale tváří se jako jiná skutečnost, ačkoli ve své rodové podstatě není tou skutečností, za niž se vydává, ale pouze umělým světem výrazů.“²⁷ Propem se v našem případě stala loutka-maňásek, který ve světě pohádky-fikce přestával pro děti být pouhým kouskem látky a papíru, ale ožíval a stával se „skutečným“ černokněžníkem, čertem nebo princem či princeznou. Na loutkách se uskutečnila zdánlivá záměna „něčeho“ (kousek látky a papíru) za „něco jiného“ (černokněžník, čert apod.).²⁸

Z faktu, že žádný prop není sám sebou, ale výrazem pro něco fyzicky jiného – „pro jiné individuum, vyplývá osudová závislost fiktivního světa na osobním prožitku a na osobní víře člověka. Mám-li na místě A vidět věc B, přestože vím, že nedošlo k jejich přesunu ani fyzické záměně, musím této proměně prostě a jednoduše věřit a musím ji osobně prožívat jako pravou skutečnost.“²⁹ Ve svém výzkumu tento proces nazývám procesem identifikace jedince s loutkou. Teprve ve chvíli, kdy se dítě se svým maňáskem identifikuje, může naplno prožít dobrodružství ve světě pohádky (ve světě své loutky) na vlastní kůži. Může děj pohádky prožívat jako *pravou skutečnost*, ve které Pavel přestává být Pavlem, a stává se Černokněžníkem. Míru individuální identifikace se se svou postavou-loutkou a zvládnání cesty do světa fikce a zpět dále rozebírám a zkoumám ve svém projektu.

Při budování jednotlivých dramatických a inscenačních aktivit mi byly nápomocny vědomosti z oboru dramaterapie. V následující kapitole uvádím hlavní myšlenky v kontextu mého výzkumného projektu.

²⁶ Prop je výraz, který vystupuje jako náhrada (substituce) individua (resp. jiného výrazu), kterým on sám aktuálně není, ale jehož roli identifikuje, a zároveň předvádí (exemplifikuje) některé její vlastnosti. Na tomto základě prop prostřednictvím lidské mysli generuje a doplňuje svůj vlastní aktuální kontext: fiktivní svět. In SLAVÍK, Jan. *Umění zážitku, zážitek umění: teorie a praxe artefilitiky*. 1. vyd. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2001, 281 s. Sociologická knižnice. ISBN 80-729-0066-8. s. 130.

²⁷ Tamtéž s. 129

²⁸ Tamtéž s. 126

²⁹ Srovnej: SLAVÍK, Jan. *Umění zážitku, zážitek umění: teorie a praxe artefilitiky*. 1. vyd. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2001, 281 s. Sociologická knižnice. ISBN 80-729-0066-8. s. 131.

2.2.2 Dramaterapie v kontextu mého výzkumu

„Dramaterapie je léčebně-výchovná (terapeuticko-formativní) disciplína, v níž převažují skupinové aktivity využívající ve skupinové dynamice divadelních a dramatických prostředků k dosažení symptomatické úlevy, ke zmírnění důsledků psychických poruch i sociálních problémů a k dosažení personálně-sociálního růstu a integrace osobnosti.“³⁰ V mém výzkumu chápu dosažení symptomatické úlevy jako zmírnění úzkosti a stresu, které může pobyt ve fiktivním světě nabídnout. K personálně-sociálnímu růstu a integraci osobnosti zas u dětí dojde při pobytu a prožívání ve výzkumné skupině, kdy navazují kontakty mezi sebou, tvoří sociální vazby a vztahy.

Dramaterapii ve svém výzkumu využívám v jejím širším pojetí tzv. *Drama as Therapy*, tedy v pojetí terapie založené nikoli na slově, ale na činnosti klienta, terapie využívající blahodárný vliv kreativity jako takové (samotná činnost je léčivá).³¹ Tím, že celý svůj výzkum zakončuji zinscenováním divadelního představení před publikem, dotýká se mého problému také příbuzný systém teatroterapie. „U tohoto paradivadelního systému je kromě procesu kladen důraz na produkt, tj. na výsledný tvar inscenace a na vlastní divadelní představení před publikem. Veřejná performance přináší další pozitiva, jako je inkluze (integrace minority osob se zdravotním postižením do majoritní společnosti), sociální rehabilitace herců s postižením, úprava a posílení jejich aspirace, sebehodnocení a sebepojetí, saturování vyšších potřeb (seberealizace, životní cíle apod.).“³² Milan Valenta uvádí tuto charakteristiku v souvislosti s lidmi s mentálním či tělesným postižením, lze ji ovšem v celku snadno aplikovat i na potřeby mého výzkumu, tedy na jedince s narušenou komunikační schopností. Problematiku inkluze herců při představení lze v případě mé výzkumné skupiny vztáhnout také na sociální faktor (viz kapitola Sociální exkluze/Kultura chudoby). Díky své všestrannosti teatroterapie rozvíjí nejrůznější složky osobnosti jedince, na které působí:

- kognitivně – např. rozšiřování slovní zásoby
- afektivně – např. vytváření pocitu odpovědnosti vůči kolektivu
- psychomotoricky – např. rozvíjení pohybu, trénink mimických svalů aj.³³

³⁰ VALENTA, Milan. *Rukověť dramaterapie a teatroterapie*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, 139 s. Učebnice (Univerzita Palackého). ISBN 80-244-1358-2. s. 7.

³¹ Srovnej tamtéž s. 7.

³² Tamtéž s. 7.

³³ Srovnej tamtéž s. 13.

V mém projektu budu zkoumat zda lze principy dramaterapie a teatroterapie využít při terapii narušené komunikační schopnosti, hlavně ve smyslu snižování hladiny působící úzkosti a stresu. Při hraní divadla a vystupování v roli se při tomto jistě uplatní fenomén „jako“, který Milan Valenta popisuje jako devízu, kdy *„klient v dané roli „není sám za sebe, ale jen za postavu“ - roli jenom hraje a on sám ve skutečnosti je jiný.“* ... *„Fenomén „jako“ tak nabízí možnost „schovat se za něj“.* V tomto smyslu tento přístup nepřímo posiluje skupinovou kohezi a nabízí účastníkům ve skupině osobní anonymitu, která jim skýtá větší ochranu. V souladu s tím se u jedinců zvyšuje individuální odvaha do role vstoupit.“³⁴ Zda bude možné, hlavně u balbutických dětí při vystupování v roli a při hraní divadla, pozorovat kvalitativní změny v jejich verbálním projevu, prokáže výzkum.

2.2.3 Vliv pocitu bezpečí na zmírnění stresu

Při plánování průběhu mého výzkumu jsem vycházela ze skutečnosti, že symptomy narušené komunikační schopnosti a především koktavosti mohou být v pozitivním i negativním smyslu situačně podmíněny (je všeobecně známo, že tréma, nejistota, stres se nejzjevněji promítají právě do oblasti komunikace). Proto je pro děti s narušenou komunikační schopností velmi důležité, aby jakákoli činnost, při které se musí verbálně projevit, probíhala v co nejméně stresujícím prostředí.

Přátelskou atmosféru mezi členy výzkumné skupiny lze navodit už jen vhodnou volbou prostoru, ve kterém se jednotlivá setkání budou uskutečňovat. Je třeba vybrat nebo nachystat neformální, přívětivé prostředí, aby se tak předešlo tzv. syndromu bílého pláště. *„Většinou se považuje za závazné, aby byl terapeut v civilu a neodlišoval se od členů skupiny svým profesionálním oblečením (bílým pláštěm).“*³⁵ *„Pro skupinovou terapii má být vyčleněna samostatná, vkusně civilně upravená místnost bez rušivých vlivů, obvykle s pohodlnými křesly v kruhovém uspořádání. ... Sezení na židlích více odpovídá diskusní aktivitě, umožňuje sledovat a projevovat širší rejstřík neverbálního chování.“*³⁶ Také je velice žádoucí, aby se zkoumané dítě cítilo uvolněně a příjemně, nepociťovalo stres, nervozitu nebo časovou tíseň.

³⁴ VALENTA, Milan. *Rukověť dramaterapie a teatroterapie*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, 139 s. Učebnice (Univerzita Palackého). ISBN 80-244-1358-2. s. 109.

³⁵ KRATOCHVÍL, Stanislav. *Skupinová psychoterapie v praxi*. 1. vyd. Praha: Galén, c1995, 329 s. ISBN 80-858-2420-5. s. 51.

³⁶ Tamtéž s. 50.

Stanislav Kratochvíl ve své knize Skupinová psychoterapie v praxi uvádí jako jeden z účinných faktorů ve skupinové psychoterapii **emoční podporu**. Pod tento souhrnnější termín spadá vedle skupinové koheze a *dodávání naděje* také, a pro můj výzkum především, **vytvoření klimatu psychologického bezpečí**. „Pro emoční podporu má význam vytvoření klimatu psychologického bezpečí. V nejjednodušší formě se emoční podpora jedinci uplatňuje v tom, že mu ostatní členové naslouchají a snaží se mu porozumět. K tomu přistupují akceptování a empatie. Člen je přijat bez ohledu na své postavení, potíže, vlastnosti a minulost. Je přijat takový, jaký je, je uznán jako samostatná osoba s vlastními pocity a myšlenkami.

Skupina mu dovoluje, aby se projevil svou odlišností od ostatních členů skupiny a odlišností od norem současné společnosti; není odsuzován. Akceptace ovšem neznamená schvalování všeho, co člen dělal nebo dělá, nevylučuje konfrontaci a kritiku, ale znamená zásadní přijetí jedince jako osoby. Účinnost emoční podpory je tím větší, čím větší může být vřelost vztahu a empatie, vcítění se ostatních do něj.

Důležitými předpoklady pro to, aby se pacient ve skupině „otevřel“ a aby mu byla poskytnuta podpora, jsou zájem, sympatie a tolerantnost. Od skupiny však nelze automaticky očekávat projevování kladných postojů, které terapeut sám získává zpravidla delším vlastním tréninkem. Pacienti mají sklon podléhat vlastním předsudkům a antipatiím. Bez správného vedení by skupina mohla pacienta srážet, opovrhovat jím, učinit si z něho obětího beránka, bez užitku s ním pouze opakovat to, co se mu stávalo v jeho přirozených skupinách před terapií. Tolerantní atmosféru, vedoucí ke vzájemné akceptaci, je třeba ve skupině vytvořit.“³⁷

Ve svém výzkumu označuji tento jev také termínem bezpečné prostředí/bezpečný prostor. Chápu jej také jako stav, který dovoluje jedinci v kolektivu dělat chyby. Za chybu ve svém výzkumu považuji topornost, zadržávání, neplynulosti a další slyšitelné nedokonalosti v mluvním projevu jednotlivce. Konkrétní vývoj fenoménu bezpečí dále zkoumá výzkum.

³⁷ KRATOCHVÍL, Stanislav. *Skupinová psychoterapie v praxi*. 1. vyd. Praha: Galén, c1995, 329 s. ISBN 80-858-2420-5. s. 189 a 190.

3. Empirická část

Praktickou část mé diplomové práce tvoří kvalitativní výzkum, jeho analýza, popis výsledků a závěrů, ke kterým jsem dospěla. Výzkumným projektem jsem se snažila probádat možnosti zlepšování a rozvoje komunikačních dovedností dětí s logopedickou vadou pomocí loutek a loutkového divadla. V průběhu plánování realizace jsem se rozhodla mezi úkoly pro děti zařadit kromě technologických specifik výroby loutky také postupy dominantní pro divadlo jako takové, tedy i nácvik a hraní divadelní inscenace. K tomuto účelu jsem výzkumný projekt pomyslně rozdělila na dva tematické celky. V první části výzkumu jsem se s dětmi věnovala technologickým specifikům výroby loutky, dominantními cíli byly cíle činnostní - výtvarné. Druhá část projektu sledovala cíle činnostní – dramatické a byla zaměřena na nácvik a hraní divadelního představení. Loutkovým divadlem, jeho tradiční funkcí, jsem se detailněji zabírala ve své bakalářské práci, nyní jsem se rozhodla prozkoumat jeho možnosti v terapii.

Výzkumu se stabilně účastnilo šest dětí mladšího školního věku (pět chlapců a jedna dívka), které trpěly různými typy narušené komunikační schopnosti, a které prozatím neprošly žádnou logopedickou přípravou. Všechny děti byly zároveň klienty plzeňské neziskové organizace Tady a Teď o. p. s., *kteřá se soustředí na poskytování sociálně aktivizační a návazné služby pro rodiny s dětmi ze sociálně vyloučeného prostředí*.³⁸ S organizací Tady a Teď již více než rok spolupracuji jako dobrovolná doučující, mám také krátkou zkušenost s vedením dětí ve výtvarném nízkoprahovém centru Deštník. V minulosti jsem tedy měla možnost klienty organizace poznat a jsem ráda, že jsem s nimi mohla spolupracovat také při realizaci mé diplomové práce.

³⁸ Tady a teď, o.p.s. [online]. [cit. 2012-10-25]. Dostupné z: <http://www.tadyated.org/>

3.1 Vstupní hypotézy a formulace výzkumné otázky

Teoretickým východiskům pro mé úvahy o smyslu projektu jsem věnovala celou předešlou část diplomové práce (teoretická část). Na samém začátku mého diplomového výzkumu jsem si stanovila vstupní hypotézy, které z teoretických výše uvedených podkladů vycházejí a slouží jako hlavní vodítko pro realizaci výzkumu. Z těchto vstupních hypotéz níže vyvodím výzkumné otázky. K verifikaci hypotéz slouží výzkumný projekt a následnou kvalitativní analýzou získám odpovědi na výzkumné otázky. Všechny výsledky a závěry uvedu v samotném závěru celé mé práce. Dále pro lepší orientaci uvedu nejprve formulaci vstupních hypotéz, následně pak z nich vyvozené výzkumné otázky.

- **První část výzkumu - loutka a její výroba (činnostní cíle výtvarné):**
 - kvalita řeči je závislá na dominanci hemisfér a míře vyhraněnosti laterality
 - mozková centra pro tvorbu řeči jsou propojena s jemnou motorikou – manuální činností lze stimulovat řeč (balbutik mluvící o činnosti a v činnosti nekoktá)

→ **Jaké jsou možnosti zlepšování kvality mluvního projevu u osoby s narušenou komunikační schopností pomocí stimulace jemné motoriky?**
- **Druhá část výzkumu - loutka a její uplatnění jako prostředku pro vstup do fiktivního světa (činnostní cíle dramatické):**
 - dětem lze nabídnout fiktivní svět divadla a identifikaci s loutkou, jako prostředky pro zmírnění úzkosti a stresu, jejichž míra ovlivňuje kvalitu jejich řeči (loutkoherec s logopedickou vadou vystupující v roli (za loutku) hovoří bez mluvních obtíží)

→ **Jaké možnosti nabízí fiktivní svět divadla a identifikace s loutkou pro zlepšení kvality řeči u osoby s narušenou komunikační schopností?**

K vstupním hypotézám přibyly v průběhu výzkumu další teze a zásady, které shrnuji a osvětluji v závěru svého textu. Hlavním cílem projektu a tedy jeho smyslem je prozkoumání funkčnosti nebo odhalení mezí výroby vlastní loutky a loutkového divadla jako prostředku pro rozvoj komunikačních dovedností dětí s logopedickou vadou.

3.2 Výzkumná skupina

Mým původním přáním bylo vytvořit rozmanitou skupinu o osmi členech, která se bude v rámci možností pravidelně scházet, ideálně jednou týdně, po dobu letních prázdnin roku 2012. Ovšem vlivem různých okolností a nastávajících situací jsem musela svůj plán operativně uzpůsobit. Finální bilance ukázala stabilní účast šesti dětí a trvání projektu po dobu celkem 9 měsíců.

Jak jsem předeslala v úvodu, vybrala jsem si děti, které jsem svým způsobem znala již z dřívější spolupráce s organizací Tady a Teď, jejímiž klienty byly. Původně jsem se domnívala, že můj výběr právě těchto dětí nebude mít v projektu hlubší význam, děti jsem si vybrala vlastně „pouze ze známosti“. Nicméně fakt, že děti pocházely ze sociálně vyloučeného prostředí, projekt ovlivňoval ve všech směrech (viz následující podkapitola Sociální exkluze / Kultura chudoby).

Projektu se stabilně účastnilo šest dětí s rozdílnými mluvnými obtížemi:

JMÉNO	NARUŠENÁ KOMUNIKAČNÍ SCHOPNOST	DOMINANTNÍ RUKA
Lukáš	balbuties	levá
Daniel	balbuties	pravá
Jana	balbuties	pravá
Jakub	zadržávání ve chvílích stresu a časového presu	levá
Pavel	chudá slovní zásoba	pravá
Michal	dyslálie – hlásková patlavost multiplex	levá

Pro přiléhavější diagnostiku příčin konkrétní narušené komunikační schopnosti u jednotlivých dětí, by byla velmi přínosná také identifikace laterality jedinců, jejího druhu a míry. Bohužel, nemám tyto informace k dispozici, protože jsem si jejich důležitost uvědomila až při vyhodnocování výzkumu – při kvalitativní analýze.

S dětmi jsme se scházeli v zapůjčených prostorách organizace Tady a Teď. Většina dětí tento prostor dobře znala, neboť se nachází v místě bydliště několika z nich a pořádají se zde různé jiné aktivity, kterých se děti také občas účastní (mj. nízkoprahový klub Klubíčko nebo předškolní klub pro nejmenší). Prostor skýtal pro mě i pro děti skvělé zázemí.

Přes letní prázdniny byla naše setkání nepravidelná, se začátkem školního roku jsme se snažili setkání uskutečňovat každý týden ve stejný den a čas. Ne vždy to ovšem bylo možné.

3.2.1 Sociální exkluze / Kultura chudoby ³⁹

V této kapitole jsem se rozhodla popsat životní realitu rodin „mých“ dětí, tak jak jsem se s ní postupně seznamovala, i z pohledu odborné literatury. Život v sociálně exkludovaném prostředí přináší mnohá specifika, která jsem si čím dál tím více uvědomovala.

Například jsem si pokládala otázku: Proč se projektu neúčastnilo více dívek? Mým původním záměrem bylo vytvořit také genderově rozmanitou skupinu. Zajímalo mne, jaké okolnosti určily rozložení sil takto. Při náboru dětí jsem oslovovala i dívky, většina jich odpolední aktivitu odmítla s tím, že musejí doma pomáhat (úklid, chod domácnosti, starost o mladší sourozence). Domnívám se, že je to velmi ovlivněno postavením žen v *kultuře chudoby*, o kterém Oscar Lewis ve své studii hovoří jako o *matrifokalitě*. Žena je hlavou rodiny, neboť se s ní, jako s pobíratelem dávek na děti, váží finance. Muž (většinou nezaměstnaný) tím pádem ztrácí v rodině svou důležitost a stává se pro ni spíše přítěží. Dívky od dětství vnímají a vstřebávají tento model uvažování a připravují se na svou budoucí roli ženy-matky a ochránitelky rodinného krbu, která společenský status získá teprve zplozením prvního potomka. S tím také souvisí výskyt raných těhotenství. „Luxus“ volnočasové aktivity proto náleží zejména příslušníkům mužského pohlaví.

*„V rodinách kultury chudoby se dětství nepovažuje za období života, které by bylo třeba láskyplně chránit a prodlužovat. ... Přes slovní zdůrazňování rodinné soudržnosti existuje mezi sourozenci silné soupeření o omezený přísun materiálních statků i mateřské lásky. Také je zde málo soukromí. Jedinec vyrůstající v tomto prostředí má silný pocit fatalismu, bezmocnosti, závislosti a méněcennosti. ... Další znaky, jako je častý výskyt nízkého sebevědomí a slabého ega, nedostatečné vyjadřovací schopnosti a nejasná sexuální identifikace, všechny odrážejí nedostatek mateřské pozornosti.“*⁴⁰ Se soupeřením dětí mezi sebou o mou pozornost jsme v prvních našich setkáních často bojovali. Děti se překřikovaly a často jsem pozorovala jejich nemožnost vydržet, až dořeším problém s někým jiným. „Teď mám potřebu a teď ji chci uspokojit“. Všechny děti bez ohledu na konkrétní narušenou komunikační dovednost, vstupovaly do

³⁹ Tento pojem souvisí s teorií tzv. kultury chudoby, kterou v roce 1956 formuloval americký antropolog Oscar Lewis.

⁴⁰ JAKOUBEK, Marek. *"Romové" v osídlech sociálního vyloučení*. Editor Tomáš Hirt. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, 414 s. ISBN 80-868-9876-8. s. 407.

experimentu s na svůj věk chudší slovní zásobu (omezený jazykový kód), problémy se čtením a samostatným mluvním projevem.

3.3 Mé role v projektu

Již od fáze plánování projektu mi bylo jasné, že pokud chci vytvořit hodnotný výzkum, musím zastávat hned několik rolí naráz.

Mou první rolí byla role tvůrce, autora všech projektových dílčích úkolů, výtvarných i dramatických. K výzkumnému projektu jsem přistupovala především z pozice výtvarníka, všechny své postupy jsem proto volila v tomto duchu a s vědomím smyslu vstupních hypotéz.

Má druhá role byla pozice realizátora, učitele, instruktora. Tato role pro mne nesla hlavně tíhu zvládnutí výchovných problémů, udržení kázně, pozornosti a tvůrčího soustředění. Protože bez zvládnutí výchovných cílů nebylo možné dosáhnout ani cílů činnostních ani terapeutických ani ničeho dalšího. S neukázněným kolektivem nelze dělat nic.

Role terapeuta, pokud ji tak mohu nazvat, spočívala hlavně v nastolení *klimatu psychologického bezpečí*.⁴¹ Teorii bezpečného prostoru uvádím v kapitole Vliv pocitu bezpečí na zmírnění stresu a způsob jeho dosahování ve výzkumu v kapitole Klíčové teze pro hladký průběh celého výzkumného projektu.

Má role pozorovatele byla, vzhledem k mým dalším rolím, které jsem při realizaci musela zastávat současně, rolí nejobtížnější. Vzhledem k potřebě sběru dat pro následnou kvalitativní analýzu, byla tato role také rolí nejdůležitější. Nejprve jsem si myslela, že pro relevantní závěry postačí, pokud si povedu „deník“ a po každém setkání sepišu podrobnou reflektivní bilanci. Zpětně jsem si uvědomila, že pokud chci zaznamenat změny v mluvních dovednostech zkoumaných dětí, které se udávají velmi pozvolna a v malých nuancích, reflexe po akci nestačí. Začala jsem proto pořizovat také audio záznam na diktafon, kterým jsem zachycovala promluvy jednotlivců. Pokud to zázemí dovoľovalo, pořizovala jsem také video záznam, který zachycoval koverbální chování mluvčího. Vznikl mi tak velmi hodnotný empirický materiál, který zachycuje

⁴¹ KRATOCHVÍL, Stanislav. *Skupinová psychoterapie v praxi*. 1. vyd. Praha: Galén, c1995, 329 s. ISBN 80-858-2420-5. s. 189.

jednotlivce v různých mluvních situacích, tedy dobré východisko pro následné srovnávání.

Při výrobě maňásků, ale hlavně při hraní maňáskového divadla byla důležitá má role diváka a korektora. Aby děti správně zvládly ovládání maňáska a následně hraní divadla, potřebovaly názornou ukázkou, kterou by mohly individuálně napodobovat. Protože při vlastní experimentaci s loutkou nemá jedinec šanci sám sebe spatřit v roli – tzv. „z druhé strany“ okem diváka, je nutné autorovi-loutkoherci poskytovat jednak zpětnou vazbu a také možnost svůj postup subjektivně zhodnotit. V této fázi je velice nutná spolupráce, kdy jiné dítě s loutkou odehraje požadovaný pohyb a autor si tak může uvědomit případnou chybu v postupu, ověřit funkčnost použité technologie, správnost svého ovládání maňáska apod.

Při hraní divadla byla důležitá role nápovědy. Děti se sice naučily text pohádky, potřebovaly ale někoho, na koho se mohou ve chvílích nejistoty s důvěrou obrátit. Kdo jim napoví, jak dál. Potřebovaly hlavně vědomí, že „v tom nejsou samy“, že mají za sebou „měkký polštář“. (blíže kapitola Vliv pocitu bezpečí na zmírnění stresu).

3.4 Hanka

Vzhledem k tomu, že všechny děti pocházely ze sociálně i prostorově vyloučených lokalit, bylo nutné nastavit výzkumný projekt nízkoprahově. Nízkoprahovost spočívala hlavně v tom, že děti neměly místo našich společných setkání daleko. Jak jsem již uvedla, scházeli jsme se v zapůjčených prostorách organizace Tady a Ted' v místě bydliště většiny dětí (tzv. „Placka“ – v ulici Plachého 42). Také bylo nutné každého účastníka vždy před začátkem setkání vyzvedávat a po skončení opět odvádět domů. K mým mnoha rolím (předchozí kapitola) tak přibyla další, náročná na organizaci a časové možnosti. Velice jsem proto ocenila, když mi svou pomocnou ruku nabídla Bc. Hana Moravcová. Hanka je pracovní svázaná s organizací Tady a Ted' (toho času pro ni pracovala jako terénní aktivizační pracovnice), prostředí, ze kterého děti pocházejí znala tedy perfektně. Nejprve mi pomohla s výběrem konkrétních jedinců-účastníků výzkumu, vytypovala jednotlivé děti a následně mi zprostředkovala kontakt s jejich rodinami. Její role ve výzkumu postupně nabývala na důležitosti a nepostradatelnosti. Po celou dobu trvání projektu mi byla výbornou technickou, organizační i psychickou podporou.

3.5 Způsob oslovování rodin

Jak jsem již uvedla výše, konkrétní jednotlivce do mého výzkumu (budoucí členy výzkumné skupiny) mi pomohla vytipovat Hana Moravcová. Chtěla jsem, aby hned od počátku mé spolupráce s dětmi, byly vzájemné vztahy nastaveny, co možná nejpříjemněji. Chtěla jsem, aby také můj vztah s rodinou každého dítěte byl přátelský. Jsou to právě zákonní zástupci, kteří mi své ratolesti svěřují a z hlediska plynulé spolupráce je výhodnější mít rodinu na své straně. Chtěla jsem rodiče také ujistit, že se nemusejí z mé strany ničeho obávat, všechny děti budu nadále osobně vyzvedávat a po skončení setkání také odvádět zpět domů. Seznámení rodiny s činností, která jejich děti ve výzkumu čeká, dodalo našemu setkávání patřičnou váhu i v očích zákonných zástupců a „osobní zainteresovanost“, která mi v budoucnu zajistila skvělou domluvu (děti byly vždy ve smluvený čas k dispozici).

V souvislosti se zapojením dětí do výzkumu a hlavně s navazujícím zpracováním nasbíraných záznamů (video a audio záznam, fotografická dokumentace) jsem musela vyřešit otázku zpracování těchto údajů a s tím související **informovaný souhlas** zákonných zástupců. Ve smyslu § 12 odst. 3 občanského zákoníku č. 40/1964 Sb., o ochraně osobnosti, ve znění pozdějších právních předpisů, se domnívám, že v případě využití dokumentačních materiálů pouze pro potřeby mé diplomové práce není informovaný souhlas zákonných zástupců nutný.

3.6 Metoda a postup práce

Tato kapitola je věnována zvolenému designu – konkrétnímu typu výzkumu, jak jsem svůj projekt navrhla, zrealizovala a vyhodnotila. Stanovení postupu práce mi zjednodušilo realizaci výzkumu i sumarizaci dat v tomto textu o výzkumu. Pomohlo mi k přesnějšímu odhadu výsledků, které mi daná metodologie přinese.

Z důvodu zaměření mého diplomového výzkumného projektu na hledání možností a limitů výroby loutky jako prostředku pro rozvoj komunikačních schopností dětí s logopedickou vadou, jsem pro projekt zvolila kvalitativní výzkum a jeho metody. Roman Švaříček, Klára Šedřová a kol. v knize Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách uvádějí, že kvalitativní výzkum v sobě skrývá mnoho různých přístupů, jak lze na zkoumaný jev pohlížet a hodnotit jej. Jednotlivé typy kvalitativního výzkumu nazývají tzv. designy. Svůj výzkum koncipuji hlavně podle dvou designů - akční výzkum a případová studie.

Design **akční výzkum** jsem zvolila hlavně z důvodu mé spolupracující pozice ve výzkumu – nebyla jsem pouze pozorovatel, ale také autor a částečný spoluúčastník všech aktivit. Akční výzkum se také zakládá na aktivním podílení se všech účastníků výzkumu (zkoumané děti s narušenou komunikační schopností) a mě v roli autorky a realizátorky. Zkoumaní jedinci se mají podílet také na vyhodnocení a interpretaci výsledků zkoumání – mají si být s výzkumníkem rovni.⁴² V mém projektu, jsem zpracování dat, vyhodnocení a interpretaci výsledků provedla pouze já sama, nemohu tedy svůj postup jednoznačně označit jako akční výzkum.

Design **případová studie** má za cíl detailně zkoumat jeden či několik málo konkrétních případů (jedinců). Základem tohoto typu výzkumu je sběr dat. „*Badatel usiluje o komplexní porozumění případu v jeho přirozeném prostředí. Cílem je interpretovat interakce mezi případem a okolím. Využívá veškeré dostupné metody sběru dat (pozorování, rozhovor, analýza dokumentů,...) ... Provádět případovou studii znamená být tam, kde dochází k přímé akci, být v centru dění, získávat data a svědectví z první ruky.*“⁴³

K řízenému postupu výzkumu slouží jednotlivé fáze případové studie.⁴⁴ Dále je uvádím tak, jak jsem je požíla já ve svém výzkumu (viz odkazy na konkrétní kapitoly, ve kterých se jednotlivým fázím detailně věnuji).

- **Určení tématu a definování výzkumných otázek**

- Diplomový výzkumný projekt má za cíl probádat možnosti a limity výroby loutek a následného hraní divadla jako prostředků pro rozvoj komunikačních schopností dětí s logopedickou vadou. Z tohoto faktu je odvozen název i téma mé práce a výzkumné otázky
- Kapitola Vstupní hypotézy a formulace výzkumné otázky

⁴² HENDL, Jan a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 407 s. Psyché (Grada). ISBN 80-736-7040-2.

⁴³ ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 377 s. Psyché (Grada). ISBN 978-80-7367-313-0. s. 98 a 99.

⁴⁴ ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 377 s. Psyché (Grada). ISBN 978-80-7367-313-0.

- **Výběr zkoumaného případu**
 - Pro svůj kvalitativní výzkum jsem hledala jednotlivce s narušenou komunikační schopností. S výběrem konkrétních jedinců mi pomohla Hana Moravcová.
 - Kapitola Výzkumná skupina
 - Všechny mé role ve výzkumu popisují v kapitole Mé role v projektu

- **Analýza a interpretace dat**
 - Informace, které jsem nasbírala na jednotlivých setkáních jsem dále vyhodnotila pomocí analýzy otevřeného kódování. Dílčí reflektivní bilance jsem nejprve strukturovala podle cílů, které jsem si pro dané setkání stanovila. Následně jsem z tohoto textu abstrahovala klíčové momenty, s jejichž pomocí jsem následně verifikovala vstupní hypotézy. Na tomto základě jsem dále vyvodila odpovědi na výzkumné otázky.
 - Klíčová data a výsledky výzkumu interpretuji v kapitole Zodpovězení výzkumných otázek

- **Vytvoření výzkumné zprávy**
 - Výzkumnou zprávou je v tomto textu celá kapitola Závěr. Zde rekapituluji poznatky z výzkumného projektu – odpovědi na výzkumné otázky, a podkládám je teoretickým základem z první části mého textu.

3.7 Materiály k výzkumu

V následujícím textu se věnuji materiálům, které jsem během výzkumu pořídila. Přestože materiálů není mnoho co do typu, obsahují množství informací, které jsem následně podrobila kvalitativní analýze. Pro jasnější přehled a strukturaci textu, dále vyjmenuji všechny mnou shromážděné zdroje a popíši, jakým způsobem jsem je pořídila a následně s nimi naložila.

- **Přípravy jednotlivých setkání**
 - Před samotnou realizací setkání jsem si vypracovala podrobnou přípravu. Pro následnou analýzu bylo nejhodnotnější nastavení cílů a výukových metod.
 - Přípravy uvádím v příloze

- **Zhodnocení naplnění cílů v jednotlivých setkáních**
 - Následné vyhodnocení míry dosažení nastavených cílů mi pomáhalo určit možnosti konkrétní metody (úkolu) pro zlepšování a rozvoj komunikačních dovedností zkoumaných dětí. Také jsem tohoto zhodnocení využila při přiléhavějším usazení a identifikaci klíčových momentů projektu.
 - Hodnocení dosažených cílů je uvedeno v příloze

- **Reflektivní bilance z jednotlivých setkání se skupinou**
 - Po každém společném setkání jsem si vypracovala reflektivní bilanci. Kladla jsem důraz na detailní popis zkoumané situace a na klíčové momenty – takové situace, které považuji z hlediska zlepšování a rozvoje komunikačních dovedností zkoumaných dětí za stěžejní. Tyto momenty ilustrují, jak a kdy se mé vstupní hypotézy podařilo či nepodařilo naplnit v praxi.
 - Reflektivní bilance jsou umístěny v příloze

- **Audiozáznam na diktafon**
 - Nahrávky z diktafonu mi velkou měrou pomohly při sepisování reflektivních bilancí a také při kódování klíčových momentů. Následným sestřiháním diktafonových záznamů jsem vytvořila srovnávací stopu jednotlivých zkoumaných dětí v různých mluvních situacích.
 - Audionahrávky jsou umístěny na přiloženém DVD

- **Videozáznam na kameru**
 - Pořízené videozáznamy pocházejí pouze ze tří situací, a to z návštěvy muzea loutek, kdy si děti s paní animátorkou spontánně sehrály pohádku Červená Karkulka, ze zkoušky „naší“ pohádky v prostorách „Placu“ a poslední jsou ze samotného závěrečného představení. Všechny videonahrávky představují cenný empirický materiál. Z terapeutického hlediska je ovšem nejcennější nahrávka z premiéry a to boční pohled do „zákulisí“. Jsou na něm perfektně vidět všechny koverbální pohyby mluvčích vystupujících v roli a naše vzájemné interakce.
 - Videozáznamy dále sloužily pro kódování klíčových momentů, doplňovaly informace z diktafonu.
 - Videonahrávky jsou umístěny na přiloženém DVD

3.8 Výzkumný projekt

Následující text představuje můj výzkumný projekt. Popisuje strukturu a obsah projektu a jednotlivých setkání s výzkumnou skupinou. Dále uvádím klíčové momenty, tedy takové chvíle, které byly pro pozorování změn v komunikačních dovednostech dětí s logopedickou vadou nejpodstatnější. Na pozadí těchto situací vyvozují hlavní teze své práce. Tyto informace dále tvoří základ pro odpovědi na výzkumné otázky – potvrzují či vyvracejí hypotetická tvrzení z úvodu empirické části mé práce.

3.8.1 Struktura projektu

Projekt se skládá ze čtrnácti tematických úkolů, každý z nich sleduje některou ze tří kategorií cílů – výchovné, činnostní a terapeutické. Činnostní cíle dále dělím na cíle výtvarné a dramatické. Tato diferenciací zároveň určuje dva hlavní okruhy činností, kterým se v projektu s dětmi věnuji – výroba maňáska a hraní divadla, a pomyslně dělí projekt na dva celky.

Jednotlivá setkání s mou skupinou jsem se snažila nastavit a vést tak, aby mi co nejlépe umožňovala pozorovat změny, které se na úrovni kvality promluvy jednotlivých dětí udají. Při vymýšlení úkolů jsem vycházela z faktu, že kvalita řeči a promluvy se podstatným dílem odvíjí od situace, v níž se mluvčí aktuálně nachází. Proto jsem jednotlivé úkoly nastavila tak, aby se jejich obtížnost postupně zvyšovala (úrovni obtížnosti pro mluvčího s logopedickou vadou je zde myšlena míra úzkosti a stresu, kterou s sebou daná situace přináší). Projekt začíná výrobními činnostmi, při kterých předpokládám nejnižší míru úzkosti a stresu, jemuž jsou děti vystaveny a končí hraným loutkovým vystoupením před publikem, při kterém by měla být míra působící úzkosti a stresu nejvyšší.

Protože mám pouze základní znalosti z oboru logopedie, přistupovala jsem k logopedické intervenci z pozice výtvarníka. Technologické postupy výroby loutek jsem volila v duchu teze o souvislosti mozkových center řeči s jemnou motorikou (viz kapitola Výtvarné činnosti z pohledu procvičování jemné motoriky a koncentrace). Při hraní divadla, jsem dětem pro zlepšení mluvních obtíží, nabídla identifikaci s loutkou a fiktivní svět (viz kapitola Vliv fiktivního světa na prožívání jedince).

Při všech činnostech jsem děti monitorovala diktafonem, vznikla mi tak hodnotná empirická srovnání promluv jednotlivých účastníků v různých situacích. Tato srovnání dokreslují klíčové situace z realizace projektu a významným dílem určují potvrzení či nepotvrzení konkrétní hypotézy. Na přiloženém DVD také předkládám sestříhané diktafonové záznamy podle jednotlivých kazuistik, abych jimi ilustrovala vliv aktuální situace na kvalitu promluvy mluvčího. Pořádila jsem také video záznamy, které doplňují diktafon o poznatky o koverbálním chování mluvčího při promluvě.

3.8.2 Představení jednotlivých úkolů projektu s důrazem na momenty, které považuji za klíčové

Tato kapitola je dále strukturována podle posloupnosti jednotlivých úkolů v projektu. Při popisu jednotlivých činností jsem vycházela ze svých příprav, reflektivních bilancí a diktafonových záznamů (viz příslušná příloha). Tam, kde to pro přiléhavější ilustraci situace považuji za důležité, uvádím také přepis diktafonového záznamu dialogů či monologů konkrétních mluvčích. Citace z reflektivních bilancí uvádím kurzívou.

1. Seznámení

Každé dítě, které jsem si do projektu vybrala, jsem nejprve navštívila v prostředí jeho domova. Seznámila jsem se s jeho rodinou, s ním samotným, poznala jsem prostředí, kde žije.

Jako klíčové v tomto kroku hodnotím hlavně dva momenty. Prvním je získání rodiny dítěte na svou stranu. Význam tohoto kroku jsem si naplno uvědomila až později. Tím, že jsem přišla k dítěti domů, jsem perfektně nastartovala naši spolupráci a hlavně - projekt získal na patřičné vážnosti také ze strany rodiny dítěte. Druhým později významným krokem bylo vytvoření prvních záznamů promluvy jednotlivých dětí. Tím, že ani jedno dítě neprošlo žádnou soustavnou logopedickou péčí, neměla jsem k dispozici žádnou diagnostiku od odborníka. Pokud tedy v projektu hodnotím konkrétní logopedické obtíže dětí, činím tak pouze z pozice výtvarníka, na základě subjektivního pozorování a odposlechu. Abych měla relevantní materiál pro pozdější analýzu možných změn v promluvě dětí, dala jsem každému na našem prvním setkání přečíst totožný text. Výsledek jsem zaznamenala diktafonem.

2. Nápad

Na tomto setkání se poprvé všichni členové výzkumné skupiny viděli tváří v tvář. Docházelo k četným konfrontacím v rámci osobnostních rovin i na rovině komunikačních dovedností jednotlivců. Priority na úrovni výtvarných cílů byly – vymyšlení a nakreslení postavy, kterou si následně vyrobíme jako loutku, a se kterou si zahrajeme pohádku. Na úrovni terapeutických a výchovných cílů – vytvoření přátelského prostředí, vstřícná atmosféra, vzájemný respekt a bezpečný prostor.

Jako klíčové zde vidím hlavně vytvoření nebo spíše vytváření bezpečného prostoru pro každého účastníka. Bezpečný prostor je takový, který v kolektivu různých lidí umožňuje jednotlivci udělat chybu. V bezpečném prostoru nepřichází za chybu posměch. Jako chyba je v tomto projektu chápána hlavně topornost v mluvním projevu dětí, které koktají. Jejich chyby jsou totiž v porovnání s ostatními dětmi, které ovšem také nemluví zcela dokonale, nejmarkantnější. Zprvu každé zadržnutí a neplynulost v mluvním projevu koktavých dětí vyvolávalo u ostatních posměšné reakce. *Bezpečný prostor rozhodně není v tomto případě něco, co lze vytvořit z minuty na minutu. Je to cesta, po které se musí chtít jít všem účastníkům. Teprve až se všichni stanou cestovateli, skupinou – partou, kde nikdo nebude odstrkován nebo vystavován posměchu, ale naopak začne fungovat vzájemná pozitivní závislost, pak se budeme nacházet v bezpečném prostředí. Dnes jsme se viděli poprvé a odlišnosti druhých budili pozornost. Věřím, že až přestaneme být jeden pro druhého atrakcí, budeme bezpečnému prostředí blíž.*

3. Modelování

Klíčovým úkolem dnes bylo procvičit jemnou motoriku – probádat tezi, zda souvisí jemná motorika s řečovým centrem a lze tedy prostřednictvím činnosti stimulovat řeč. Zda je kvalita řeči stejně jako jemné motoriky závislá na dominanci hemisfér a vyhraněnosti laterality.

- Spíše obouřučná činnost
 - Modelování se ukázalo jako velmi oblíbená činnost, přestože vyžaduje určitou dávku fyzické síly a prostorovou představivost. Děti při práci většinou zapojovaly obě ruce a skoro vůbec nemluvíly.

- Koordinace pohybu
 - Můj původní předpoklad byl, že právě při této činnosti – při modelování, se nejlépe prokáže pravdivost teze, že děti v činnosti mluví bez mluvních obtíží. Tím ale, že byly spíše potichu a soustředěně pracovaly, nemohu tuto tezi potvrdit. Když už mluvíly, tak nejprve činnost přerušily nebo ukončily a jejich následný mluvní projev nevykazoval žádné odchylky od mluvy v

běžné situaci. Činnost je natolik zaměstnala, že neměly potřebu verbálního sdělování. Nebo nebyly při tomto manuálně složitějším úkolu mluvení schopné.

- Řemeslné zvládnutí úkolu
 - S technikou modelování měla menší problémy pouze Jana. Kusy modelíny byly přeci jen pro její malé ruce moc velké. Velmi individuálně se jí tedy musela věnovat Hanka. Janu měla na klíně a pomáhala ji oddělovat menší kousky, aby se jí pracovalo co nejsnadněji.

4. Kašírování

Myslím si, že pro nácvik jemné motoriky je tato disciplína (vedle modelování) ideální. V činnosti jsou zaměstnány obě ruce a to tak, že většinou levá ruka dělá něco jiného než pravá. S tím souvisí problém s dominancí hemisfér i nevyhraněnou nebo skříženou lateralitou.

S technickými specifiky kašírování se všechny děti vypořádaly poměrně dobře, přestože to byla technika pro ně neprobádaná a zcela nová. Malé Janě se opět velmi individuálně věnovala Hanka, Janu měla po celou dobu na klíně a svou jemnou korekci ji dovedla k polosamostatné činnosti. Myslím si, že výsledek není ovlivněn manuální zručností konkrétních jedinců. Jejich schopnosti jsou v tomto směru (kromě Jany) vyrovnané. Spíše se odvíjí od individuálních sklonů k pečlivosti, schopnosti koncentrace, schopnosti nerozptylovat se a vydržet soustředěně pracovat i v případě, že činnost ztrácí na zajímavosti.

Děti téměř po celou dobu pracovaly opět velmi tiše a soustředěně. Mezi sebou si povídaly pouze výjimečně. Původně jsem si myslela, že je to způsobené zaujetím zvolenou technikou. Svou roli zde jistě sehrál již zmíněný fakt, že práce oběma rukama a přemýšlení nad výsledkem činnosti vyžaduje notnou dávku energie, té pak na mluvení již mnoho nezbývá. Děti ztrácely koncentraci - začaly být neklidné, až v závěru činnosti, kdy práce lepení začala být monotónní (opakující se proces polepování hlavičky). Navyklý způsob práce již verbální aktivitu umožňoval.

5. Výběr

- Činnostní cíle – výtvarné
 - *Navržené zadání a postup se nám dnes podařilo beze zbytku naplnit. Modelína šla celkem hladce ven, neboť byla poněkud mastnější a novinový papír k ní tedy nepřilnul. Děti měly ze snadné práce radost. Myslím, že si začaly uvědomovat, co jim vlastně pod rukama vzniká, a začaly se těšit, až budou moci svému maňáskovi namalovat obličej. Každý si pak podle tloušťky svého prstu (na ovládání hlavy maňáska se používá ukazovák) slepil papírovou ruličku a tu jsme následně společnými silami přilepili k hlavičce loutky. Tento úkol nebyl nijak řemeslně náročný, vyžadoval pouze dostatek času a trpělivosti, než nám všechny komponenty důkladně proschly a mohlo se s nimi dále pracovat. Časové prodlevy jsme vyplnili kreslením – děti dostaly papír, pastelky nebo fixy a přestože jsem je nijak nelimitovala tématem, všechny spontánně nakreslily svého budoucího maňáska.*
 - *Technologický postup se pro nikoho nestal problémem.*
 - *Slepit ruličku z papíru není obtížný úkol. Pouze při přilepování krku k hlavě loutky byl nutný můj dohled a pomocná ruka, neboť je velmi důležité, aby byl tento v budoucnu velmi namáhaný spoj opravdu bytelný.*
- Výtvarný cíl (podklad pro kostým), výchovný cíl (bezpečnost dětí)
 - *Po zkompletování papírových částí loutky, jsem si obkreslila ruku každého budoucího loutkoherce. Na příště dětem doma naši černé „podkladové“ rukavice. Dle mého názoru, je tato černá rukavice pro naši další práci klíčová hned z několika důvodů. Při manipulaci s maňáskem je nejdůležitější, aby loutka dobře seděla loutkoherci na ruce. Pokud je rukavice vyrobena na míru, tedy co nejtěsněji a nejpřesněji kopíruje anatomii vodičovy ruky, pak zcela eliminuje nežádoucí posuny loutky během hraní. Druhým důvodem je fakt, že děti kvůli své bezpečnosti nedostanou do rukou ostré jehly, konečný barevný kostýmek loutek bude pouze lepený. Pro snadnější vytvoření takového kostýmu je černý podklad nejvhodnější – děti na něj ten svůj prostě pouze nalepí.*
 - *Ve zbytku času na závěr si děti vybraly látky na lepený kostým. Zde jsem pouze dohlížela, aby barevnostně vycházel z původního kresebného návrhu.*

Kluci sahalí spíše po tmavších barvách, pouze Michal vybíral barvy jasné a pastelové. Jana si vybrala všechno růžové.

- **Terapeutický cíl**
 - Rozvíjení jemné motoriky - dlabání modelíny z papírového obalu, výroba krku, kompletace hlavičky maňáska.
 - Protože již zvolená činnost nevyžaduje takovou pozornost a soustředění, děti mezi sebou hovoří i v průběhu práce. Začínám si všimnout, že pokud mluví mezi sebou, není na ně upnutá větší pozornost, jsou uvolněné, pak je uvolněný i jejich verbální projev. Nezní tak toporně a těžce, přestože se obzvláště Daniel občas zadrhne.

6. Finalizace maňáska

- **Bezpečné prostředí**
 - *Dnes mi s dětmi pomáhala Michaela Vizínová, protože Hanka z osobních důvodů nemohla být přítomna. Většina dětí Míšu zná, protože vede pro organizaci Tady a Ted' předškolní klub. Berou ji tedy dobře, nestydí se před ní. Jsem ráda, že přítomnost „cizího“ člověka auru vybudovaného bezpečného prostoru nenarušila.*
 - Děti mezi sebou komunikují bez problémů. Začínají se mezi nimi vytvářet hlubší přátelské vztahy a pomalu mizí počáteční rivalita o mou pozornost. Učí se nepřekřikovat se a sebeovládání ve chvílích, kdy se věnují jednomu z nich a ostatní musejí počkat.
- **Výtvarné cíle**
 - *Všechny děti tento cíl naplnily, pouze Daniel s tím měl malý problém. Zdálo se mi, že hlavičku maňáska pomalovává bezmyšlenkovitě. Musela jsem ho velmi korigovat, aby nakonec nenamaloval hlavu prince celou na zeleno. Také jeho původní kresebný návrh loutky nebyl zcela adekvátní. Když po čase nakreslil svého prince znovu, nedaly se jeho dva výtvary srovnat. Myslím si, že k posunu v jeho výtvarném (kresebném) projevu došlo právě v závislosti na získaných zkušenostech s plastickou tvorbou. Dostal při ní možnost „myslet v materiálu“, tedy prostorově a více logicky. Jeho princ je nakonec velmi zdařilý. Myslím si, že u Daniela klíčovým způsobem výroba*

maňáska ovlivnila jeho „vidění světa“.

- Dramatické cíle → výtvarné cíle, bezpečnost práce → výchovné cíle
 - *Pomocí ukázky hraní s loutkou dětem vysvětluji, jak nejlépe maňáskovi vyrobit kostým, aby byl funkční. Předvádím, jak bude loutka při hraní divadla vypadat, jako ukázku používám loutku draka. Nasadím si ji na ruku a ukazuji, jakým způsobem se loutka pohybuje po „jevišti“ (hrana stolu), jaká část loutky bude vidět, co musí zůstat schované. Tím vysvětluji, kam nejlépe umístit zajímavé detaily na kostýmu, aby byly dobře viditelné a zároveň nebránily maňáskovi v pohybu. Všechny děti poslouchají nebo se mě snaží se svým maňáskem napodobovat. Pak vysvětluji, jak vyrobit kostým. Důležitá je opatrná práce s ostrými nůžkami. S lepidlem Chemoprén budu zacházet já, zdůrazňuji specifika práce s ním. Je nutné vždy nechat lepidlo pár vteřin odpočinout a pak teprve lepené plochy k sobě přitisknout, chvilku přimáčknout, pak teprve bude spoj pevně držet.*
- Výchovné cíle
 - *Nejvíce byly děti soustředěné při malování temperami, seděly tiše a nevyrušovaly se navzájem. Při lepení kostýmu již vznikl ruch a šum, byl ale pořád tvůrčí.*
 - Při výrobě kostýmů – lepení vystřižených komponentů z látek bylo třeba přilepit látku a ne vlastní prsty, děti – zřejmě vědomy tohoto nebezpečí, lepily velmi opatrně. Také s nůžkami děti pracovaly opatrně, dodržovaly nastolené zásady bezpečnosti. Nejprve jsem se obávala jim ostrý nástroj svěřit, naštěstí ale zbytečně. Zřejmě pod vlivem pudu sebezáchovy se sami od sebe utišily a zklidnily a vše proběhlo bez zranění.
- Terapeutické cíle
 - V činnosti mluví děti bez patrných mluvních obtíží
 - Obtíže se vracejí a stupňují pokud se na jednotlivce upne pozornost, pokud má promluvit, když všichni poslouchají. Tedy míra úzkosti a stresu je přímo úměrná míře mluvních problémů.

7. Atribut a rekvizita

Jako klíčové v dnešním setkání hodnotím své uvědomění si, jak moc je důležitý také jiný záznam jednotlivých setkání, než pouze reflexe. Přestože jsem se snažila psát reflexe bezprostředně po setkání, mnoho jemných nuancí a souvislostí mi unikalo. Na dnešek jsem si donesla diktafon a následný poslech dnešního záznamu mi v mnohém otevřel oči. Tím, že jsem na jednotlivých hodinách musela zastávat hned několik rolí najednou, mi ta nejdůležitější – role pozorovatele, trochu unikala, což je hrozná škoda. Původně jsem se také domnívala, že pro zaznamenání změn v promluvách dětí postačí pouze vstupní a výstupní nahrávka a jejich porovnání. Postupně jsem přicházela k poznání, že změny se udávají postupně a i ty nejjemnější krůčky jsou velmi důležité. Obzvláště u balbutiků, u nichž je kvalita verbálního projevu podmíněna situačně, je průběžný záznam důležitý. Průběžné nahrávání lépe zaznamená celý proces – cestu, kterou společně ujdeme, a ne pouze situaci teď a tady, jak by tomu bylo pouze u porovnávání vstupní a výstupní nahrávky.

- Bezpečný prostor
 - Líbí se mi, že se děti na „kroužek“, jak jsme společným setkáním začali říkat, těší. Ve společném prostoru se chovají uvolněně, spontánně. Již se nám podařilo zcela eliminovat vzájemné posmívání, i když k menším roztržkám přeci jen občas dochází.
- Výtvarné cíle
 - *Loutky máme prakticky hotové už od minule, jen jim stále něco chybí. Maňásek je svou technologií pohybu a ovládání ideální pro manipulaci s předmětem. Tento potenciál brzy objevily i samy děti a dožádaly se vytvoření relevantních rekvizit ke svým loutkám.*
 - *I přes obtížnější manipulaci s nůžkami při vystřihování tvarů rekvizit z tuhého kartonu, odevzdaly všechny děti na konci setkání zdařilé atributy svých loutek. Také výběr relevantní rekvizity proběhl dobře, jen občas potřebovaly děti vedení, aby své postavě nepřiřkly úplný nesmysl, který by byl pro diváka představení pouze matoucí.*
 - *Oblíbenou práci s temperami zvládly bravurně.*

Daniel: „Tempery!“ „Adelo, dáš mi taky, tempery?P-rosím.“

- *I ostatním rozdávám štětce, palety, kelímky s vodou a tempery, aby si mohli své rekvizity pomalovat. Upozorňuji všechny, že mám pouze omezenou škálu barev a musí si tedy jednotlivé tuby navzájem půjčovat.*

Daniel: „*Já počebuju zlatou, tempery. ... „Červenou.“*“

→ v činnosti a o činnosti mluví Daniel bez znatelného zadržávání

- Dramatické cíle

- *Všechny děti po celou dobu individuálně experimentují s loutkami a spontánně si zkoušejí krátké improvizované skeče. Škoda, že jsem těmto momentům nedávala v tu chvíli patřičnou váhu. Měla jsem lépe zareagovat a dát dětem v jejich aktivitě více prostoru.*

Pavel na Jakuba: „*Dáme si boj, my dva proti sobě.*“

- *Jako první dokončil výrobu rekvizit Pavel. Nasazuje si maňáska – Černokněžníka na ruku a začíná hrát i s kouzelnou hůlkou.*

Pavel: „*Tebe začaruju na malýho psa a tebe na velkou hlavu...*“

Jakub: „*A já tebe začaruju na opici*“

→ téměř ihned po nasazení loutky na ruku se dostávají do role

- Výchovné cíle – kázeň a bezpečnost práce

- *S nůžkami děti opět pracovaly opatrně, dodržovaly nastolené zásady bezpečnosti. Nejprve jsem se obávala jim ostrý nástroj svěřit, naštěstí ale zbytečně. Zřejmě pod vlivem pudu sebezáchovy se sami od sebe utišily a zklidnily a vše proběhlo bez zranění.*

- Terapeutické cíle

- *Všechny rekvizity děti nejprve vystříhaly z kartónu a následně je pomalovaly temperami.*
- *Lukáš, Daniel a Jana jsou balbutici, během aktivity, když mluvili v činnosti, tak se nezadržávali, drobné obtíže byly patrné pouze v případě, kdy mne o něco žádali.*

Lukáš: „*Adelo, jak se dělají vlasy?*“

Daniel: „*Adelo, koukej...*“

Lukáš: „*Take!*“

Lukáš: „*Koukej, nelepi mi to tam!*“

Lukáš: „*Já potřebuju fousy!*“

- Když je Lukáš sám se svou prací spokojen, ukazuje maňáska ostatním a dožaduje se pochvaly. Pokud se mu jí nedostává, chválí se sám.

Lukáš na Jakuba: „*Brácho, koukej.*“

Lukáš: „*Já mám nejlepšího čerta!*“

Lukáš: „*Já mám lepčí, koukejte!*“

Lukáš: „*Maruško, koukej!*“

→ Lukáš s loutkou dělá ve svém verbálním projevu největší pokroky ze všech

8. „Záporák“ a hrdina

16.11. 2012

Dnes poprvé jsme se zcela odpoutali od výtvarna a tvoření. Dnešního úvodu do dramatické a inscenační tvorby se ujala Marie Dvořáková, která tento obor studuje v rámci certifikačního programu Dramatická výchova pod vedením Mgr. Romana Černíka. Maruška si vzala všechny děti do zadní místnosti na koberec, kde si sedli do kroužku. Maruška mi velmi pomohla s nastavením dětí pro hraní divadla. Každý pracoval se svým vyrobeným maňáskem, o kterém měl Marušce něco povědět. Při těchto promluvách se Daniel s Lukášem zadržovali, jejich mluvní projev ale nebyl horší než v běžné situaci.

Daniel: „*...princ Teken. Já taky zachraňuju princeznu....*“

Jana: „*Princezna.*“

30.11. 2012

Dnes s dětmi poprvé nacvičujeme pohádku. Již máme hrubý nástřel charakteristiky jednotlivých postav i samotného scénáře. Detailní průběh pohádky ladíme s dětmi přímo v akci, kdy jejich postavy prožívají různé situace a děti přímo v ději vymýšlejí jejich možná rozřešení a pokračování.

- Výchovný cíl → terapeutický cíl
 - *Snažím se děti trošku zklidnit a vysvětluji jim, jak bude fungovat náš provizorní divadelní prostor. S tím souvisí také soubor pravidel, který je nutno dodržovat v rámci fiktivního světa, do kterého se chystají vstoupit.*

Já: „*Dneska začínáme hrát divadlo a v divadle stůl není stůl, ale*

jeviště a na jeviště mohou jenom loutky. Ty jsi loutkoherec, ty nejsi loutka, tak co děláš na jevišti?“

Já: „A jedno velký důležitý pravidlo. V té pohádce nikdo neumře.

Jo? Nebudete tam nikoho zabíjet, vraždit, zapichovat. Jediné, co je povolené jsou kouzla. Můžete kouzlit.“

- Dramatický cíl
 - Děti chápou divadlo velmi intuitivně. Jakékoli direktivní vedení by bylo, dle mého názoru, spíše kontraproduktivní. Nechávám jim tedy ve vymýšlení děje velmi volnou ruku, jen občas jsem jejich myšlenky nasměrovala lepším směrem.
 - *Základní držení – vodění, maňáska (také rozvíjí jemnou motoriku). Hlavně Michalovi dělá správné nasazení loutky na ruku problém. Má tendenci ovládat hlavičku místo pouze ukazováčkem, také prostředníčkem a zbylé dva prsty – prsteníček a malíček strká do pravé ruky maňáska, kam se samozřejmě oba prsty nevejdou. Zdá se, že mou názornou ukázkou nemůže pochopit. Musím mu tedy prsty manuálně nastavit a pak ještě dopolohovat do správné pozice přímo v loutce. Ostatní děti se podívají, jaké prsty musejí použít a loutku si nasazují bez problémů. Individuálně zkoušejí manipulovat s rekvizitou.*

- Terapeutický cíl → bezpečný prostor
 - Ukázalo se, že je pro děti velmi důležité „partáctví“. Ve dvojicích uzavírají téměř pokrevní kamarádství a dožadují se jeho dodržení také v příběhu pohádky. *Bylo zajímavé pozorovat, jak si děti přenášejí sociální vztahy mezi sebou z reálného běžného světa do toho fiktivního. Pokud se během setkání někdo s někým pohádal, odmítal s ním spolupracovat i v ději pohádky (nejčastěji Černokněžník a čerti). Nebo naopak, pokud velcí kamarádi z reálného světa pak stáli v pohádce naproti sobě, jako soupeři, brali to trochu jako křivdu. Z počátku jim svět fikce a reality splýval. I to je možná důvod, proč u Daniela přetrvávaly mluvní obtíže i během hraní s loutkou.*

- Kluci (čerti, princ a černokněžník) se spolu domlouvají, kdo bude s kým v partě a kdo bude proti nim.

Pavel: „Jakube, ty jsi se mnou?“

„Jo.“

„Ale on s náma není, on řekl, že s náma není.“ (myslí Lukáše jako druhého čerta)

„A ona.“

„Jo a ona.“ (Jana – princezna Helenka)

- *Z dnešní malé zkoušky (hraní pohádky) jsem velmi nadšená. Myslím si, že takovýto postup je pro aktivní děti přínosnější než statické sezení na koberci a abstraktní vyprávění. Nejlépe se děti naučí v akci, a jak se později ukázalo, tak si i takto vymyšlený děj lépe pamatují. Na ději pohádky se svým dílem účastnily všechny děti. Když někdo dostal náhlý nápad, jak by se jeho postava mohla dál realizovat, tak jej prostě vyhrkl. Místy se děti i překřikovaly, tomu nešlo zabránit.*

Lukáš: „A pak bude mít meč a pak budeme š š š šermovat.“

- Možnost identifikace s loutkou

- *Tento cíl byl dnes naplněn hlavně u Lukáše a Pavla. Téměř ihned po nasazení loutek na ruce se oba dostali do role. Začali měnit hlas v závislosti na charakteru i momentální náladě své postavy. Lukáš pronášel své monology bez patrných řečových spasmů.*
- *Myslela jsem si, že podobně málo obtíží bude mít i Daniel. Ten ale zatím neprošel procesem identifikace s loutkou. I v roli vystupuje spíše sám za sebe, jako za Daniela, a ne, jako za postavu, za rytíře. Na jeho řečovém projevu je to znát. Mluví buď bez znatelného zlepšení nebo dokonce hůře než v běžné situaci.*
- *Tento cíl vůbec nebyl naplněn u Jany, která aktivitu hraní pohádky absolutně bojkotovala. I přes domlouvání se nezapojila a pak jí to, myslím, bylo ke konci líto.*

Pro lepší pochopení níže uvádím nástřel scénáře, ke kterému jsme dnešními hranými brainstormingovými etudami dospěli.

Osoby a obsazení:

Čert Barnabáš	Jakub
Čert Breburda	Lukáš
Černokněžník	Pavel
Zajíc	Michal
Princezna Helenka	Jana
Rytíř Silák	Daniel

Dialog princezny a rytíře - princezna rytíři vypráví, že ji chce unést zlý Černokněžník, protože ji chce za ženu, ale ona jeho ne. Rytíř se nabídne, že ji pomůže.

Černokněžník unese princeznu a rytíře začaruje do zajíce.

Zajíc utíká k čertům, aby mu svým kouzlem pomohli ze zakletí.

Když se černokněžník dozví, že jeho pomocníci, čerti, pomohli jeho nepříteli, princovi, rozzlobí se a vyzve rytíře na souboj.

V souboji Černokněžník prohraje a princ s princeznou jsou volní.

Tato podoba pohádky se ovšem později ukáže jako nefunkční hned z několika důvodů. Jana vzhledem ke svému věku není schopná zopakovat, natož samostatně zformulovat delší větu. Není natolik schopná koncentrace, aby mohla představení zahajovat. Úvodní dialog tedy musí vést jiné postavy. Vzhledem ke koktavosti skoro poloviny herců jsme postupně museli zredukovat jejich promluvy na vyslovitelné ale stále významově nosné. Vysvětlující monolog později povede role vypravěče. Také proměna rytíře do zajíce se ukázala jako nešťastná. Rytíře po celou dobu hraje Daniel a zajíce zase Michal. Mnohem lépe děti vnímaly, pokud každý z nich hrál za svou osobitou postavu – při proměně by vlastně oba hráli tutéž.

Finální podobu scénáře uvádím v příloze na straně XLVIII.

9. Předvánoční besídka

Symbolické uzavření společné práce v letošním roce pomocí předvánoční besídky.

Šlo mi především o to, abychom se před nadcházejícím svátečním časem, po jehož dobu se nevidíme, hezky rozloučili. Chtěla jsem, aby na besídce panovala příjemná předvánoční atmosféra. Donesla jsem cukroví a dětem uvařila čaj. Když jsem pozorovala, jak se děti na cukroví vrhly, došlo mi, že se s ním pravděpodobně setkávají pouze sporadicky. Naštěstí jsem ho přinesla dostatek, tak snad si děti alespoň trochu užily.

Ukázka dosavadních úspěchů prostřednictvím promítnutých fotografií. Vize budoucnosti a nastínění dalšího směřování projektu.

V počítači jsem dětem přinesla ukázat fotografie, které jsme za naše dosavadní setkání pořídili. Se zájmem si je všichni prohlíželi. Pak jsem se pomocí dotazů snažila zrekapitulovat naši dosavadní činnost – co se nám již společně podařilo. A na závěr jsem nastínila, co nás ještě všechno v novém roce čeká.

10. Návštěva Muzea loutek

Vánoční prázdniny vytvořily symbolický i faktický předěl mezi činnostmi. V roce 2012 jsme se věnovali spíše výtvarným a výrobním specifikům loutkového divadla a loutek jako takových (výtvarné cíle). Letošní rok bude ve znamení zkoušení, vymýšlení a hraní s loutkami, tedy té druhé – inscenační strany loutkového divadla (dramatické cíle). Před zahájením práce v novém roce jsem se rozhodla, že děti vezmu na prohlídku plzeňského muzea loutek. Zajímavou formou se něco dozvedí také o jiných typech loutek, než je pouze náš známý maňásek a zároveň se děti po odmlce znovu vyladí na divadlo.

- Výchovný cíl – kázeň
 - Tento úkol, myslím si, byl pro děti velmi obtížný. Všechny pocházejí z podnětově chudého prostředí. V muzeu na ně čekalo tolik barevných loutek – potenciálních hraček. Myslím si, že právě nekázeň a neklid byli hlavními následky vyrovnávání se s těmito vlivy. Děti běžaly od jednoho exponátu ke druhému a zpočátku bylo téměř nemožné je zastavit a uklidnit. Muzeum rozděluje expozici do mnoha tematických částí, např. Spejbl a Hurvínek, Obři, Polární kruh.... Danielovi se líbili hlavně Obři, ke každému z nich

přišel a přes výslovný zákaz dotýkání se, jim potřásl velkýma rukama a zřetelně řekl „Dobrý den“. Ještě po týdnu – při dalším setkání, děti na tento výlet vzpomínaly.

- Dramatický cíl
 - *Dnes poprvé se tento potenciál loutkového divadla projevil. Děti si s paní animátorkou spontánně zahrály loutkové představení Červená Karkulka. Celý průběh uvádím jako video záznam v příloze. Představení je velmi milé, paní animátorka vystupuje jako vypravěč, který posouvá děj, protože málo které dítě pohádku znalo natolik, aby vypravěč nebyl potřeba.*
- Terapeutický cíl
 - *Poprvé měly děti v rukou loutky za účelem hraní divadla. Poprvé vystupovaly v roli. Zkusily si spolupráci postav v souladu s dějem pohádky Červená Karkulka. Nejvíce se mi v akci líbil Lukáš, který hrál vlka.*
 - *Líbil se mi obrovský zájem dětí. Z expozice byly nadšené a jako motivační podnět pro další práci zafungoval výlet perfektně.*
 - *Děti si s loutkami na dosah i v ruce uvědomily, co všechno s nimi lze provádět, jaké světy se najednou otevírají.*

11. Dramatická průprava

Svou výzkumnou skupinu jsem po dvě setkání věnovala svým kamarádkám Marušce a Jitce. Obě děvčata studovala certifikátový program Dramatická výchova pod vedením Mgr. Et MgA. Romana Černíka. Nabídla jsem jim, aby si svůj seminární úkol (divadelní aktivity s vybranou skupinou) zrealizovaly s „mými“ dětmi. Ukázka možné práce s jejich maňásky, vymyšlení charakterů a celková aktivizace skupiny mi připadala přínosná i pro mou práci. Vzhledem k průběhu setkání a jeho výsledku jsem se nakonec rozhodla tuto etapu dále nerozebírat a do těla mého projektu ji více nezapojovat. Průběh a směřování „kroužku“ spolupráce s děvčaty nijak neovlivnila a musím konstatovat, že, bohužel, dětem ani mnoho nového nenabídla. Jak se ukázalo, děti přeci jen tvořily v mnohém specifickou skupinu, kterou bylo nutné, dle mého názoru, spíše zklidňovat než aktivizovat. Pohybové aktivity na koberci hodnotím pouze jako další příležitost dětí ke zlobení. Líbilo se mi, jak si děti vymýšlely charaktery svých loutek, co rády dělají, kde bydlí apod. Možná to přispělo k jejich v budoucnu lepší identifikaci s loutkou i s postavou. Ovšem vymyšlené charakteristiky už dále nijak nevyužíváme.

12. Scénář

Z výzkumné skupiny se definitivně oddělili dva členové - Jindřich a Matouš, kteří chodili pouze sporadicky a se skupinou si nevytvořili hlubší vztah. Výroba loutek, zdálo se, je celkem zaujala, pravidelná docházka jim ale činila značné problémy. Snažili jsme se jim s patřičným předstihem dávat vědět, kdy bude další setkání (stejně jako ostatním členům), když jsme je ale šli vyzvednout domů, tak tam nebyli. Mezery v činnosti, které u nich nechozením vznikaly, stěží doháněli. Teď, těsně před vystoupením neměli ani dodělané maňásky. Z organizačních důvodů jsme se tedy domluvili na ukončení spolupráce. Ze začátku se hlavně na Jindřicha děti ptaly. Byl jejich dobrý kamarád ze života mimo náš kroužek. Po čase jim ale jako parťák sešel z mysli a už jeho nepřítomnost neřešily. Pravidelným setkáváním se ve skupině vytvořilo silné jádro a Jindřich s Matoušem se stali spíše okrajovými členy. Jejich vypadnutí dále skupinu ani kontinuitu projektu nenarušilo.

Dnešním hlavním úkolem bylo vymyslet konečnou podobu scénáře blížícího se veřejného vystoupení. *Nejprve se slova ujímá Hanka, snaží se děti připravit na blížící se finálové loutkové představení, které je naplánované na pátek (8.2.). Zdůrazňuje důležitost dobře ovládnutého scénáře, aby si každý pamatoval, kdy má, kdo, co říkat. Děti motivujeme velikou odměnou za dobře odvedenou práci a také tím, kdo všechno se na ně přijde podívat (rodiče, známí, kolegové). A pokud se jejich vystoupení bude publiku líbit, tak je odmění velikým potleskem. Zdá se, že vidina úspěchu a potlesku na děti působí nejvíce.*

- Rekapitulace „pravidel hraní divadla“
 - *Loutky se neperou*
 - *Při hraní divadla stůl není stůl, ale jeviště a na jeviště mohou jenom loutky. „Ty jsi loutkoherec, ty nejsi loutka, tak co děláš na jevišti?“ (ze 30.11.)*
 - *Důležité pravidlo – v pohádce nikdo neumře. Nebudete tam nikoho zabíjet, vraždit, zapichovat. Jediné, co je povolené, jsou kouzla, můžete kouzlit a čarovat. (ze 30.11.)*
 - *Hraje loutka*

- Nabídka fiktivního světa a identifikace s loutkou → terapeutické cíle
 - Líbilo se mi, že hned po vyndání loutek z krabice, se na ně děti vrhly, každý si vybral tu svou a okamžitě si ji nasazoval na ruku. Tím se téměř okamžitě dostávaly do role své postavy a začaly také mluvit jako postava – proces identifikace *se naplno rozjel u Lukáše. Ihned, jak si nasadil svého čerta na ruku, začal také měnit hlas, dělal příznačné „blblblblbl“ a mluvil téměř bez spasmů. Pavel zas všem jako Černokněžník vyhrožoval zabitím :) . Naprosto bez efektu se ale manipulace s loutkou projevila u Daniela, který se se svou postavou zřejmě zatím vůbec neidentifikoval, a proto u něj také mluvní obtíže přetrvávaly nebo byly dokonce horší než obvykle. U ostatních dětí se proces nastartoval, svou loutku si zatím „osahávaly“, zkoušely, co všechno je s ní možné.*
 - *Instruuji děti, aby se lépe vžili do role i do situace a atmosféry nadcházejícího představení v muzeu.*

Já: „Utišíme se. Tady nejste na fotbale ani na hokeji, teď jste v divadle!... Představte si, že už jste tam, v muzeu loutek, kde jsme byli na prohlídce. Pamatujete si na to pódium, na kterém jste hráli tu Červenou Karkulku? Ano, tam to budete hrát... A jsou vidět pouze vaše loutky, vaše hlavy nechci vidět.... a začínáme.“
 - *Co můžu, když jsem loutka, jaké mám najednou schopnosti (i nadpřirozené) apod.*
- Jaké jsou mé možnosti a limity → bezpečný prostor
 - *Dnes se nejvíce překonal Lukáš. Přes svou koktavost se s chutí zapojil do hraní i do dialogů. Svůj osobní limit si zřejmě naplno uvědomil Daniel, který začal o svých schopnostech pochybovat a před každým proneseným slovem upozorňoval, že koktá. Snažila jsem se jej uklidnit, ujistit ho, že to naprosto nikomu nevadí, je v bezpečném prostředí, kde se mu za to, rozhodně nikdo nebude posmívat.*
- Rozvíjení jemné motoriky, stimulace mluvidel → terapeutické cíle
 - *Zkoušíme si motoriku v loutce – zamáváme pravou / levou rukou (loutky) ,děti u toho spontánně říkají „Ahoj“.*

- *Dnes děti téměř nesundaly loutku z ruky, až si Daniel stěžoval, že se mu potí ruka.*
- Dramatické cíle → vymyšlení a realizace scénáře pohádky
 - *Při hraní jsou nejzajímavější ty momenty, kdy se dětem podaří zapomenout na aktuální situaci a plně se ponoří do děje pohádky. Při tomto prvním hraní není takových okamžiků mnoho, neboť ještě nemají děj vžitý a musím jim hodně napovídat a posouvat tak pohádku kupředu. Přemýšlím, že přeci jen zavedeme roli vypravěče, abych já mohla v muzeu fungovat více jako náповěda a děj by posouval právě vypravěč. Uvidím, jak si stačí děti pohádku zapamatovat. Daniel zatím moc nechápe, že má být schován pod stolem a na ploše stolu má vystupovat pouze jeho loutka-Princ. Neustále vykukuje jeho rozčuchaná hlava a také na jeho mluvním projevu jsou bohužel patrné pouze negativní změny – mluví hůře. Kvality svého mluvního projevu si je vědom. Naopak Lukášovi se ihned po nasazení maňáska podaří proniknout do role a mluví bez nápadnějších potíží. Můj první předpoklad byl, že to bude u kluků přesně naopak. Pavla budu muset na příště více usměrňovat, aby svou sebestředností ostatní moc nezastiňoval. Michal s Janou jsou spíše nemluvní, s loutkou ale hrají dobře.*
 - Ukázalo se, že Pavel má dar improvizace, což se jistě bude v budoucnu hodit.

13. Nacvičování a zkoušení představení

V původním plánu bylo uskutečnit představení již 8.2. tedy už před měsícem, bohužel, polovina souboru toho času onemocněla, nejbližší možný termín je tedy až pátek 8.3. Na úvod jsem děti znovu připravila na blížící se vystoupení, řekla jsem jim, kdo všechno se na ně přijde podívat, nalákala jsem je na velkou odměnu, pokud se jim práce podaří. Myslela jsem si, že budu muset děti na divadlo znovu „vylazovat“. V prostoru Placu se, ale chovaly, jako kdyby žádná měsíční mezera neproběhla, jako kdybychom se naposledy viděli včera.

Dnes jsme si stihli zahrát představení celkem dvakrát. Bohužel Michal je stále nemocný, tak jeho roli Zajíce dnes hrál jeho bratr Pavel – Černokněžník.

Od minule nám ze scénáře vypadly dvě postavy a přibyla funkce vypravěče. Původně jsem si myslela, že vypravěč nebude potřeba a děti secvičí pohádku pouze s hlavními postavami. Ukázalo se, že čím více děti pohádku znají a ovládají text – jak jdou jednotlivé akce za sebou, co má kdo říkat, jak to všechno dopadne; tím více mají tendenci své promluvy redukovat. Měla jsem obavu, že pokud začnou říkat jen to nejnnutnější a zbytek jen nějak odehrají maňáskem, přestane být příběh pohádky pro diváka srozumitelný. Vypravěče jsem svěřila Jakobovi, který již hraje čerta Barnabáše. Jakub hezky čte a své dvojrole se zhostil zodpovědně.

5.3. 2013

- Bezpečný prostor
 - *Lukáš se dnes nebavil s Pavlem a tak s ním odmítal být v bandě i během pohádky. Neustále chtěl být na straně prince (svého bratra) a tak narušoval strategii děje.*
 - *Jejich konflikt se přehrával i ve světě pohádky. Dovolím Lukášovi, aby se střídal ve čtení Vypravěče s Jakobem, tím trochu zmírňuji jeho špatnou náladu a negování akce. Snažím se mu domluvit, aby alespoň na dobu hraní pohádky zapomněl na rozepři s Pavlem a jako čert Breburda s ním jako s Černokněžníkem spolupracoval.*
- Souvislost s terapeutickým cílem
 - *Když Lukáš čte roli Vypravěče, působí u toho sebevědomě. Snaží se svěřený úkol maximálně splnit, přestože (zřejmě i díky mizerným čtenářským dovednostem) se po celou dobu potýká s problémy. Jeho projev je neplynulý, některá slova si vymýšlí a často se zadrhne. Nic ovšem nenasvědčuje tomu, že by se bál reakce ostatních na svůj výkon. Zřejmě jsme v tomto bodě dosáhli v otázce bezpečného prostoru maxima. Lukáš se přestal bát dělat v tomto kolektivu chyby.*
- Dramatický cíl
 - *Pohádku hrajeme podle scénáře, jednotlivé výstupy si děti již pamatují, jen jim dělá problém návaznost jednotlivých akcí. Musím ocenit, že jsem se nakonec rozhodla zapojit roli Vypravěče, přínosně posouvá děj, vyplňuje vzniklé mezery mezi jednotlivými akcemi dětí-postav.*

- Já funguji jako nápověda, korektor, divák.
- Terapeutický cíl
 - Během hraní pohádky jsou děti tak vžité do děje, že patrnější mluvní obtíže registruji pouze u Daniela. Ten stále není schopen přijmout fakt, že hraje pouze jeho loutka a on musí být schován pod stolem. Neustále má tendenci exhibovat sám za sebe. Do světa fikce proniká snadno, ne však skrze identifikaci s loutkou. Na jeho verbálním projevu je toto znát. Mluví buď naprosto stejně jako v kterékoli jiné situaci, kterou jsem měla možnost pozorovat, nebo je jeho projev horší. Hlavně v prvních momentech pohádky, kdy jako Rytíř zve Zajíce na svatbu. Celá pohádka vlastně začíná jeho větou „Ahoj zajíci, přijdeš na svatbu?“. Větu si zkoušel několikrát v rámci nacvičování a ani jednou ji neřekl plynule. Je také možné, že věta obsahuje mnoho písmen, která jsou pro něj sama o sobě obtížně vyslovitelná. Např. na písmenu „P“ se zadrhl pokaždé.
 - Je také zajímavé srovnání promluv konkrétně Lukáše v roli Čerta a v situaci, kdy mě má slušně požádat o nový papír.

Lukáš: „Adélo já chci papír..... Adélo, p-rosim, dá..mi hmmmnovej p..papír?“

Lukáš: „Blblblblb“ ... „Já chci maso, já chci taky.“

7.3. 2013

Dnes naposledy si děti zkoušejí hrát pohádku v důvěrně známém prostředí Placu. Zítra je čeká premiéra před lidmi a ve zcela neznámém prostředí muzea.

Na dnešní schůzku – poslední před zítřejší premiérou v muzeu, dorazily úplně všechny děti. Je na nich vidět smíšený dojem z nadcházející události. Docela se těší, ale zároveň obávají. Já jsem zvědavá, zda tolik nových faktorů v muzeu nakonec zapůsobí spíše pozitivně či negativně. Při zkouškách byly zatím nehrající děti dost neukázněné a rušily tak srozumitelnost vystupujících postav. Doufám, že prostor muzea a přítomnost diváků na děti zapůsobí. Že si uvědomí svou zodpovědnost a představení sehrají bez komplikací. Docela možný je ovšem i zcela opačný průběh. Pod vlivem stresu z nového prostředí, z publika, pod vlivem strachu a trémy může být naopak jejich výkon naprosto katastrofální. Uvidíme.

Na úvod dětem opakuji plán zítřka a s tím související dnešní zkoušení a pilování děje pohádky. Nechybí motivace závěrečnými odměnami a oslavou.

- Dramatický cíl
 - *Až dosud děti neměly za stolem při hraní pohádky svá pevně daná místa, kde mají být. K tomuto účelu jsem vymyslela a nakreslila technický scénář. Podle něj jednotlivé postavy budou nadále vystupovat na jednom, stále stejném místě, pouze se budou ukazovat divákovi a zase se schovávat. Omezením přesunů dětí z místa na místo, jak to vyžaduje děj a jednání postav, se výrazně eliminuje ruch v zákulisí.*
 - *Na začátku rozestavím děti dle scénáře a připomínám první okamžiky pohádky. Hanka dětem slibuje „tik tak“ za odměnu. Poprosím o ticho, herci se schovají, hrají pouze loutky.*
 - *Tím, že pohádku zkoušíme už po několikáté, dostává se text dětem tzv. pod kůži. Nedělá jim problém, co mají říci, jen kdy to mají říci. Zde jsem nutná jako nápověda. Děti na mne spoléhají, že jim vždy řeknu, kdy má kdo mluvit a jaká scéna následuje. Jediné mínus má tento proces fixace u vypravěče, který je čím dál, tím více znalý textu a čte jej neustále rychleji a rychleji.*
- Souvislost s terapeutickým cílem
 - *Proces identifikace s loutkou a svou pohádkovou postavou se již naplno rozjel u všech dětí. Přechod z reality do fiktivního světa a zpět nedělá nikomu potíže. Dnes pouze Jana trochu bojkotovala spolupráci, snad se to v ní do zítřka rozleží a bude v pořádku. Lukáš mění hlas dle potřeby, Pavel umí perfektně improvizovat, Jakub dobře čte text, jen je třeba korigovat jeho tempo. Daniel do své role také dobře zapadl a zmírňují se u něj obavy z jeho koktání. Jana spolupracuje, i když je jí potřeba vydatně motivovat. Michal je tišší, svůj úkol ale zvládá.*
 - *Na Danielových výstupech je hezky patrné, jak neustále přeskakuje z reálného světa do toho fiktivního. Jednou krásně hraje s loutkou a není při tom vůbec vidět, podruhé mu začne vykukovat hlava a s ostatními loutkami přestává komunikovat jako rytíř a začíná jako Daniel. Pavel se nechává místy strhnout, bojím se, aby v takových chvílích kluci nehráli spíše pod stolem než na stole. Moc se mi líbí hra Lukáše. Se svým čertem Breburdou se*

dle mého názoru identifikoval na 100% prakticky už od začátku. Sice si je stále vědom svých mluvních obtíží, při tomto druhém dnešním představení už ale říká více vět a snaží se v komunikaci s Černokněžníkem i o improvizaci. Při ní se sice zadrhne, jeho projevu to ale na profesionalitě neubírá.

- **Výchovný cíl**

- Jana odmítá při hraní divadla spolupracovat. Přestává se mnou komunikovat, jen se uraženě posadí stranou a mračí se. *Zřejmě u ní došlo k nějaké negaci vůči celému procesu, možná vůči mně. Nevím. Příčinu jsem se nedověděla. Odmítala hrát princeznu a tím značně narušila pohádku. V tuto chvíli se mi moc líbila reakce kluků – bratrů Jany - Daniela a Lukáše – v rámci záchrany představení se rozhodli, že roli princezny ztvární oni. Vznikla tím velmi hezká situace, kde se oni dva – zástupci dominantních mužských rolí, pokoušejí identifikovat s typicky ženskou rolí princezny. Daniel se více stydí a v roli se evidentně necítí jistě. Jeho bratr Lukáš je podstatně více suverénní a jeho princezna je pro diváka uvěřitelná.*

Daniel si nasazuje princeznu na ruku, nejprve z legrace

princeznu si nasazuje Lukáš: „Koukej já“

Princezna (Lukáš) k Zajícovi: „Pomůžeš mi?“

Princezna dává zakletému princovi pusy, což vyvolá smích u Daniela, úkol ale splní

Jana zůstává stále uražená a do děje pohádky nezasahuje, nicméně ji sleduje a místy se i usmívá (když si myslí, že na ni nekoukám).

- *Škoda, že jsme z časových důvodů tuto stránku výměny rolí neprozkoušeli více. Bylo by zajímavé sledovat, jak se kdo popere s jinou rolí, kterou si nevybral. Jak by kluci zvládli hrát princeznu, jak by se Janě líbilo třeba v roli čerta. Jak by kladní hrdinové hráli ty záporné a naopak.*
- *I přes výslovný zákaz používání sprostých slov, dětem sem tam nějaké „ujede“. Hlavně Pavel s atraktivitou těchto slov zápasí a říká alespoň taková, která nejsou vyloženě vulgární. Všechny děti nakonec získaly slíbený „tik tak“, i když některé s výhradou. Neustále jsou vidět jejich hlavy a mezi zrovna nevystupujícími postavami panuje nekázeň. Představení jako celek působí jako jeden velký chaos, divák tak nemá šanci poznat, oč v*

příběhu jde. Znovu rekapituluji celý děj, jak jdou jednotlivé akce za sebou, pro lepší fixaci.

- Bezpečný prostor
 - Dnes naposledy zkusíme divadelní představení v důvěrně známém prostředí Placu. Jsem ráda, že včerejší rozepře mezi Lukášem a Pavlem dnes již nepokračuje a nebýt závěrečné negace Jany, působila by dnes skupina velmi vyrovnaně, přátelsky, jako profesionální divadelní spolek. Uvidíme, co s dětmi udělá ne tolik probádané prostředí muzea.
 - Jako pohádkové postavy se děti naučily spolu spolupracovat a lépe na sebe reagovat. Breburda křísí poraženého Černokněžníka

14. Představení = veřejné vystoupení

Dnes se odehrálo veřejné vystoupení nacvičované pohádky. Vystoupení bylo premiérou i derniérou zároveň, bylo završením našeho snažení i celého mého diplomového projektu. Toto vystoupení mám celé zdokumentované nejprofesionálnější technikou, kterou jsem byla schopná na tuto akci sehnat. Technické zázemí zajišťovaly mé obětavé kamarádky, které fotily a natáčely. Děti byly snímány kamerou ze předu – z pohledu diváků (na těchto záběrech jsou vidět pouze maňáskové a jejich akce na jevišti), a kamerou zezadu resp. z boku, která zachycovala akci samotných dětí v zákulisí. Z terapeutického a výzkumného hlediska jsou pro mne nosnější informace z boční kamery. Na jejím záznamu je dobře patrná akce dětí jakožto loutkoherců, všechny jejich zákulisní pohyby a interakce.

Děti tedy v novém prostoru muzea *musely zvládnout i setkání „face to face“ s technikou- mířilo na ně hned několik objektivů*. S tímto stresujícím faktem se vyrovnaly dobře, myslím si, že hlavně díky známým tvářím fotografek – Marušku znaly už z předchozích dokumentačních akcí na Place. Maruška děti vydatně podporovala, dodávala jim jistotu a pocit bezpečí, neustále se na ně přívětivě usmívala. Před zahájením představení si je vzala stranou a dodala jim odvalu a kuráž velmi dobře zvolenou větou: *„Zapomeňte, že tu v sále sedí nějací lidé, zahrajte to tak, jako byste pohádku hráli jenom pro sebe.“*

Pohádku jsme s dětmi sehráli dvakrát – poprvé jako generální zkoušku bez publika a podruhé již se vší parádou tzv. „na ostro“.

Generálka

Díky úvodním zmatkům při vyzvedávání dětí se přihodilo, že Pavel dorazil až těsně před začátkem představení na ostro, a proto se generální zkoušky neúčastnil. Jeho role Černokněžníka se zhostil Lukáš. Teprve s notným časovým odstupem a po přehrání video záznamů, mi dochází, jak moc byla generální zkouška důležitá a dobrá. Musím ocenit její kvalitu, za kterou patří poděkování hlavně právě Lukášovi. Tím, že vypadl Pavel jako Černokněžník, dostal Lukáš v jeho roli více prostoru, který beze zbytku využil. Přestože Černokněžník není postava, kterou si vymyslel, a kterou si vyrobil, dokázal se s ní v mžiku identifikovat a celou dobu hrál bez mluvních obtíží. Pravda, občas se musel tzv. odrazit, ale myslím si, že ne pro tak „rýpavého“ posluchače byl jeho projev perfektní. V roli Černokněžníka udělal obrovský krok dopředu a mohu říci, že celé představení táhl on. Velice mne překvapil.

Z Jany jsem měla pocit, že v prostoru jeviště získala dojem, že musí exhibovat. Neustále vykukovala, dívala se na diváky a když se jí nedostávalo pozornosti, kterou chtěla, přestala se účastnit hry a začala „zlobit“. Já jsem, bohužel, neměla prostor na ni dávat více pozor a než jsem si uvědomila, co vlastně dělá, bylo už pozdě. Naštěstí kluci prokázali větší duchapřítomnost než já a v podstatě sami dovedli pohádku ke zdárnému konci.

Vypravěč

Daniel-Rytíř: „Králíku, ch.. pčídeš na svatbů?“

Michal-Zajíc: „Jo, rád, pčídu.“

Daniel-Rytíř: „Tak čau.“

Michal-Zajíc: „Čau“

Pak se znenadání objevuje Jana, postaví se a zavolá :Čélti, pote sééém!“. Její bratr Daniel ji stáhne zpět za paravan. Lukáš, který tedy hraje Černokněžníka také zavolá čerty: „Pote sem, čerti!!!“. Líbí se mi akce dětí i to, že si pamatují návaznost událostí, nejprve ale musíme ke slovu pustit vypravěče.

Lukáš-Černokněžník: „Pote sem, čerti.“

Lukáš-Breburda: „Blblblblblb.“

Lukáš-Černokněžník: „Čerti, ...(není mu rozumět)..., že princ si už bere princeznu za ženu?“ Co co co Co s tím uděláme?“

Jakub-Breburda: „Proměníme ho na opici.“

Lukáš-Černokněžník: „Joo.“

Lukáš-Černokněžník: „Ebbb ... patronum, at' je z tebe vopice.“ Daniel-Rytíř se proměňuje v opici a Lukáš-Černokněžník dává povel čertům: „Čerti, chlídejte ho!“

Vypravěč

Jana má problém s nasazením maňáska na ruku a začíná pomalu spolupráci i pohádku bojkotovat. Michal-Zajíc se snaží situaci zachránit a mluví sám: „Princezno, nalákam je kartama.“ a zmizí ze scény. Je slyšet, jak Daniel ze zákulisí Janě napovídá, té se konečně podaří nasadit maňáska, zajíc už je ale pryč. Čerti se mezi tím trochu nudí a Lukáš-Breburda předvádí, že usnul. Naštěstí se už objevuje Michal-Zajíc s kartami a láká čerty ke hře.

Michal-Zajíc: „Čeuti, jdeme si zahuát Čeuný Petu?“

Lukáš-Breburda. „Anooo.....dej to sem, dej to sem.“

Vypravěč

Princezna má políbením vysvobodit prince ze zakletí a místo toho odchází z jeviště (ne jako Princezna, ale jako Jana) a přestává na dobro spolupracovat.

Lukáš-Černokněžník: „Čerti, vy ste hlídali š..patně!“

Jakub-Breburda: „A co...“ (neví, co má říkat)

Lukáš-Černokněžník: „Aaa princ je tady! Tak si dáme souboj, oa, o princeznu!“
chvilku bojují

Lukáš-Černokněžník: „Oa vzdávám se, aaaaaa..“

Vypravěč teprve čte to, co kluci už zahráli, Danielovi se ale scéna líbí a tak si ji dají ještě jednou. Daniel-Rytíř uhodí Lukáše-Černokněžníka třikrát do ramene a ten se tedy vzdává.

Lukáš-Černokněžník: „A vzdávám se, aaaaa.“

Představení

Samotné představení na ostro, proběhlo výborně. S výkonem jednotlivců jsem naprosto spokojená. Myslím si, že představení i jednotlivé promluvy dětí byly srozumitelné a předčily má osobní očekávání.

Vypravěč-Jakub je tentokrát také schován za paravanem. Toto se stalo na jeho osobní přání, když uviděl v publiku otce Daniela, Lukáše a Jany, dostal před ním trému. Nakonec se toto řešení ukázalo jako dobré, neboť se Jakobovi lépe přeskakovalo z role Vypravěče do role Čerta. Ani jeho projev neztratil zástěnou na srozumitelnosti.

- Terapeutický cíl → identifikace s postavou
 - *Myslím si, že dnes proces identifikace s maňáskem proběhl stoprocentně u všech dětí-představení před publikem bylo pomyslným vrcholem tohoto procesu. Nejvíce mě překvapil a potěšil Lukáš, který se bez problému identifikoval, jak se svým čertem-Breburdou, tak také s postavou Černokněžníka. Janě dělala nejen identifikace, ale také pochopení její důležitosti, ze začátku problém. Představení naostro ovšem sehrála bez chyby. Myslím, že do budoucna by jistě zvládla i text.*
 - *Způsob, jakým děti dokázaly zachránit představení (ve chvíli, kdy se někdo zapomněl, nešla rychle nasadit loutka na ruku apod.) vypovídá nejen o jejich dobré schopnosti improvizace, ale hlavně o jejich nové schopnosti spolupracovat spolu. Najednou jim všem o něco šlo – měli společný cíl a jedině spoluprací, kdy jeden podrží druhého, jej mohli úspěšně dosáhnout. Pomocí nutné spolupráce mezi postavami v pohádce si děti uvědomily svou vlastní důležitost i důležitost toho druhého.*

- Překonání vlastního limitu
 - *Stres, úzkost, strach, tréma, všechny tyto limitující faktory dnes děti překonaly a zvítězily nad nimi. Jsem ráda, že dopad „závažnosti okamžiku“, který byl evidentní novým prostorem – jeho oficialitou a „masou“ diváků, měl na děti pouze pozitivní účinek. Nezpanikařily, neparalizovalo je to. Naopak. Odvedly excelentní výkon, který se s těmi cvičnými ve známém prostředí Placu dá pouze těžko srovnat.*

- *Pokud chci, tak to dokážu.*
- *Myslím si, že k většímu uvolnění (hlavně u Jakuba a Lukáše) došlo právě díky paravanu, za kterým děti nebyly vidět. Nemusely tak řešit přímý kontakt s divákem, mohly se soustředit pouze na správné vedení loutky a na děj pohádky. Vystoupení před plentu (tedy případný další krok při práci s úzkostí a strachem) by v tomto okamžiku, dle mého názoru, dobře zvládl Daniel, který už nyní vykukoval a kontroloval reakce publika. Kontakt s divákem potřeboval.*

Za 14 dní po představení (22.3.) proběhlo na Place závěrečné shledání - poslední společné setkání s dětmi. Uvařili jsme si čaj, rozdala jsem každému balíček s malým překvapením, rozsypala jsem křupky a přitukli jsme si „šampáněm“. Měla to být oslava především jejich (dětí) velkého úspěchu. I přes poměrně značný časový odstup byly děti stále plné dojmů z premiéry. Každý si odnesl vědomí sebe sama, že když bude chtít, může dosáhnout velké věci. Asi největší zážitek pro ně byl závěrečný aplaus od publika a čokoláda, kterou hned na místě dostaly. Zažily úspěch, ocenění - tedy pocty, kterých se jim zas tak často nedostává. Potěšilo mne, že konec „loutkového kroužku“, jak jsme naše shledávání pojmenovaly, nepřijaly děti s jásotem a nadšením, ale naopak s lítostí. I mne se bude stýskat.

3.9 Klíčové teze pro rozvoj komunikačních dovedností dětí s logopedickou vadou

V následujícím textu se vracím k původním hypotézám, které jsem formulovala již před začátkem projektu. Teoreticky jsem je ukotvila v první části této práce a nyní se pokusím popsat jejich fungování v projektu. Pro lepší ilustraci jsem se rozhodla doplnit vyvozené teze klíčovými momenty - takovými situacemi, které považuji z hlediska zlepšování a rozvoje komunikačních dovedností zkoumaných dětí za stěžejní. Tyto momenty tvoří východiska tezí, ukazují, jak a kdy se původní hypotézy podařilo či nepodařilo naplnit v praxi. Text doprovází diktafonové kazuistiky promluv jednotlivých dětí v různých mluvních situacích (přiložené DVD). Pro přehlednější strukturaci následujícího textu uvádím původní hypotézy v rámečcích.

První část výzkumu - loutka a její výroba (činnostní cíle výtvarné):

Hypotéza: *Kvalita řeči je závislá na dominanci hemisfér a míře vyhraněnosti laterality*

- **Řeč a lateralita**

Závislost kvality řeči na dominanci hemisfér a míře vyhraněnosti laterality rozebírám v teoretické části této práce, kde mimo jiné uvádím, že existuje poměrně velké množství dětí s tzv. překříženou lateralitou. To znamená, že vedoucí orgány motorické jsou na protilehlé straně těla než vedoucí orgány smyslové. U jedinců, u nichž se zkřížená lateralita týká oka a ruky - tedy v případě, že dané dítě má dominantní např. pravou ruku a levé oko nebo opačně – ji můžeme pokládat za dispoziční základ nejrůznějších potíží ve vývoji obratnosti, jemné motoriky, psaní i kresby, uchopování předmětů a řeči.⁴⁵ Můj výzkum detailně nezkoumal typ a míru laterality konkrétních jedinců. V první části výzkumu jsem se zaměřovala spíše na kvalitativní změny ve verbálním projevu dítěte s narušenou komunikační schopností, které zároveň s mluvením vykonává určitou manuální činnost (viz následující hypotézu). Dále mohu uvést pouze závěry vyplývající z mého pozorování průvodních jevů promluvy dítěte s narušenou komunikační schopností (tzv. koverbální chování).

⁴⁵ SOVÁK, Miloš. *Lateralita jako pedagogický problém*. Vyd. 1. Praha: Universita Karlova, 1962, 224 s. Pedagogika (Grada). ISBN 14-613-62. s. 47.

- **Multitasking není vždy efektivní**

K tzv. multitaskingu nebo-li k „dělání více věcí naráz“ mělo, dle mého pozorování, sklon téměř každé zkoumané dítě. Svůj vliv jistě měly i případné závady a poruchy koncentrace pozornosti konkrétního jedince a také míra a typ laterality. Multitasking vždy vedl k nižší efektivitě vykonávané aktivity, ke stresu a ke „zlobení“. Každé dítě poznamenané senzoricou deprivací ze svého okolí působilo v na vjemy bohatém prostředí „rozjíveně“. Díky těmto faktorům tvořily děti účastníci se výzkumu velmi specifickou skupinu, kterou bylo nutné, dle mého názoru, spíše zklidňovat než aktivizovat. Zklidnění bylo nezbytně nutné hlavně při manipulaci s ostrými předměty nebo lepidly při výtvarných činnostech. Dodržování zásad bezpečného chování úzce souviselo také s kázní (viz bod kázeň). Aby vše proběhlo bez zranění, musely se děti nejprve utiřit a zklidnit, aby např. nepobíhaly po místnosti s nůžkami v ruce, pracovaly klidně a opatrně. Při výrobě kostýmů, lepení vystřižených komponentů z látek, bylo třeba přilepit látku a ne vlastní prsty. Děti potřebovaly dohled.

Hypotéza: *Mozková centra pro tvorbu řeči jsou propojena s jemnou motorikou – manuální činností lze stimulovat řeč (balbutik mluvící v činnosti a o činnosti nekotá)*

Jak jsem již uvedla výše, zkoumání vlivů jemné motoriky na rozvoj mluvních dovedností dětí, jsem zasvětila první polovinu projektu – výroba maňáska. Mým původním předpokladem bylo, že právě při výrobních činnostech, se nejlépe prokáže pravdivost teze, že děti v činnosti mluví bez mluvních obtíží. Výroba maňásků se skládala z rozličných činností, které lze rozdělit na unimanuální a bimanuální. Dále uvádím, jaký vliv měly různé typy činností na kvalitu promluv jednotlivců.

- **Úkol náročný na manuální zručnost eliminuje kvantitu mluvení**

Mezi obouřučné techniky patří především modelování a kaširování. V těchto činnostech byly zaměstnány obě ruce a to většinou tak, že levá ruka dělala něco jiného než pravá. Dominantní ruka se uplatnila aktivněji, druhá ruka vykonávala spíše pomocné (přidrřovací) úkony. Tyto technologicky náročnější úkoly děti vykonávaly v tichosti, soustředěně pracovaly. Když už promluvily, tak nejprve činnost přerušily nebo ukončily a jejich následný mluvní projev nevykazoval žádné odchylky od mluvy v běžné situaci. Tezi, zda lze prostřednictvím manuální činnosti stimulovat řeč, jsem tedy u těchto manuálně náročných činností nemohla potvrdit.

Klid a soustředění, dle mého názoru, spouštěly v tomto případě dva faktory. Prvním je, že děti činnost natolik zaměstnala, že neměly potřebu verbálního sdělování. Druhým je pak moje domněnka, že děti nebyly při tomto manuálně složitějším úkolu mluvení schopné. Možná měly, díky skřířžené nebo nevyhraněné lateralitě, problém zkoordinovat pohyby rukou s pohyby mluvidel. Práce oběma rukama a přemýšlení nad výsledkem činnosti vyřazuje přeci jen notnou dávku energie, té pak na mluvení již mnoho nezbyývá.

Děti ztrácely koncentraci - začaly být neklidné, až v závěru činnosti, kdy práce začala být monotónní (opakující se proces polepování hlavičky při kaširování). Navykly způsob práce již verbální aktivitu umožňoval. **Spíše unimanuální a monotónní činnosti, tedy takové, které již nevyřadují takovou pozornost a soustředění, dovolují, aby děti mezi sebou hovořily i v průběhu práce.**

- **Při práci jde mluvení líp**

Jak se ukázalo, pokud snadnější manuální činnost dovolovala využít přebytečnou energii k mluvení, bylo mnohem uvolněnější a plynulejší než v běžné situaci. Hlavně balbutici Lukáš, Daniel a Jana, když mluvili **v činnosti**, tedy během aktivity, tak se nezadržovali. Drobnější obtíže se vracely v případě, kdy mne museli o něco požádat. K ilustraci tohoto jevu uvádím přepis konkrétní situace (podrobněji viz diktafon).

Lukáš: „Adelo, jak se dělají vlasy?“

Daniel: „Adelo, koukej...“

Lukáš: „Take!“

Lukáš: „*Koukej, nelepí mi to tam!*“

Lukáš: „*Já potřebuju fousy!*“

Daniel: „*Tempery!*“ „*Adelo, dáš mi taky, tempery? P-rosím.*“

Daniel: „*Já počebuju zlatou, tempery.*“ ... „*Červenou.*“

- **Pochvalu své práce zvládnou bez zadržnutí**

Níže uvedená kazuistika potvrzuje pravdivost tvrzení, že dítě **o činnosti** hovoří bez mluvních obtíží. Ukazuje, že **pocit úspěchu může být v prožívané realitě natolik dominantní, že zaměření na řeč a stres** (zda dokážu vyslovit vše bez problémů) **ustupuje do pozadí.**

Kontext uvedeného přepisu je situace, kdy byl Lukáš se svou prací hotov a spokojen. Svého maňáska ukazoval ostatním ve skupině a dožadoval se jejich názorů na svou práci a hlavně pochvaly. Pokud se mu jí nedostávalo, chválil se sám.

Lukáš na Jakuba: „*Brácho, koukej.*“

Lukáš: „*Já mám nejlepčího čerta!*“

Lukáš: „*Já mám lepčí, koukejte!*“

Lukáš: „*Maruško, koukej!*“

- **Míra úzkosti a stresu je přímo úměrná míře mluvních problémů**

Hlavně u balbutických dětí jsem pozorovala, že pokud mluvily mezi sebou, nebyla na ně upnutá větší pozornost, byly uvolněné, pak byl uvolněný i jejich verbální projev. Nezněl tak toporně a těžce, přestože se obzvláště Daniel občas zadržl. Obtíže se vracely a stupňovaly, pokud se na jednotlivce upnula pozornost, pokud měl promluvit, když všichni poslouchali.

Druhá část výzkumu - loutka a její uplatnění jako prostředku pro vstup do fiktivního světa (činnostní cíle dramatické):

Hypotéza: Nabídka fiktivního světa divadla a identifikace s loutkou, jako prostředků pro zmírnění úzkosti a stresu, jejichž míra ovlivňuje kvalitu řeči (loutkoherec s logopedickou vadou vystupující v roli (za loutku) hovoří bez mluvních obtíží)

Druhá polovina mého projektu se zaměřuje na činnosti dramatické a inscenační, tedy na vymýšlení a nácvič pohádky s dětmi a jejich loutkami. Příběh pohádky si děti samy vymyslely. Od začátku chápaly divadlo velmi intuitivně a, dle mého názoru, jakékoli direktivní vedení by bylo spíše na škodu. Úkoly v této části výzkumu směřovaly k verifikaci teze, zda nabídka fiktivního světa divadla a identifikace s loutkou jako prostředků pro zmírnění úzkosti a stresu, jejichž míra ovlivňuje kvalitu řeči, skutečně povede ke zmírnění mluvních obtíží u zkoumaných dětí. Výsledky uvádím níže v textu, nejlépe jsou pak patrné z diktafonových kazuistik a videozáznamů.

- **Pro vnímání fikce jako skutečnosti je nutná identifikace s loutkou**

Fiktivním světem se pro děti stal příběh pohádky, dobrodružství, které svým loutkám vymyslely. Skrze identifikaci se svou vyrobenou loutkou-maňáskem prožily „vymyšlené“ dobrodružství na „vlastní kůži“. Prožily fikci jako skutečnost. Překvapilo mne, jak lehce děti cestu do fikce (proniknutí do světa divadla a jejich pohádky) a zpět do skutečnosti zvládaly. V podstatě ihned po vyndání loutek z krabice, se na ně děti vrhly, každý si vybral tu svou a nasazoval si ji na ruku. Tím se téměř okamžitě dostávaly do role své postavy, začaly **mluvit a chovat se jako postava**. Pro opačný proces – výstup z fikce, pak pouze stačilo sundat si maňáska z ruky.

Tento proces u někoho nastal okamžitě – již při prvních individuálních experimentacích s voděním maňáska. U někoho proces identifikace trval několik setkání. Jednotlivé případy uvádím níže.

PAVEL - ČERNOKNĚŽNÍK

Vystupování v roli šlo od počátku nejlépe Pavlovi. Už při vymyšlení konkrétních situací pohádky měl maňáska nasazeného na ruce a vymyšlené etudy rovnou předváděl – hrál. Snažil se měnit hlas v závislosti na aktuální situaci a náladě, ve které se jeho Černokněžník nacházel.

Pavel na Jakuba: „*Dáme si boj, my dva proti sobě.*“

Pavel: „*Jo začaruju, tebe začaruju na malýho psa a tebe na velkou hlavu...*“

Pavel měl dar improvizace a byl skutečným mistrem slova. V mžiku dovedl sobě i ostatním postavám vymyslet řadu báječných situací a příhod. Musela jsem ho usměrňovat, aby svou sebestředností ostatní moc nezastiňoval.

Pavel si na promyšlených dialogích zakládal, přestože měl chudší slovní zásobu a mnohá slova špatně skloňoval nebo používal jejich špatné tvary („pozívá“ namísto „zve“ apod.). Jediná slova, která vždy užil naprosto bez chyby, byla slova vulgární. I přes výslovný zákaz používání těchto slov, každému dítěti sem tam nějaké „ujelo“. Pavel se s atraktivitou těchto slov vypořádal originálním způsobem. Vybíral takové obraty, které vyloženě vulgární nebyly („ty plešoune“, „ty fousatej“ apod.).

Od počátku byl Pavel pomyslným vedoucím skupiny. Svůj text si zapamatoval mezi prvními a ovládání maňáska mu také nečinilo významnější problémy. Velký pokrok udělal hlavně ve spolupráci s ostatními členy skupiny - jeho partáky v pohádce. Pochopil, že musí dát prostor i ostatním a nestrhávat veškerou pozornost pouze na sebe.

LUKÁŠ - ČERT BREBURDA

Lukášovi se také podařilo dobře se identifikovat s loutkou. Téměř ihned, jak si nasadil svého maňáska – čerta na ruku, se dostával do role, začal měnit hlas, dělal příznačné „blblblbl“ a mluvil téměř bez spasmů. V rámci své role udělal obrovský pokrok.

V momentech, kdy se Lukášovi podařilo plně se ponořit do děje pohádky, zapomínal na aktuální situaci i na své mluvní obtíže – zadržávání. Jako čert mluvil plynule, uvolněně a při komunikaci s černokněžníkem se snažil i o improvizaci. Pokud se při výstupu přeci jen zadržl, nevyvedlo ho to z míry, jako v běžné situaci. Zachoval chladnou hlavu, nezpanikařil, pokračoval dál. Při závěrečném vystoupení byl jeho projev velmi profesionální a byl to právě Lukáš, který celou skupinu vedl.

Pro srovnání jsou zajímavé promluvy Lukáše v běžné situaci, kdy mě má slušně požádat o nový papír a jeho promluvy v roli Čerta.

Lukáš: „Adélo já chci papír..... Adélo, p-rosim, dá..mi hmmmnovej p..papír?“

Lukáš: „Blblblbl“ ... „Já chci maso, já chci taky.“

DANIEL – RYTÍŘ SILÁK

Mým prvotním předpokladem bylo, že Daniel, jakožto živé a velmi hovorné dítě, nebude mít s hraním pohádky mnoho problémů. Se špatnou identifikací se s loutkou a horším pronikáním do světa fikce, jsem původně počítala u jeho bratra Lukáše, který byl tišší, komunikaci se spíše vyhýbal. Jak se ukázalo, bylo to nakonec u bratrů právě naopak.

Daniel dlouho nebyl schopen přijmout fakt, že pro maňáskové divadlo je velmi důležité, aby jako loutkoherec zůstal po dobu představení schován za paravanem a dával prostor pouze své loutce. Daniel měl neustále tendenci exhibovat sám za sebe. Z poza paravanu vykukovala jeho rozcuchaná hlava, maňásek nedbale ležel na okraji stolu, s ostatními postavami hrál Daniel a ne Rytíř Silák. Také na jeho mluvním projevu byly bohužel patrné pouze negativní změny – mluvil buď naprosto stejně jako v kterékoli jiné situaci, kterou jsem měla možnost pozorovat, nebo dokonce hůře. Kvality svého mluvního projevu si naprosto uvědomoval a mnohdy ho přiváděly do stavů naštvání nebo nešťastnosti. Za každou cenu chtěl s ostatními držet krok a jen pomalu přicházel na to, jak toho nejlépe dosáhnout. Pomalými krůčky se učil soustředit se na svého maňásk, vystupovat skrze něj. Nakonec si vybudoval se svou loutkou specifický vztah, kdy jakoby neustále přeskakoval mezi realitou a světem fikce - jednou krásně hraje s loutkou a není ho při tom vůbec vidět, podruhé mu začne vykukovat hlava a s ostatními loutkami přestává komunikovat jako Rytíř a začíná jako Daniel. V takových chvílích se také Pavel nechával „strhnout“ a kluci pak hráli spíše spolu pod stolem než s loutkami na stole. Toto se naštěstí do veřejného vystoupení povedlo z větší části eliminovat. Při exhibici před veřejností se Daniel většinou ukazoval jako Rytíř, s maňáskem krásně manipuloval, jak to vyžadoval děj pohádky. Když vykoukl jako Daniel, tak jen proto, aby navázal oční kontakt s publikem. Zřejmě potřeboval okamžitou zpětnou vazbu.

Hraním pohádky se Danielovy mluvní obtíže eliminovaly, i když nikdy nedosáhly, takové kvality jako u Lukáše. Je to možná tím, že Daniel jako Rytíř Silák vlastně celou pohádku zahajoval (byl první jednající postavou) a jeho úloha tedy byla v mnohém obtížnější. Pohádka začínala jeho větou „Ahoj zajíci, přijdeš na svatbu?“ Větu si několikrát zkoušel v rámci nacvičování a ani jednou ji neřekl plynule. Je také možné, že věta obsahuje mnoho písmen, která pro něj byla sama o sobě obtížně vyslovitelná.

Např. na písmenu „p“ se zadrhl pokaždé.

JANA - PRINCEZNA

Nejmladší účastnice výzkumu Jana potřebovala z počátku nejvíce pomoci a podpory. Svět loutek a divadla se jí líbil, jen jí déle trvalo, než pochopila nutnost spolupráce s ostatními, návaznost situací a důležitost její vlastní role. Z počátku o zapojení svého maňáska do pohádky ani moc nestála. Raději by si s princeznou hrála individuálně někde sama. Z počátku pořádně nevěděla, co se od ní vlastně očekává, co si má pod slovy „budeme hrát divadlo“ vlastně představit.

Na dvou setkáních, kdy se nacvičovala pohádka, Jana, bohužel, spolupráci se skupinou bojkotovala. Vždy jsem ji posadila na židli, jako diváka, s tím, že divadlo zahrají kluci bez ní – bez fyzické přítomnosti princezny ve hře. Poprvé se Jana dívala, jak se takové představení „má hrát“ a po té si „to“ šla s kluky zkusit. Podruhé se mnou přestala úplně komunikovat, jen se uraženě posadila stranou a mračila se. Zřejmě u ní došlo k nějaké negaci vůči celému procesu, možná vůči mně. Nevím. Příčinu jsem se nedověděla. V tuto chvíli se mi moc líbila reakce kluků – bratrů Jany - Daniela a Lukáše – v rámci záchrany představení se rozhodli, že roli princezny ztvární oni. Vznikla tím velmi hezká situace, kde se oni dva – zástupci dominantních mužských rolí, pokoušeli identifikovat s typicky ženskou rolí princezny. Daniel se styděl více než Lukáš a v roli se necítil jistě a asi ani dobře. Nemohl se vypořádat s tím, že by byl „holkou“. Oproti němu vystupoval Lukáš podstatně více suverénně a princezna v jeho podání byla naprosto vynikající.

Daniel si nasazuje princeznu na ruku, nejprve z legrace, pak si princeznu nasazuje Lukáš: „*Koukej já*“

Princezna (Lukáš) k Zajícovi: „*Pomůžeš mi?*“

Princezna dává zakletému princovi pusku, což vyvolá smích u Daniela, úkol ale splní

Jana zůstává stále uražená a do děje pohádky nezasahuje, nicméně ji sleduje a místy se i usmívá (když si myslí, že na ni nekoukám).

Škoda, že jsme z časových důvodů tuto stránku výměny rolí neprozkoušeli více. Bylo by zajímavé sledovat, jak se kdo popere s jinou rolí, kterou si nevybral. Jak by kluci zvládli hrát princeznu, jak by se Janě líbilo třeba v roli čerta. Jak by kladní hrdinové hráli ty záporné a naopak.

Způsob, jakým děti dokázaly zachránit představení (ve chvíli, kdy se někdo zapomněl, nešla rychle nasadit loutka na ruku apod.) vypovídá nejen o jejich dobré schopnosti improvizace, ale hlavně o jejich nové schopnosti spolupracovat spolu. Najednou jim všem o něco šlo – měli společný cíl a jedině spoluprací, kdy jeden podrží druhého, jej mohli úspěšně dosáhnou. Pomocí nutné spolupráce mezi postavami v pohádce si děti uvědomily svou vlastní důležitost i důležitost toho druhého.

MICHAL - ZAJÍC

Michal byl od počátku nejtíší člen naší skupiny. Mnoho se neprojevoval, většinou v tichosti seděl a pracoval na zadaném úkolu. Působil, jako by byl stále ve stínu svého staršího bratra Pavla, i když byly chvíle, kdy nám všem ukázal, že také umí zlobit.

Jeho řečové obtíže jsem identifikovala jako hláskovou patlavost multiplex. Špatně vyslovoval několik písmen („r“, „ř“, „l“). Jeho řeč byla, až na některá značně zkomolená slova, srozumitelná. Nápravu jeho mluvních problémů by musel zjednat zkušený klinický logoped. V rámci možností mého výzkumného projektu, bohužel, nebyla systematická logopedická intervence možná. Pomocí loutek a divadla jsem se u něj snažila zmírnit úzkost a stres, který se na obtížné mluvení váže. Jsem ráda, že se mi podařilo vytvořit i pro něj natolik bezpečný prostor, ve kterém se mohl uvolnit a zahrát si s námi pohádku, které byl nedílnou součástí. Myslím si, že i přes jeho toporné mluvení, byl výstup Zajíce při závěrečném vystoupení pro diváky srozumitelný. Michal zažil úspěch a snad se trochu přestal bát.

JAKUB - ČERT BARNABÁŠ A VYPRAVĚČ

Jakub nejlépe z celé skupiny četl, proto, když vyplynula na povrch nutnost role vypravěče, připadla jemu. Se zrakovou oporou v textu byl Jakub při verbálním projevu mnohem jistější, četl plynule, bez znatelných – slyšitelných obtíží, úroveň četby odpovídala žákovi čtvrté třídy. Mluvní obtíže – drobná zadržnutí, u Jakuba přicházela pouze ve chvílích stresového vypětí, když na něj byla upnutá pozornost a musel honem rychle něco říci. Jeho porucha ovšem nebyla v takovém rozsahu, jako u Lukáše či Daniela.

Jakub byl přiměřeně - zdravě sebevědomý, v komunikaci s ostatními vystupoval suverénně. Svých rolí v pohádce se ujal velmi zodpovědně. Přesto mu drobná změna v uspořádání prostoru při veřejné premiéře velmi prospěla. Po celou dobu nacvičování pohádky seděl jako vypravěč vedle paravanu – bylo na něj po celou dobu vidět, za paravan se schovával pouze při hraní role čerta. Před premiérou mne - z důvodu jeho větší trémy - požádal, zda by také jako vypravěč nemohl být schovaný. Toto řešení prospělo nejen jeho psychice, ale také napomohlo plynulejší hře. Jakubovi se lépe „přeskakovalo“ z role do role.

Role vypravěče přeci jen nevyžadovala takovou akci, vypravěč komentuje aktuální situace, v nichž se jednající postavy nacházejí, je tedy tzv. „nad věcí“, do děje pohádky nezasahuje a nemůže jej svým jednáním ovlivňovat. Naopak čert Barnabáš je jednou z hlavních postav a akce se od něj vyžaduje. Pokud Jakub nebyl schován za paravanem, byl i v roli čerta pasivnější, jako by stále setrval v módu vypravěče – pozorovatele. Paravan mu nabídl bezpečný prostor, prostor ostatních postav – kolektiv spoluherců, i skrze jejich přítomnost a blízkost se Jakub lépe dostával v roli čerta do fikce.

3.10 Klíčové teze pro hladký průběh celého výzkumného projektu

Následující text věnuji tezím, které nelze zařadit do výše uvedených kategorií – dle smyslu vstupních hypotéz. Přesto jsou pro projekt důležité. Uvedené faktory postupovaly veškerým děním a bez nich by projekt nikdy nebyl naplněn a dost možná ani realizován.

- **Kázeň**

Bez zvládnutí kázeňských problémů (neklid, vyrušování, nemožnost vydržet v klidu na jednom místě) se v projektu nedalo dosáhnout ničeho – s neukázněnou skupinou pracovat nelze. Výchovná složka postupovala všemi aktivitami projektu, musela jsem tedy nejprve zvládnout ji a pak jsem se s dětmi teprve mohla pustit do něčeho dalšího.

Všechny děti pocházejí z podnětově chudého prostředí, kde jsou vystaveny nedostatku smyslových zážitků. Jednotvárná vizualita způsobuje devastaci vnímání a uchopování prožitků.⁴⁶ Velkým stimulem byla pro děti např. obyčejná kancelářská židle na kolečkách, o kterou se vždy před začátkem setkání strhl boj. Naučila jsem se ji využívat jako motivace ve chvílích nekázně - mohlo se na ni sedět tzv. za odměnu. Nejvíce vizuálních impulsů na děti čekalo v muzeu, kam jsem je vzala na prohlídku expozice. Ta je rozdělena do mnoha tematických částí, např. Spejbl a Hurvínek, Obři, Polární kruh apod. dětem tedy bylo k dispozici množství barevných loutek – potenciálních hraček. Danielovi se líbili hlavně Obři, ke každému z nich přišel a přes výslovný zákaz dotýkání se, jim potřásl velkýma rukama a zřetelně řekl „Dobrý den“. Myslím si, že právě nekázeň a neklid byl hlavním následkem vyrovnávání se s rozličnými vlivy a pohnutkami. Děti běhaly od jednoho exponátu ke druhému a zpočátku bylo téměř nemožné je zastavit a uklidnit. Ještě po týdnu – při dalším setkání, na tento výlet vzpomínaly.

Při nacvičování vymyšlené pohádky zprvu děti neměly za paravanem svá dopředu daná místa. Při přesunech dětí z místa na místo, jak to vyžadoval děj a jednání postav, tak docházelo k ruchům a neklidu. Vymyslela jsem proto „technický scénář“, který účinným rozestavením dětí na začátku pohádky následné přesuny a ruchy

⁴⁶ Deprivace. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2013-05-26]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Deprivace>

eliminovat. Děti pouze ukazovaly a schovávaly maňásky, podle toho, kdo s kým v aktuální situaci jednal, bez rušivých přesunů, které sváděly k povídání pod paravanem – mimo fiktivní svět.

- **Bezpečný prostor**

Konečné vymezení pojmu bezpečné prostředí vyplynulo z kontextu celého mého projektu a vyznačuje se několika specifiky.

Pro mou skupinu se bezpečným musel v první řadě stát sám kolektiv všech účastníků projektu. Skupina se musela naučit takové chování, které umožňuje jednotlivci dělat chyby. V tomto smyslu bezpečném prostředí nepřichází za chybu posměch, urážky nebo jakékoli jiné neadekvátní projevy, které by způsobovaly chybujícímu trauma. Chybou je v mém projektu chápána topornost, zadržávání, neplynulosti a další slyšitelné nedokonalosti v mluvním projevu jednotlivce. Jeden pro druhého musel přestat být atrakcí a musel se stát „partákem“, tedy takovou osobou, od které nepřichází posměch a odstrkování, ale naopak pochopení, shovívavost, respekt, pomocná ruka. Bezpečné prostředí rozhodně není něco, co lze vytvořit z minuty na minutu. Je to cesta, po které se musí chtít jít všem účastníkům.

Bezpečné prostředí je vlastně docela chatrný psychologický jev. Je to pocit, vědomí jednotlivce, že se nemusí bát. Odhalením spouštěčů tohoto pocitu jej lze dobře upevnit a posílit.

Technologie maňáskového divadla předpokládá, že při představení vystupují pouze loutky ovládané dominantní rukou loutkoherce, který sám po celou dobu nesmí být vidět – je proto schován za zástěnou či paravanem (my jsme s dětmi k tomuto účelu používali stůl a prostěradlo - uvádím pod pojmem „paravan“). Při zkouškách pohádky bývaly za paravanem schovány všechny děti kromě Jakuba, který jediný jako Vypravěč seděl vedle na stoličce a divák jej tedy mohl sledovat. Za paravan se schovával pouze, když vystupoval jako čert Barnabáš. V muzeu před premiérou naší pohádky vyslovil Jakub přání, zda by nemohl být i jako Vypravěč schován za paravanem, kam na něj nebude vidět. Hmatatelným spouštěčem pocitu bezpečí byl tedy paravan, který tvořil bezpečný prostor tím, že nabízel úkryt. Za paravanem jsem při hraní pohádky byla schována také já. Až zpětně jsem si uvědomila, jak důležitou roli (kromě nápovědy) jsem na tom místě sehrála. Dle bočního videozáznamu je evidentní, kolik očních i

fyzických kontaktů mezi mnou a dětmi během vystoupení proběhlo. Děti se na mne obracely nejen pro radu, jak dál, ale také pro ujištění, že jsem tam s nimi, že jsem je v této pro ně nové a stresující situaci nenechala samotné.

Bezpečné prostředí v případě mého projektu tedy negeneruje pouze prostor jako takový, ani atmosféra nebo klima, byť je jejich přátelské a vstřícné nastavení neméně důležité. Bezpečné prostředí se musí nacházet především v lidech, v jejich postojích a jednání v interakci. Jedině v kolektivu takových lidí může vzniknout aura bezpečí, která je nezávislá na místě a tím pádem přenositelná.

- **Hierarchie sociálních vazeb**

Budování vzájemných vztahů mezi členy výzkumné skupiny probíhalo především v první polovině projektu – při výtvarných činnostech (výroba maňásků). Z počátku hrály důležitou a výlučnou roli sourozenecké konstalace (do skupiny stabilně docházely dvě sourozenecké skupiny, pouze Jakub ve skupině žádného příbuzného neměl). Teprve dalším vzájemným poznáváním se děti odprostily od rodinných vazeb a uzavíraly kamarádství napříč skupinou.

Ukázalo se, že je pro děti tzv. „partáctví“ velmi důležité nejen v prostředí skupiny, ale také ve světě fikce – při hraní pohádky. Pokud se během setkání někdo s někým pohádal, odmítal s ním spolupracovat i v ději pohádky (nejčastěji Pavel-Černokněžník a Lukáš s Jakubem-čerti). Nebo naopak, pokud velcí kamarádi z reálného světa pak stáli v pohádce naproti sobě, jako soupeři, brali to trochu jako křivdu. Z počátku jim svět fikce a reality splýval. I to je možná důvod, proč u Daniela přetrvávaly mluvní obtíže i během hraní s loutkou.

- Kluci (čerti, princ a černokněžník) se spolu domlouvají, kdo bude s kým v partě a kdo bude proti nim:

Pavel: „Jakube, ty jsi se mnou?“

„Jo.“

„Ale on s náma není, on řekl, že s náma není.“ (myslí Lukáše jako druhého čerta)

„A ona.“

„Jo a ona.“ (Jana – princezna Helenka)

- Lukáš se jedno setkání nebavil s Pavlem a tak s ním odmítal být v bandě i během pohádky. Neustále chtěl být na straně prince (svého bratra Daniela) a tak narušoval strategii děje. Jejich konflikt se přehrával i ve světě pohádky.

- **Příklady táhnou**

Podle teorií sociometrických výzkumů skupin⁴⁷ si také v mém kolektivu jedinci postupně budovali společenské statusy a role, které začali zastávat. Jsem ráda, že se mi povedlo vytvořit skupinu, která byla svým složením a vzájemnými vztahy spíše vyrovnaná. Myslím si, že nikdo nezastával pozici odmítaného, opomenutého, či snad odstrkovaného jedince. Jako izolovaný člen se v některých situacích jevil Michal (pracoval v tichosti, do kolektivních hovorů se zapojoval pouze někdy) a Jana (díky svému nízkému věku nemohla v některých aktivitách klukům stačit). Myslím si, že všechny děti měly příznivý status, z nich pak vynikaly „hvězdy“ (Pavel, někdy Jakub a Lukáš), které svým vystupováním, jednáním, názory dokázaly ostatní strhnout. Snažila jsem se jejich vlivu ve skupině využít a mít tyto jedince vždy na své straně. Jejich přijetí konkrétní aktivity ovlivňovalo podstatným dílem „vyladění se“ celé skupiny.

⁴⁷ PETRUSEK, Miloslav. *Sociometrie: teorie, metoda, techniky*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1969, 262 s. Sociologická knižnice.

4. Závěr

Závěrečná kapitola je věnována zhodnocení výzkumu. Na počátku práce jsem si stanovila vstupní hypotézy a z nich odvozené výzkumné otázky. Odpovědi na ně se pokusím formulovat opět na základě hypotéz, jejichž validitu výzkumný projekt prozkoumal. Dále tedy strukturovaně a stručně shrnuji všechna zjištění, ke kterým jsem dospěla během realizace a následného vyhodnocení výzkumného projektu.

4.1 Zodpovězení výzkumných otázek

Odpovědi na výzkumné otázky formuluji jako teze, ke kterým jsem dospěla při realizaci a při následné kvalitativní analýze výzkumného projektu.

Jaké jsou možnosti zlepšování kvality mluvního projevu u osoby s narušenou komunikační schopností pomocí stimulace jemné motoriky?

- **Řeč a laterálita**
 - Jedinci se zkříženou laterálitou (to znamená, že vedoucí orgány motorické jsou na protilehlé straně těla než vedoucí orgány smyslové), u nichž se týká oka a ruky - tedy v případě, že dané dítě má dominantní např. pravou ruku a levé oko nebo opačně – ji můžeme pokládat za dispoziční základ nejrůznějších potíží ve vývoji obratnosti, jemné motoriky, psaní i kresby, uchopování předmětů a řeči. Lze tedy předpokládat, že jakákoliv činnost, která je zaměřena na procvičování bimanuální zručnosti, má implicitně pozitivní vliv na rozvoj a funkční vyladění laterality. (Děti u bimanuální činnosti většinou nemluví – viz teze: Úkol náročný na manuální zručnost eliminuje kvantitu mluvení.)
- **Multitasking není vždy efektivní**
 - Multitasking vždy vedl k nižší efektivitě vykonávané aktivity, ke stresu a ke „zlobení“. Mohl být způsoben různým typem a mírou laterality, sensorickou deprivací a způsobem vyrovnávání se s ní. Díky těmto faktorům tvořily děti účastníci se výzkumu velmi specifickou skupinu, kterou bylo nutné, dle mého názoru, spíše zklidňovat než aktivizovat.

- **Úkol náročný na manuální zručnost eliminuje kvantitu mluvení**
 - Tezi, zda lze prostřednictvím manuální činnosti stimulovat řeč, jsem u manuálně náročných činností nemohla potvrdit, protože technologicky náročnější úkoly děti vykonávaly v tichosti - soustředěně pracovaly. Když už promluvíly, tak nejprve činnost přerušily nebo ukončily a jejich následný mluvní projev nevykazoval žádné odchylky od mluvy v běžné situaci. Hovoření mezi sebou i v průběhu práce dětem dovolují spíše unimanuální a monotónní činnosti - takové, které již nevyžadují takovou pozornost a soustředění.

- **Při práci jde mluvení líp**
 - Mluvní projev především balbutických dětí byl při současném výkonu snažší manuální činnosti mnohem uvolněnější a plynulejší než v běžné situaci. Lukáš, Daniel i Jana hovořili **v činnosti**, tedy během aktivity, bez slyšitelných obtíží – nezadržovali se.

- **Pochvalu své práce zvládnou bez zadržnutí**
 - Výzkum potvrdil pravdivost tvrzení, že dítě **o činnosti** hovoří bez mluvních obtíží. Na příkladu Lukáše ilustruji, že pocit úspěchu může být v prožívané realitě natolik dominantní, že zaměření na řeč a stres (zda dokážu vyslovit vše bez problémů) ustupuje do pozadí.

- **Míra úzkosti a stresu je přímo úměrná míře mluvních problémů**
 - Hlavně u Lukáše, Daniela a Jany jsem pozorovala, že pokud mluvili mezi sebou, nebyla na ně upnutá větší pozornost, byli uvolnění, pak byl uvolněný i jejich verbální projev. Nezněl tak toporně a těžce, přestože se obzvláště Daniel občas zadržl. Obtíže se vracely a stupňovaly, pokud se na jednotlivce upnula pozornost, pokud měl promluvit, když všichni poslouchali.

Jaké možnosti nabízí fiktivní svět divadla a identifikace s loutkou pro zlepšení kvality řeči u osoby s narušenou komunikační schopností?

- **Pro vnímání fikce jako skutečnosti je nutná identifikace s loutkou**
 - Fiktivním světem se pro děti stal příběh pohádky, dobrodružství, které svým loutkám vymyslely. Skrze identifikaci se svou vyrobenou loutkou-maňáskem prožily „vymyšlené“ dobrodružství na „vlastní kůži“. Prožily fikci jako skutečnost. Překvapilo mne, jak lehce děti cestu do fikce (proniknutí do světa divadla a jejich pohádky) a zpět do skutečnosti zvládaly. V podstatě ihned po vyndání loutek z krabice, se na ně děti vrhly, každý si vybral tu svou a nasazoval si ji na ruku. Tím se téměř okamžitě dostávaly do role své postavy, začaly **mluvit a chovat se jako postava**. Pro opačný proces – výstup z fikce, pak pouze stačilo sundat si maňáska z ruky. Proces identifikace s loutkou u někoho nastal okamžitě – již při prvních individuálních experimentacích s voděním maňáska, u někoho proces identifikace trval několik setkání.
- **Kázeň**
 - Bez zvládnutí kázeňských problémů (neklid, vyrušování, nemožnost vydržet v klidu na jednom místě) se v projektu nedalo dosáhnout ničeho – s neukázněnou skupinou pracovat nelze. Výchovná složka postupovala všemi aktivitami projektu, musela jsem tedy nejprve zvládnout ji a pak jsem se s dětmi teprve mohla pustit do něčeho dalšího.
- **Bezpečný prostor**
 - Bezpečné prostředí v případě mého projektu negeneroval pouze prostor jako takový, ani atmosféra nebo klima, byť bylo jejich přátelské a vstřícné nastavení neméně důležité. Bezpečné prostředí se muselo nacházet především v lidech, v jejich postojích a jednání v interakci (skupina se musela naučit takové chování, které umožňuje jednotlivci dělat chyby). Jedině v kolektivu takových lidí mohla vzniknout aura bezpečí, která je nezávislá na místě a tím pádem přenositelná. Bezpečné prostředí byl

poměrně chatrný psychologický jev. Byl to pocit, vědomí jednotlivce, že se nemusí bát. Odhalením spouštěčů tohoto pocitu jej bylo možné dobře upevňovat a posilovat.

- **Hierarchie sociálních vazeb**

- Síla a kvalita sociálních vazeb (míra kamarádství) mezi jednotlivými členy výzkumné skupiny byla velmi důležitá a setkání od setkání se proměňovala. Ukázalo se, že je pro děti tzv. „partáctví“ (od „partáka“ nepřichází posměch a odstrkování, ale pochopení, shovívavost, respekt, pomocná ruka) velmi důležité, a to nejen v prostředí skupiny, ale také ve světě fikce – při hraní pohádky. Pokud se během setkání někdo s někým pohádal, odmítal s ním spolupracovat i v ději pohádky. Individuální konflikty se přehrávaly i ve světě fikce.

- **Příklady táhnou**

- Ve výzkumném kolektivu, stejně jako v jakékoli jiné skupině, se nacházely tzv. sociometrické hvězdy (vůdci skupiny), takoví jedinci, kteří svým vystupováním, jednáním, názory dokázali ostatní strhnout. Snažila jsem se jejich vlivu ve skupině využít a mít tyto jedince vždy na své straně, protože jejich přijetí konkrétní aktivity ovlivňovalo podstatným dílem „vyladění se“ celé skupiny.

4.2 Osobní závěr

V této poslední kapitole bych ráda shrnula celý proces vytváření mé diplomové práce – přes plánování, realizaci, vyhodnocení, až po napsání tohoto textu.

Výzkumným projektem jsem se snažila nalézt možnosti, které nabízí svět loutek a loutkového divadla, skrze které lze dětem s narušenou komunikační schopností zmírnit jejich obtíže. V první části svého výzkumu odhaluji vlivy jemné motoriky a jejího rozvíjení na kvalitu řeči (výroba vlastní loutky). Druhá část výzkumu pak pojednává o možnostech fiktivního světa a identifikace s loutkou jako prostředků pro zmírnění úzkosti a stresu, který se na kvalitě mluvního projevu podepisuje nejslyšitelněji.

Po dobu trvání realizace mého projektu jsem musela zastávat několik funkcí, což bylo velmi náročné hlavně na mou disciplinovanost, postřeh a pozornost, protože kvůli výzkumnému charakteru mé práce jsem musela být především badatelem. Tím se mi také potvrdila potřeba další osoby – Hanky. Hanka mi velmi pomáhala především s výchovnou složkou práce s výzkumnou skupinou, já jsem tím získala více prostoru pro soustředěné pozorování a záznam zkoumaných jevů. Další pro mne a pro výzkum velmi důležitou osobou byla má vedoucí diplomové práce PhDr. Martina Komzáková, která mne svými podnětnými radami, připomínkami a odbornou supervizí vždy nasměrovala na tu nejlepší cestu.

V rámci diplomové práce jsem si vyzkoušela metody kvalitativního výzkumu a jeho následnou analýzu. Metodologické postupy pro mne byly zcela nové a v mnohém velmi náročné. I přes počáteční obtíže s jejich zvládnutím mi umožnily vytvořit, dle mého názoru, kvalitní, informující a věřím, že také dostatečně objektivní a legitimní výzkum, který obohatil mne, a doufám, že i čtenáře.

Má diplomová práce mi přinesla mnoho cenných zkušeností. Naučila jsem se pracovat s novou metodou tvorby kvalitativního výzkumu, vyzkoušela jsem si práci s velmi specifickou skupinou dětí, pohlédla jsem na výchovně-vzdělávací proces z jiného úhlu, v jiném prostředí, než který nabízí běžná škola, odhalila jsem nové možnosti využití loutek a loutkového divadla při práci s dětskou skupinou.

Resumé

Diplomová práce se věnuje loutkám a loutkovému divadlu, jako prostředku pro zmírňování projevů narušené komunikační schopnosti. Teoretická část práce nahlíží na problematiku z hlediska již existující odborné literatury. Empirická část je tvořena výzkumným projektem. Ve výzkumu je pracováno se šestičlennou skupinou dětí mladšího školního věku, které trpí různými typy narušené komunikační schopnosti. První část výzkumu hledá odpověď na výzkumnou otázku: **Jaké jsou možnosti zlepšování kvality mluvního projevu u osoby s narušenou komunikační schopností pomocí stimulace jemné motoriky?** Druhá část výzkumu odpovídá na výzkumnou otázku: **Jaké možnosti nabízí fiktivní svět divadla a identifikace s loutkou pro zlepšení kvality řeči u osoby s narušenou komunikační schopností?**

Summary

This thesis is dedicated to puppets and puppet theater as a means of alleviating symptoms of communication disorders. The theoretical part of the paper looks at the issue in terms of existing literature. The empirical part consists of a research project. The research is working with a group of six children of primary school age who are suffering with various types of communication skills. The first part of the research seeks to answer the research question: **What are the options for improving the quality of spoken speech in people with impaired communication abilities by stimulating fine motor skills?** The second part of the research answers the question: **What possibilities can the fictional world of theater and identification of a puppet for improving speech quality to a person with a communication disability?**

Abecední seznam použité literatury a zdrojů informací

CZIMPRICHOVÁ, Adéla. *Loutka*. Plzeň, 2011. Bakalářská práce. Fakulta pedagogická Západočeské univerzity v Plzni. Vedoucí práce Mgr. Naděžda Potůčková. 58 s.

HENDL, Jan a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 407 s. Psyché (Grada). ISBN 80-736-7040-2.

JAKOUBEK, Marek. *"Romové" v osidlech sociálního vyloučení*. Editor Tomáš Hirt. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, 414 s. ISBN 80-868-9876-8.

KLENKOVÁ, Jiřina. *Logopedie: narušení komunikační schopnosti, logopedická prevence, logopedická intervence v ČR, příklady z praxe*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006, 224 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-802-4711-102.

KOUKOLÍK, František. *Mozek a jeho duše*. 1. vyd. Praha: Makropulos, 1995, 215 s. ISBN 80-901-7761-1.

KRATOCHVÍL, Stanislav. *Skupinová psychoterapie v praxi*. 1. vyd. Praha: Galén, c1995, 329 s. ISBN 80-858-2420-5.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006, 368 s. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.

LECHTA, Viktor. *Diagnostika narušené komunikační schopnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-801-5.

LOVE, Russell J., WEBB, Wanda G. *Mozek a řeč: neurologie nejen pro logopedy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009, 372 s. ISBN 978-807-3674-649.

PETRUSEK, Miloslav. *Sociometrie: teorie, metoda, techniky*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1969, 262 s. Sociologická knižnice.

SLAVÍK, Jan. *Umění zážitku, zážitek umění: teorie a praxe artefilitiky*. 1. vyd. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2001, 281 s. Sociologická knižnice. ISBN 80-729-0066-8.

SOVÁK, Miloš. *Laterální jako pedagogický problém*. Vyd. 1. Praha: Universita Karlova, 1962, 266 s. Pedagogika (Grada). ISBN 14-613-62.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 377 s. Psyché (Grada). ISBN 978-80-7367-313-0.

TOMÁNEK, Alois. *Podoby loutky*. Akademie múzických umění v Praze. 2006. ISBN 80-9331-053-8.

VALENTA, Milan. *Rukověť dramaterapie a teatroterapie*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, 139 s. Učebnice (Univerzita Palackého). ISBN 80-244-1358-2.

On-line zdroje

Slovník cizích slov: ABZ.cz. [online]. [cit. 2013-06-28]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz>

Tady a teď, o.p.s. [online]. [cit. 2012-10-25]. Dostupné z: <http://www.tadyated.org>

Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2013-05-26]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org>

5. Přílohová část

PŘÍPRAVA 1. SETKÁNÍ		
TÉMA		Seznámení
ČASOVÉ ROZVRŽENÍ		120 minut (2.7. a 25.7. 2012)
CÍLE:	VÝTVARNÉ	
	TERAPEUTICKÉ	<ul style="list-style-type: none"> • Navázání kontaktu s každým účastníkem a jeho rodinou • Seznámení se • Vytvoření přátelského vztahu • Snaha o co nejpozitivnější vzájemnou dynamiku • Zjištění druhu narušené komunikační schopnosti jednotlivých členů skupiny
	VÝCHOVNÉ	
METODY		<ul style="list-style-type: none"> • Rozhovor a diskuse • Pozorování • Vytvoření prvních diktafonových záznamů promluv dětí – metody balbutiogramu
ORGANIZAČNÍ FORMY		<ul style="list-style-type: none"> • Individualizovaná práce s jednotlivci
POMŮCKY		<ul style="list-style-type: none"> • Maňásek – drak • Diktafon • PC
METODICKÝ POSTUP:	MOTIVACE	
	ZADÁNÍ A POSTUP	
	HODNOCENÍ	

PŘÍPRAVA 2. SETKÁNÍ		
TÉMA		Nápad
ČASOVÉ ROZVRŽENÍ		90 minut (10.8. 2012)
ANOTACE		První společné setkání všech účastníků projektu. Seznámení s programem, vysvětlení, proč se se budeme společně setkávat, co nás všechno do budoucna čeká. Konfrontace účastníků a jejich komunikačních obtíží. Nakreslení své vymyšlené postavy.
CÍLE:	VÝTVARNÉ	<ul style="list-style-type: none"> • Vytvoření kresebného návrhu vlastního maňáska
	TERAPEUTICKÉ	<ul style="list-style-type: none"> • Zjištění nastavení skupiny k tématu • Bezpečné prostředí
	VÝCHOVNÉ	<ul style="list-style-type: none"> • Seznámení se • Vytvoření přátelského vztahu mezi účastníky experimentu • Snaha o co nejpozitivnější vzájemnou dynamiku • „respektuji tě“
METODY		<ul style="list-style-type: none"> • Rozhovor a diskuse • Pozorování • Názorně demonstrační a dovednostně praktické
ORGANIZAČNÍ FORMY		<ul style="list-style-type: none"> • Individualizovaná práce s jednotlivci
POMŮCKY		<ul style="list-style-type: none"> • Ukázkový maňásek – drak • Obrázky nejznámějších místních loutek (plzeňský Spejbl a Hurvínek) • papíry • pastelky
METODICKÝ POSTUP:	MOTIVACE	<p>Motivační rozhovor</p> <ul style="list-style-type: none"> • Seznamování <ul style="list-style-type: none"> ◦ Znáte se navzájem? Odkud se znáte? Viděli jste se už někdy? Kde? • Zjištění nastavení jednotlivců k tématu <ul style="list-style-type: none"> ◦ Znáte loutkové divadlo? Kdo je Spejbl a Hurvínek? (obrázky), Byli jste někdy v loutkovém divadle? • Co je to maňásek (ukázka loutky draka) <ul style="list-style-type: none"> ◦ Na drakovi dětem přiblížím technologii pohybu maňáska (jaké prsty jsou nejdůležitější pro jeho ovládnutí), každému draka půjčím, aby si sám mohl pohyb vyzkoušet ◦ Popisuji, jak lze takového maňáska vyrobit – tedy proces, který nás společně čeká
	ZADÁNÍ	Vytvoř kresebný návrh vlastního maňáska v návaznosti na

	A POSTUP	znalosti získané motivačním rozhovorem <ul style="list-style-type: none"> • Vymysli postavu • Nakresli, jak by měla vypadat Důraz kladen na individuální konzultace s dětmi, na jejich schopnost samostatně formulovat myšlenky, nápady a požadavky
	HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • Hodnocení v akci • Zpětná vazba • Individuální norma ...

REFLEXE

Hlavním cílem prvního společného setkání bylo seznámení se. Výzkumná skupina je složena z velmi různorodých dětí, odlišují se navzájem jednak typem komunikační obtíže, věkem, sociálním prostředím, ze kterého pocházejí i typem své osobnosti. Jak budou spolu vycházet? Bála jsem se, že pokud spolu půjdou do konfliktu, pohádají se, v horším případě poperou, dále se již nebudou chtít nikdy vidět a mě se skupina rozpadne. Jak budou reagovat děti s lehčí mluvní poruchou na děti s koktavostí? Pro člověka, který se nějakým způsobem odlišuje od ostatních, je nejhorší posměch. Většinou se takový jedinec bojí kontaktu s okolím, obává se negativních reakcí a odmítavých zpětnovazebních postojů. Není ojedinělé, že po několika záporných zkušenostech takový člověk kontakt přestane vyhledávat a uzavře se do sebe. Bylo pro mne velmi důležité hned od počátku nastolit přátelskou atmosféru a vytvořit pro všechny účastníky bezpečné prostředí.

Po krátkém úvodním seznamovacím rozhovoru jsem zjišťovala, jaký mají účastníci vztah k loutkám a loutkovému divadlu. Přímo na loutkovém představení v divadle Alfa byl pouze Jakub, ostatní znali loutky jen od vidění nebo z vyprávění. Podle obrázků všichni poznali známé postavičky Spejbla a Hurvínka, na jejich jména si však nikdo nevzpomněl, znali ale jejich sochařské ztvárnění v Šafaříkovo sadech v Plzni.

Nejlépe na děti zafungovala názorná ukázka maňáska – draka. Každý si loutku půjčil a zkusil si ji ovládat. Poté jsem jim vyložila, jak se taková loutka vyrobí, a že i my si něco takového společně zkusíme. Nejprve se děti trochu zarazili a začali pochybovat o svých schopnostech: „To je těžký.“ „To neumím.“ apod. Povzbudila jsem je: „Nejprve si všechno vysvětlíme, pak vám ukážu, jak se to má dělat a pokud při práci někdo nebude vědět, jak dál, tak mu samozřejmě poradím.“ Rozdala jsem dětem papíry a pastelky. Rozhodování, jakou postavu si kdo vybere, jsem nechala čistě na nich. Zde jsme postupovali trochu netradičně, obvykle se totiž nejprve vymyslí pohádka a pak se do ní vyrábějí potřebné figury-loutky. Rozhodla jsem se proces obrátit – nejprve nechat děti navrhnout postavy a až následně - s figurami v rukou, vymyslet pohádkový příběh, který by mohli společně prožít. Také proces „ozvučování loutky“ bude mít v tomto pořadí větší logiku.

Přestože se mnozí účastníci viděli dnes poprvé, nedělalo jim mnoho obtíží ve skupině pracovat. Se mnou i mezi sebou navzájem komunikovali bez problémů a ostychu. Namísto aktivizace jsem je musela spíše krotit a usměřňovat. Reagovali hbitě a pohotově. Svě „pohádkové“ postavy vymysleli a nakreslili celkem rychle. Jediné, nač budeme zřejmě narážet po celou dobu projektu, je koktavost Lukáše a Daniela. Oni sami, zdá se, nemají se svým projevem obtíže. Hlavně u Lukáše jsem se zprvu obávala rozvíjející se logofobie,

neboť byl spíše tišší a dle mého názoru, se projevům vyhýbal. Mé obavy se nepotvrdily. Oproti tomu Daniel velmi rád komunikoval a v sociálním kontaktu byl aktivní. Jejich handicapu si ostatní samozřejmě všimli, ale povětšinou jej přehlíželi, ovšem zejména Jakub a Pavel sporadicky utrousili posměšnou poznámku k jejich obzvláště topornému mluvení. Pokaždé jsem se jim snažila vysvětlit hlavní poslání našeho kroužku-nikdo se nikomu nebude posmívat, každý jsme jiný a to se musí respektovat.

HODNOCENÍ DOSAŽENÝCH CÍLŮ

CÍLE VÝTVARNÉ	SPNĚNO / NESPLNĚNO	JAK K TOMU DOŠLO
<ul style="list-style-type: none"> Vytvoření kresebného návrhu vlastního maňáska 	Splněno	Na konci setkání mělo každé dítě vytvořený svůj kresebný návrh maňáska, kterého bude později vyrábět. Podle své fantazie a preferencí každý navrhl prototyp své pohádkové postavy.
CÍLE TERAPEUTICKÉ		
<ul style="list-style-type: none"> Zjištění nastavení skupiny k tématu 	Splněno	Pomocí otázek při motivačním rozhovoru: Znáte loutkové divadlo? Kdo je Spejbl a Hurvínek? Byli jste někdy v loutkovém divadle?
<ul style="list-style-type: none"> Bezpečné prostředí 	Prozatím není splněno zcela	Vytvoření bezpečného prostředí není něco, co lze vytvořit z minuty na minutu. Je to cesta, po které se musí chtít jít všem účastníkům. Teprve až se všichni stanou cestovateli, skupinou – partou, kde nikdo nebude odstrkovan, ale naopak začne fungovat vzájemná pozitivní závislost, pak se budeme nacházet v bezpečném prostředí. Dnes jsme se viděli poprvé, děti se setkali tváří v tvář, kde odlišnosti druhých budí pozornost. Věřím, že až toto přestane být atrakcí, budeme bezpečnému prostředí blíží.
CÍLE VÝCHOVNÉ		
<ul style="list-style-type: none"> Seznámení se 	Splněno	Představování jednotlivců. Jak se jmenuji, kolik mi je let, kam chodím do školy, kde bydlím.
<ul style="list-style-type: none"> Vytvoření přátelského vztahu mezi účastníky experimentu 	Splněno	Na jednotlivcích bylo znát, že jsou zvyklí docházet do kolektivu a pracovat i ve skupině, kterou třeba tolik neznají.
<ul style="list-style-type: none"> Snaha o co 	Prozatím není splněno	Toto velice souvisí s cílem „Bezpečné

nejpozitivnější vzájemnou dynamiku	zcela	prostředí“. Dnes jsme nakročili k vřelým přátelským vztahům, myslím si, že naplnění tohoto cíle je pouze otázkou času, případně momentální situace. Dnes děti pracovali s nadšením, ale každý více méně sám za sebe. Přítomnost pozitivní vzájemné dynamiky se více projeví až při spolupráci.
• „respektuji tě“	Prozatím není splněno zcela	Vzájemnému respektu se hlavně „nekotaví“ musejí teprve naučit.

PŘÍPRAVA 3. SETKÁNÍ		
TÉMA		Modelování
ČASOVÉ ROZVRŽENÍ		90 minut (16.8. 2012)
ANOTACE		Na základě návrhu každé dítě vymodeluje z modelíny hlavu svého budoucího maňáska
CÍLE:	VÝTVARNÉ	<ul style="list-style-type: none"> • Vymodelování hlavy vlastního maňáska – vytvoření formy pro následné kaširování
	TERAPEUTICKÉ	<ul style="list-style-type: none"> • Procvičení jemné motoriky – dlaň a prsty
	VÝCHOVNÉ	<ul style="list-style-type: none"> • Pozornost a soustředění
METODY		<ul style="list-style-type: none"> • Názorně demonstrační a dovednostně praktické
ORGANIZAČNÍ FORMY		<ul style="list-style-type: none"> • Individualizovaná práce s jednotlivci
POMŮCKY		<ul style="list-style-type: none"> • Ukázkový maňásek – drak • Již hotová vymodelovaná hlava - kašpárek • Kresebný návrh • Modelína
METODICKÝ POSTUP:	MOTIVACE	<ul style="list-style-type: none"> • Názorná ukázka již hotové vymodelované hlavy (jak by to mělo vypadat) • Vysvětlení na drakovi, k čemu tento modelínový model bude dále sloužit (jako forma pro kaširování, které nás čeká příště)
	ZADÁNÍ A POSTUP	<ul style="list-style-type: none"> • Na základě kresebných návrhů každé dítě vymodeluje z modelíny hlavu svého maňáska. Jako nejlepší vysvětlovací prostředek funguje hmatatelná ukázka již hotového draka. • Nejprve je nutné modelínu zahřát hnětením v dlaních,

		<p>aby byla co nejvíce tvárná a poddajná. Po té spojíme několik válečků modelíny a snažíme se vytvořit kouli nebo ovál jako základ hlavy. Následně každé dítě doplňuje detaily tváře své osobité loutky. Snažím se klást důraz na předchozí návrh, ze kterého by měla podoba hlavičky vycházet.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zde je velmi důležitá práce prsty na výrazných detailech a rysech tváře jejich postavy (správné umístění očí, nosu, pusy). Rysy musejí být opravdu výrazné a dostatečně velké, přílišné drobnosti následné kašírování setře. • Po dokončení práce odložíme hlavičky na chladné místo, aby modelína opět ztvrdla.
	HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • Hodnocení v akci • Zpětná vazba • Individuální norma • ...

Poznámka:

Precizní a jemná práce prsty na detailech tváře při modelování = rozvíjení jemné motoriky

REFLEXE

Každé naše společné setkání s mou projektovou skupinou probíhá v zapůjčených prostorách organizace Tady & Teď. Jedná se o dvě menší propojené místnosti. Přední místnost je vybavena stoly a židlemi a zadní místnost funguje jako herna, umývárna a malá kuchyňka. Zadní místnost je zařízena pro potřeby předškolního klubu pro nejmenší, nachází se v ní spousty hraček a pomůcek a mé děti do ní mají pouze omezený přístup. Prakticky celý náš čas trávíme v místnosti přední u stolů se židlemi. Většina židlí kolem stolů je klasického kancelářského typu, jen dvě jsou výjimečné – mají kolečka. Samozřejmě právě o tyto dvě židle se vždy před zahájením strhne bitka, kdo na nich bude mít výsadu sedět. Brzy jsem této touhy dětí začala využívat jako motivace – na židli sedí ten, kdo si to zaslouží.

Na úvod jsem si pro děti připravila krátkou rozcvičku dlaně a prstů, neboť toto hlavně budeme dnes při modelování používat. Děti se postavily do kruhu, tím se trochu aktivizovalo jejich soustředění, přestaly si povídat mezi sebou a opakovaly po mně jednoduché cviky – dlaň v pěst střídáme s natažením prstů. Pak se děti posadily a rozdala jsem každému pár válečků modelíny. Jejich úkolem bylo modelínu propracovat do tvárného stavu a vymodelovat základní tvar hlavičky jejich navrženého maňáska. Mají k ruce své kresebné návrhy, které jsou právě od toho, aby je co nejvíce dodrželi. Po vymodelování koule nebo „šišky“ přišla na řadu mnohem detailnější práce na rysech obličeje. Kládla jsem důraz na dostatečnou velikost jednotlivých prvků, příliš jemné rysy bychom následným kašírováním stejně setřeli.

Děti po celou dobu pracují velice soustředěně, až mě to trochu překvapilo. Práci s modelínou znají ze školních hodin výtvarné výchovy a je jejich oblíbená. Obtíže se zpracováním materiálu má pouze Jana, která si do svých drobných ručiček vzala příliš velký kus modelíny, který se jí tak nedaří zpracovat. I přes individuální pomoc Hanky se ale snaží pracovat samostatně.

Dnešním hlavním cílem bylo vymodelovat kvalitní podklad pro následné

kašírování. Plným zaměstnáním rukou modelováním jsme stimulovali jemnou motoriku, kterou, jak se ukázalo, mají všichni na dobré úrovni.

Potěšilo mne, že jsem dnes nezaznamenala, žádné posměšné projevy na adresu Lukáše, Daniela nebo Jany. Po celou dobu dnešního setkání panovala tvůrčí uvolněná a přátelská atmosféra.

HODNOCENÍ DOSAŽENÝCH CÍLŮ

CÍLE VÝTVARNÉ	SPNĚNO / NESPLNĚNO	JAK K TOMU DOŠLO
<ul style="list-style-type: none"> Vymodelování hlavy vlastního maňáska – vytvoření formy pro následné kašírování 	Splněno	Se zvolenou technikou měla menší problém pouze Jana. S velkými kusy modelíny se jí obtížněji pracovalo, pomoc Hanky byla tedy nutná. Kluci zvládli modelování perfektně a sami hodnotili činnost pozitivně. Na konci každý odevzdal vymodelovanou hlavu svého maňáska.
CÍLE TERAPEUTICKÉ		
<ul style="list-style-type: none"> Procvičení jemné motoriky – dlaň a prsty 	Splněno	Při úvodní rozcvičce jsme si protáhli prsty a zápěstí, aby se nám lépe pracovalo. Jemná a precizní práce s modelínou dobře procvičila jemnou motoriku.
CÍLE VÝCHOVNÉ		
<ul style="list-style-type: none"> Pozornost a soustředění 	Splněno	Modelování z modelíny je činnost velice oblíbená mezi školními dětmi. Nevím, zda je natolik oslnila technika nebo záměr vymodelovat hlavu maňáska, ale po celou dobu pracovali v soustředěné pozornosti, téměř bez vyrušování.

PŘÍPRAVA 4. SETKÁNÍ		
TÉMA		Kašírování
ČASOVÉ ROZVRŽENÍ		90 minut (17.8. 2012)
ANOTACE		Technika kašírování bývá také nazývána technikou vrstvení neboť se při ní vrství kousky papíru na nějaký podklad. My budeme pomocí lepidla na tapety vrstvit kousky novinového papíru a jako podklad nám poslouží vymodelovaná forma (modelínová hlava), která nám od minule stačila zatvrdnout.
CÍLE:	VÝTVARNÉ	<ul style="list-style-type: none"> • Kašírování modelínové formy hlavy
	TERAPEUTICKÉ	<ul style="list-style-type: none"> • Procvičení jemné motoriky – dlaň a prsty
	VÝCHOVNÉ	<ul style="list-style-type: none"> • Pozornost a soustředění • Pečlivost a preciznost
METODY		<ul style="list-style-type: none"> • Názorně demonstrační a dovednostně praktické
ORGANIZAČNÍ FORMY		<ul style="list-style-type: none"> • Individualizovaná práce s jednotlivci
POMŮCKY		<ul style="list-style-type: none"> • Modelínová forma – model hlavy • Natrhané noviny • Lepidlo na tapety (Taposa) • Miska
METODICKÝ POSTUP:	MOTIVACE	<ul style="list-style-type: none"> • Názorná ukázka již hotové kašírované hlavy (maňásek drak)
	ZADÁNÍ A POSTUP	<ul style="list-style-type: none"> • Techniku kašírování provedeme s novinovým papírem a lepidlem na tapety. Noviny natrháme na malé kousky – zhruba na obdélníčky 1x2 cm. Na malou mističku nalijeme lepidlo a kousky novin v něm necháme krátce rozmočít. Když novinový papír změkne, nanese jej na modelínovou formu a prsty důkladně vyhladíme, aby co nejvíce splynul s povrchem, nemuchlal se a nevytvořila se nežádoucí bublina. Takto pokračujeme dokud nepokryjeme celou hlavičku kolem dokola v několika vrstvách.
	HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • Hodnocení v akci • Zpětná vazba • Individuální norma • ...

Poznámka:

Precizní a jemná práce prsty při kašírování jemných detailů tváře, abychom je nesetřely = rozvíjení jemné motoriky

REFLEXE

Všechny děti dnes opět pracují velmi soustředěně, bez většího vyrušování. Úkolem je pokrýt v lepidle rozmočeným novinovým papírem celou vymodelovanou hlavičku maňáska. Kladu důraz na opravdu důkladné přilepování jednotlivých vrstev, na odhadnutí ideálního množství lepidla a na pokrytí hlavičky několika vrstvami, aby byl výsledek, co nejtrvanlivější. Pavel má tendenci nanášet příliš tapetového lepidla, noviny mu proto z modelíny sklouzávají a trhají se. Po názorném vysvětlení nanese vrstvu naprosto suchých novin, které přebytečné lepidlo pojmou, pokračuje dále bez obtíží. Janě opět intenzivně pomáhá Hanka, hlavně s korekcí množství lepidla a při práci s tenkým kluzkým mokrým novinovým papírem.

Při práci si všímám individuálních sklonů k pečlivosti a preciznosti (Jakub, Pavel, Michal) i k výbuchům vzteku pokud se práce nedaří. Lukáš s Danielem rychle ztráceli motivaci při nezdaru. Propadali stavům „naštvaní a nafouknutí se“, odmítali dále pokračovat, mračili se. Naštěstí jim ale tento stav mysli nevydržel dlouho. Vzala jsem si jejich rozdělané kašírování a ukázala jim, jak hlavičku lépe držet, aby neprokluzovala, kde jsou ještě slabá místa, která je třeba znovu polepit. Chvilí jsem takto pracovala sama, po té se kluci sami přihlásili, že činnost dodělají. Po celou dobu jsem musela opravdu přísně dohlížet na to, aby děti polepily hlavičku v co nejvíce vrstvách. Pokud by tuto v mnohém monotónní práci odbily, nebyla by hlavička dostatečně pevná a trvanlivá. Sklony k ne tak pečlivé práci měl v tomto úkolu nejvíce Jakub. Neustále se mě ptal, zda už to tak stačí a mé připomínky se mu mnoho nezamlouvaly. Později vyšlo najevo, že i přes můj dohled práci poněkud odbýval a s jeho maňáskem bylo v budoucnu nejvíce opravování.

S technikou kašírování se všechny děti setkaly poprvé. S největším nadšením a vervou byla přijata fáze trhání novinového papíru na malé čtverečky. Nejprve s odporem děti prozkoumávaly konzistenci lepidla na tapety. Všechny části aktivity ale zvládly dobře, jen se pak musely vydatně umýt :)

HODNOCENÍ DOSAŽENÝCH CÍLŮ

CÍLE VÝTVARNÉ	SPNĚNO / NESPLNĚNO	JAK K TOMU DOŠLO
<ul style="list-style-type: none">Kašírování modelínové formy hlavy	Splněno	S technickými specifiky kašírování se všechny děti vypořádaly poměrně dobře, přestože to byla technika pro ně neprobádaná a zcela nová. Malé Janě se opět velmi individuálně věnovala Hanka, Janu měla po celou dobu na klíně a svou jemnou korekcí ji dovedla k polosamostatné činnosti. Musela jsem dávat pozor, aby děti polepily hlavičku v co nejvíce vrstvách. Všichni měli tendence prohlásit práci za hotovou předčasně.

CÍLE TERAPEUTICKÉ		
<ul style="list-style-type: none"> • Procvičení jemné motoriky – dlaň a prsty 	Splněno	Myslím si, že pro nácvik jemné motoriky je tato disciplína (vedle modelování) ideální. V činnosti jsou zaměstnány obě ruce a to tak, že většinou levá ruka dělá něco jiného než pravá.
CÍLE VÝCHOVNÉ		
<ul style="list-style-type: none"> • Pozornost a soustředění 	Splněno	Překvapilo mne, jak dnes byly děti tiché. Mezi sebou si povídaly pouze výjimečně. To byl pro mne signál, že je zvolená technika zaujala. Začaly být neklidné až v závěru činnosti, kdy práce lepení začala být monotónní (opakující se proces polepování hlavičky).
<ul style="list-style-type: none"> • Pečlivost a preciznost 	Splněno z části	Sklon k pečlivosti se při tomto úkolu projevily hlavně u Michala a Pavla, i když Pavel v závěru ztrácel koncentraci. Oba odevzdali velmi precizně polepený model. Lukáš, Daniel a Jakub také neodevzdali špatný výsledek, jejich práce už ale nebyly tak dokonalé. Výsledek Jany vzhledem k pomoci od Hanky nemohu objektivně posoudit. Myslím si, že výsledek není ovlivněn manuální zručností konkrétních jedinců. Jejich schopnosti jsou v tomto směru (kromě Jany) vyrovnané. Spíše se odvíjí od schopnosti koncentrace, schopnosti nerozptylovat se a vydržet soustředěně pracovat i v případě, že činnost ztrácí na zajímavosti.

PŘÍPRAVA 5. SETKÁNÍ		
TÉMA		Výběr
ČASOVÉ ROZVRŽENÍ		180 minut (13.9. a 28.9. 2012)
ANOTACE		Provedeme finální kompletaci hlavy budoucího maňáska – vydlabeme z kaširovaného obalu modelínu a přilepíme hlavičku krk. Na příště si vybereme vhodné látky pro kostýmek maňáskům.
CÍLE:	VÝTVARNÉ	<ul style="list-style-type: none"> • Vydlabat modelínu z hlavy maňáska • Vyrobit krk loutce a přichytit jej k hlavě • Na základě návrhu vybrat vhodnou látku na kostým
	TERAPEUTICKÉ	<ul style="list-style-type: none"> • Procvičení jemné motoriky – dlaň a prsty
	VÝCHOVNÉ	<ul style="list-style-type: none"> • Pozornost a soustředění • Pečlivost a preciznost • Trpělivost
METODY		<ul style="list-style-type: none"> • Názorně demonstrační a dovednostně praktické
ORGANIZAČNÍ FORMY		<ul style="list-style-type: none"> • Individualizovaná práce s jednotlivci
POMŮCKY		<ul style="list-style-type: none"> • Okaširovaná modelínová hlava • Malá lžička, dlátko • Čtvrtka, novinový papír • Nůžky, řezák • Lepidlo na papír
METODICKÝ POSTUP:	MOTIVACE	<ul style="list-style-type: none"> • Názorná ukázka již hotové kaširované hlavy (maňásek drak)
	ZADÁNÍ A POSTUP	<ul style="list-style-type: none"> • Vezmi si svou modelínovou okaširovanou hlavu, která musí být dokonale suchá. V místě, kde bude mít maňásek krk vyřízni kruhový otvor o průměru cca 2 cm (z důvodu bezpečnosti při manipulaci s řezákem tento úkon provedu já). Otvorem začni z hlavičky dlabat modelínu, aby byla co nejvíce dutá (modelína zůstane pouze v těžko dostupných místech – oči, rohy, jiné záhyby). • Pokud se někomu na oslabených místech hlavička protrhne, je nutné ji opravit a místo znovu překaširovat několika vrstvami novin. • Poté vyrob krk maňáskovi slepením ruličky ze čtvrtky • Až rulička dostatečně proschne přilep ji k vydlabané hlavičce, spoj je nutné opět několikrát okaširovat. • Dětem do příště doma našiji černé maňáskové rukavičky, na které budou následně aplikovat vlastní oděv postavy – potřebuji proto, aby mi na papír

		obkreslily své ruce <ul style="list-style-type: none"> • Z donesených kousků látky si děti vybírají tu nejvhodnější pro jejich maňásků – musí korespondovat s původním kresebným návrhem.
	HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • Hodnocení v akci • Zpětná vazba • Individuální norma • ...

Poznámka:

Precizní a jemná práce prsty při kaširování jemných detailů tváře, abychom je nesetřely = rozvíjení jemné motoriky (?)

REFLEXE

Navržené zadání a postup se nám dnes podařilo beze zbytku naplnit. Modelína šla celkem hladce ven, neboť byla poněkud mastnější a novinový papír k ní tedy nepřilnul. Děti měly ze snadné práce radost. Myslím, že si začaly uvědomovat, co jim vlastně pod rukama vzniká, a začaly se těšit, až budou moci svému maňáskovi namalovat obličej. Každý si pak podle tloušťky svého prstu (na ovládání hlavy maňásků se používá ukazovák) slepil papírovou ruličku a tu jsme následně společnými silami přilepili k hlavičce loutky. Tento úkol nebyl nijak řemeslně náročný, vyžadoval pouze dostatek času a trpělivosti, než nám všechny komponenty důkladně proschly a mohlo se s nimi dále pracovat. Časové prodlevy jsme vyplnili kreslením – děti dostaly papír, pastelky nebo fixy a přestože jsem je nijak nelimitovala tématem, všechny spontánně nakreslily svého budoucího maňásků.

Po zkompletování papírových částí loutky, jsem si obkreslila ruku každého budoucího loutkoherce. Na příště dětem doma našiji černé „podkladové“ rukavice. Dle mého názoru, je tato černá rukavice pro naši další práci klíčová hned z několika důvodů. Při manipulaci s maňáskem je nejdůležitější, aby loutka dobře seděla loutkoherci na ruce. Pokud je rukavice vyrobena na míru, tedy co nejtěsněji a nejpřesněji kopíruje anatomii vodičovy ruky, pak zcela eliminuje nežádoucí posuny loutky během hraní. Druhým důvodem je fakt, že děti kvůli své bezpečnosti nedostanou do rukou ostré jehly, konečný barevný kostýmek loutek bude pouze lepený. Pro snadnější vytvoření takového kostýmu je černý podklad nejvhodnější – děti na něj ten svůj prostě pouze nalepí.

Ve zbytku času na závěr si děti vybraly látky na lepený kostým. Zde jsem pouze dohlížela, aby barevnostně vycházel z původního kresebného návrhu.

HODNOCENÍ DOSAŽENÝCH CÍLŮ

CÍLE VÝTVARNÉ	SPNĚNO / NESPLNĚNO	JAK K TOMU DOŠLO
<ul style="list-style-type: none"> Vydlat modelínu z hlavy maňáska 	Splněno	Technologický postup se pro nikoho nestal problémem.
<ul style="list-style-type: none"> Vyrobít krk loutce a přichytit jej k hlavě 	Splněno	Slepit ruličku z papíru není obtížný úkol. Pouze při přilepování krku k hlavě loutky byl nutný můj dohled a pomocná ruka, neboť je velmi důležité, aby byl tento v budoucnu velmi namáhaný spoj opravdu bytelný.
<ul style="list-style-type: none"> Na základě návrhu vybrat vhodnou látku na kostým 	Splněno	Děti se držely svého kresebného návrhu maňáska a z hromady donesených látek si dle svých preferencí a vkusu vybraly. Kluci sahali spíše po tmavších barvách, pouze Michal vybíral barvy jasné a pastelové. Jana si tradičně vybrala všechno růžové :)
CÍLE TERAPEUTICKÉ		
<ul style="list-style-type: none"> Procvičení jemné motoriky – dlaň a prsty 	Splněno	Dlabání modelíny z papírového obalu, výroba krku, kompletace hlavičky maňáska.
CÍLE VÝCHOVNÉ		
<ul style="list-style-type: none"> Pozornost a soustředění 	Splněno	Přestože dnes nepanovala tak tichá soustředěná pozornost jako při plnění předchozích úkolů, považuji tento cíl za naplněný.
<ul style="list-style-type: none"> Pečlivost a preciznost 	Splněno	Tento cíl se v tomto úkolu ukázal jako méně dominantní – i bez takové pečlivosti a preciznosti, jej šlo splnit na výbornou. Všem dětem se z papírových hlaviček podařilo dostat ven všechnu modelínu, vytvořit maňáskovi krk a vybrat relevantní látky na kostým.
<ul style="list-style-type: none"> Trpělivost 	Splněno	I když přetrvávají dojmy jako u cíle „pečlivost a preciznost“.

PŘÍPRAVA 6. SETKÁNÍ		
TÉMA		Finalizace maňáska
ČASOVÉ ROZVRŽENÍ		120 minut (5.10. 2012)
ANOTACE		Kompletace maňáska, nabarvení hlavičky, vyrobení kostýmu, slepení všech komponent loutky k sobě, první pokusy manipulace s loutkou.
CÍLE:	VÝTVARNÉ	<ul style="list-style-type: none"> • Pomalování hlavičky maňáska s důrazem na původní umělecký záměr autora • Výroba kostýmu loutky
	TERAPEUTICKÉ	<ul style="list-style-type: none"> • Procvičení jemné motoriky – dlaň a prsty
	VÝCHOVNÉ	<ul style="list-style-type: none"> • Pozornost a soustředění • Pečlivost a preciznost • Zklidnění skupiny při manipulaci s ostrým nástrojem
METODY		<ul style="list-style-type: none"> • Názorně demonstrační a dovednostně praktické
ORGANIZAČNÍ FORMY		<ul style="list-style-type: none"> • Individualizovaná práce s jednotlivci
POMŮCKY		<ul style="list-style-type: none"> • Kompletní papírová hlava • Černá podkladová rukavice • Látky • Tempery, štětce, kelímky, hadříky • Nůžky, řezák • Lepidlo Chemoprén • Kresebný návrh
METODICKÝ POSTUP:	MOTIVACE	<ul style="list-style-type: none"> • Názorná ukázka již hotového maňáska draka • Důrazné upozornění na bezpečnost práce s nůžkami
	ZADÁNÍ A POSTUP	<ul style="list-style-type: none"> • Na základě kresebných návrhů každé dítě vymaluje temperami hlavu s obličejem svého maňáska. Jako nejlepší vysvětlovací prostředek funguje hmatatelná ukázka již hotového draka. Je důležité děti upozornit na nutnost dodržení plasticity, kterou vtiskli svému maňáskovi při modelování. Výstupky pomalovat jako oči, nos, ústa apod. • Než nám pomalované hlavičky uschnou, vyrobíme kostým. Ze svého výběru látek děti nastřihají požadované tvary a ty pak já nalepím Chemoprénem na připravenou černou rukavici.
	HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • Hodnocení v akci • Zpětná vazba • Individuální norma • ...

REFLEXE

Dnes mi s dětmi pomáhala Michaela Vizínová, protože Hanka z osobních důvodů nemohla být přítomna. Většina dětí Míšu zná, protože vede pro organizaci Tady a Teď předškolní klub. Berou ji tedy dobře, nestydí se před ní.

Přinesla jsem plnou tašku temper, štětců, kelímků a palet, protože dnes budeme pomalovávat kaširované hlavičky loutek. Pozoruji, že tempery děti znají a pracují s nimi velmi rády. Většina z nich má tendenci vymáčkout si na paletu poměrně velké množství barvy, bez ohledu na to, zda se jim konkrétní odstín hodí k práci. Musím je tedy značně korigovat, aby volily barvy odpovídající barvám na jejich kresebných návrzích. Na dodržení návrhu musím klást obzvláště důraz. Daniel má tendenci na kaširovanou hlavu nanášet barvy bezmyšlenkovitě. Vysvětluji mu, kde má jeho rytíř oči, nos, ústa a jak pomalovat hlavičku, aby tyto rysy nepopřel. Přesto, když od něj odvrátím svou pozornost, pomaluje hlavu zeleně. Jakoby ani nevěděl, co vlastně vytváří. Jakub chápe úkol dobře a hlavu svého čerta natírá celou na hnědo, oči barví na bílo, ústa na červeně, dodržuje logiku plasticity obličeje. Jeho postup bedlivě sleduje Lukáš a snaží se jej napodobit. Oba kluci chtějí také rohy natřít na hnědo. Upozorňuji je, že čerti mají obvykle rohy červené. Také z důvodu budoucího hraní divadla je nutné ohlídat, aby děti volily spíše barvy světlé a jasné, neboť v sešereném prostředí scény by jejich loutky nebyly dostatečně kontrastní a zřetelné. Pavel pracuje samostatně, úkol zcela pochopil. Michal maluje hlavu králíka nejprve celou na hnědo. Pak se ptá jakou barvou má namalovat oči. Znovu připomínám, ať se drží svého návrhu, kde má oči modré. Souhlasí a namaluje králíkovi modré oči. Ještě si není jist s jejich umístěním, upozorním ho na vymodelované výstupky, které v modelíně chápal jako oči. Vidím, že si na svůj záměr vzpomněl a oči umístil do těch míst. Zajímavé je, že původně zajícovi vymodeloval řadu zubů pod čenichem. Při malbě, ale tuto plasticitu ignoroval a rozhodl se, v souladu se svým návrhem, zajícovi pouze naznačit barvou dva typické přední zuby. Výsledek je jeho návrhu podobnější. Janě se po celou dobu tvorby velmi individuálně věnuje Míša. Janu má na klíně a společně rozhodují o barvě princezny. Jana se snaží a štětcem pečlivě natírá hlavičku oranžovou barvou. Slyším, jak Míša zároveň zdůrazňuje jakou barvu používá a Jana to po ní opakuje – dosud nezná barvy.

Po domalování hlaviček dětem vysvětluji, jak bude loutka při hraní divadla vypadat. Jako ukázkou používám loutku draka. Nasadím si ji na ruku a předvádím, jakým způsobem se loutka pohybuje po „jevišti“ (hrana stolu), jaká část loutky bude vidět, co musí zůstat schované. Tím vysvětluji, kam nejlépe umístit zajímavé detaily na kostým, aby byly dobře viditelné a zároveň nebránily maňáskovi v pohybu. Všechny děti poslouchají nebo se mě snaží se svým maňáskem napodobovat. Pak vysvětluji, jak vyrobit kostým. Důležitá je opatrná práce s ostrými nůžkami. S lepidlem Chemoprén budu zacházet já, zdůrazňuji specifika práce s ním. Je nutné vždy nechat lepidlo pár vteřin odpočinout a pak teprve lepené plochy k sobě přitisknout, chvílku přimáčkout, pak teprve bude spoj pevně držet.

Lukáš s Jakubem si vybrali látky chlupaté - na kožíšky pro své čerty. Přestože oba pracují se stejnou postavou, každý ji ztvárnil po svém. Nejbarevnější loutku vytvořil Pavel. Jediné Janě jsem musela celý kostým vytvořit já, aby byl dostatečně funkční technologicky i významově. Látky na šaty pro princeznu si vybrala sama a i prototyp šatů mi sama navrhla. Původně jsem si myslela, že slepit látky bohatě postačí a kostýmy něco vydrží. Je ale pravda, že po prvních pokusech manipulace loutkou, dostaly tak zabrat, že jsem je všem pro jistotu doma sešila na stroji, neboť by jistě do konce projektu nedožily.

V závěru setkání začaly děti přemýšlet o nutných doplňcích, které by ještě jejich

loutce neměly chybět (vlasy, koruna, čepice). Slíbila jsem jim, že si je příště všechny vyrobíme.

HODNOCENÍ DOSAŽENÝCH CÍLŮ

CÍLE VÝTVARNÉ	SPNĚNO / NESPLNĚNO	JAK K TOMU DOŠLO
<ul style="list-style-type: none"> Pomalování hlavičky maňáska s důrazem na původní umělecký záměr autora 	Splněno	Všechny děti tento cíl naplnily, pouze Daniel s tím měl malý problém. Zdálo se mi, že hlavičku maňáska pomalovává bezmyšlenkovitě. Musela jsem ho velmi korigovat, aby nakonec nenamaloval hlavu prince celou na zeleno. Také jeho původní návrh loutky nebyl zcela adekvátní. Když po čase nakreslil svého prince znovu, nedaly se jeho dva výtvořky srovnat. Myslím si, že k posunu v jeho výtvarném projevu došlo právě v závislosti s plastickou tvorbou. Dostal možnost „myslet v materiálu“, tedy prostorově a více logicky. Jeho princ je nakonec velmi zdařilý.
<ul style="list-style-type: none"> Výroba kostýmu loutky 	Splněno	Každý vytvořil maňáskovi vhodný kostým, v souladu s kresebným návrhem i charakterem postavy.
CÍLE TERAPEUTICKÉ		
<ul style="list-style-type: none"> Procvičení jemné motoriky – dlaň a prsty 	Splněno	Práce se štětcem, malování detailů. Obratná práce s nůžkami. Lepení látek. První manipulace loutkou.
CÍLE VÝCHOVNÉ		
<ul style="list-style-type: none"> Pozornost a soustředění 	Splněno	Nejvíce byly děti soustředěné při malování temperami, seděly tiše a nevyrušovaly se navzájem. Při lepení kostýmu již vznikl ruch a šum, byl ale pořád tvůrčí.
<ul style="list-style-type: none"> Pečlivost a preciznost 	Splněno	Tento cíl byl zcela naplněn hlavně při výrobě kostýmů. Vystřižené komponenty z látek bylo třeba pečlivě nalepit na předem určené místo. Bylo nutné přilepit látku a ne vlastní prsty, děti – zřejmě vědomy tohoto nebezpečí, lepily velmi opatrně.
<ul style="list-style-type: none"> Zklidnění skupiny při 	Splněno	Musím děti hodně pochválit. S nůžkami pracovaly opatrně,

manipulaci s ostrým nástrojem		dodržovaly nastolené zásady bezpečnosti. Nejprve jsem se obávala jim ostrý nástroj svěřit, našťastí ale zbytečně. Zřejmě pod vlivem pudu sebezáchovy se sami od sebe utišily a zklidnily a vše proběhlo bez zranění.
-------------------------------	--	--

PŘÍPRAVA 7. SETKÁNÍ		
TÉMA		Atribut a rekvizita
ČASOVÉ ROZVRŽENÍ		180 minut (19.10. a 2.11. 2012)
ANOTACE		Maňásek je svou technologií pohybu a ovládání ideální pro manipulaci s předmětem. Tento potenciál brzy objevily i samy děti a dožádaly se vytvoření relevantních rekvizit ke svým loutkám.
CÍLE:	VÝTVARNÉ	<ul style="list-style-type: none"> • Výroba rekvizity – zvládnutí techniky
	TERAPEUTICKÉ	<ul style="list-style-type: none"> • Procvičení jemné motoriky – dlaň a prsty • Snazší mluvení během činnosti
	VÝCHOVNÉ	<ul style="list-style-type: none"> • Pozornost a soustředění • Pečlivost a preciznost • Zklidnění skupiny při práci s ostrým nástrojem
METODY		<ul style="list-style-type: none"> • Názorně demonstrační a dovednostně praktické
ORGANIZAČNÍ FORMY		<ul style="list-style-type: none"> • Individualizovaná práce s jednotlivci
POMŮCKY		<ul style="list-style-type: none"> • Tvrdý karton, čtvrtka, papír • Tužka • Nůžky • Tempery
METODICKÝ POSTUP:	MOTIVACE	<ul style="list-style-type: none"> • Názorná ukázka, jak maňásek dovede manipulovat s předmětem (maňásek drak) • Motivační diskuse, jaký atribut se hodí ke konkrétní postavě <ul style="list-style-type: none"> ◦ Může mít čert meč? Proč jsou pro čerta vidle příznačnější? ◦ Je pro černokněžníka lepší řetěz nebo kouzelná hůl? • Vysvětlení, jak má být daná rekvizita v poměru k loutce veliká
	ZADÁNÍ A POSTUP	<ul style="list-style-type: none"> • Vyber a rozhodni, která rekvizita je pro tvou loutku nejlepší • Vybraný tvar nakresli na tvrdý karton, vystříhni a nabarvi temperami

	HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • Hodnocení v akci • Zpětná vazba • Individuální norma ...
--	-----------	---

Poznámka:

Nutná asistence při vystřihování tvarů z tvrdé a nepoddajné lepenky

REFLEXE

Loutky máme prakticky hotové už od minule, jen jim stále něco chybí. Maňásek je svou technologií pohybu a ovládání ideální pro manipulaci s předmětem. Tento potenciál brzy objevily i samy děti a dožádaly se vytvoření relevantních rekvizit ke svým loutkám.

Prvním úkolem bylo takovou rekvizitu vymyslet. Co mívá na hlavě princ nebo princezna? Co může mít na hlavě Černokněžník? Je pro čerta lepší meč nebo vidle? Takovými a podobnými dotazy jsem postupně děti navedla k odhalení té jediné dobré „rekvizity“ k jejich loutce. Lukáš a Jana také řešili ztvárnění vlasů jejich postav. Princezna nakonec dostala vlasy zlaté – jako Zlatovláska, a čertovi jsme nalepili místo vlasů kousek kožešiny.

7:25 Lukáš: „Adelo, jak se dělají vlasy?“

Daniel se rozhodl, že ze čtvrtky vyrobí korunu pro svého prince a chce ji nabarvit na hnědo. Ptám se, zda si myslí, že má být koruna skutečně hnědá. Opraví se a dožaduje se zlaté tempéry. Vysvětlím mu, že zlatou barvu bohužel nemáme a zeptám se ho, jakou jinou barvu by mohl použít, aby koruna vypadala jako zlatá. Nakonec se rozhodne pro oranžovou.

10:26 Daniel: „Adelo, koukej...“

Lukáš ještě dolepuje dva bílé zuby a červený jazyk svému čertovi. Je netrpělivý a tak lepidlo nefunguje, jak má. Znovu mu tedy vysvětluji zásady práce s Chemoprénem.

14:26 Lukáš: „Takle!“

16:22 Lukáš: „Koukej, nelepí mi to tam!“

Později si Lukáš ještě vzpomene, že by jeho čertovi slušely vousy.

00:36 Lukáš: „Já potřebuju fousy!“

Když je Lukáš sám se svou prací spokojen, ukazuje maňáska ostatním a dožaduje se pochvaly. Pokud se mu jí nedostává, chválí se sám.

03:18 Lukáš na Jakuba: „Brácho, koukej“

15:21 Lukáš: „Já mám nejlepčího čerta!“

15:46 Lukáš: „Já mám lepčí, koukejte!“

16:10 Lukáš: „Maruško, koukej!“

Daniel chce, aby měl jeho princ na sobě také tepláky. Vysvětluji mu, že to není možné, když maňásek nemá nohy. Chvilku se zdá, že mi nechce rozumět a snaží se prosadit svou.

12:15 Daniel: „A uděláme mu tepláky!“

21:01 Daniel: „Já chci tepláky!“ (stejným hlasem jistě loudí na rodičích) :)

23:43 Daniel: „Tepláky, tepláky, tepláky!“

Všechny děti po celou dobu individuálně experimentují s loutkami a spontánně si zkoušejí krátké improvizované skeče. Škoda, že jsem těmto momentům nedávala v tu chvíli patřičnou váhu. Měla jsem lépe zareagovat a dát dětem v jejich aktivitě více prostoru.

49:00 Pavel na Jakuba: „Dáme si boj, my dva proti sobě“ navazují na tradici rakvičkáren...

2.11. 2012

Přistupujeme k výrobě rekvizit. Daniel vyrábí meč pro svého prince, Pavel kouzelnou hůl pro Černokněžníka, Jakub vidle pro čerta, Lukáš trojzubec pro čerta, Michal mrkev pro Zajíce. Jediná Jana nechce jako princezna žádnou rekvizitu.

02:22 Jakub: „Já chci taky hůl a řetěz.“

Pavel: „Já chci taky řetěz.“

Ptám se Pavla, zda si myslí, že by měl mít jeho Černokněžník opravdu řetěz. Nakonec se rozhoduje pro kouzelnou hůl.

02:40 Daniel: „Pavle, já mám meč.“

Lukáš by rád vyrobil svému čertovi ještě pytel, práce se mu ale nedaří podle jeho představ a propadá zoufalství.

04:32 Lukáš: „Jááá, neumím pytel.“

09:27 Lukáš (vztekle): „Já chci taky něco!!!“ „Noo, se mi to nepovedlo!“

10:24 Lukáš: „Nooo, já neumím nic!“ po tom, co se snažil vyrobit vidle

- Já: „Vždyť to jsou dobrý vidle“
- Lukáš: „Ne, nejsou!“

Vysvětluji dětem nutnou velikost rekvizity k loutce. Aby byla dostatečně veliká, výrazná a pro diváka snadno poznatelná.

14:02 Jakub: „Adelo, pučíš mi prosím nůžky?“

Lukáš vzdává výrobu čehokoli a chce také meč, jako má jeho bratr Daniel.

15:53 Lukáš: „Héj, já chci taky meč.“

- Já: „A od kdy mají čerti meč, prosím tě?“
- Lukáš: „Já chci mít taky meč“

Lukáš si meč nutil pouze z toho důvodu, že jej viděl u svého bratra. Vysvětluji mu, proč se jeho čertovi bude více hodit trojzubec než meč.

18:52 Já: „No, Jakub má vidle a ty budeš mít trojzubec.“

– Lukáš: „Jooo!“ konečně nadšeně

Jako první dokončil výrobu rekvizit Pavel. Nasazuje si maňáska – Černokněžníka na ruku a začíná hrát i s kouzelnou hůlkou.

22:57 Pavel: „Jo začaruju, tebe začaruju na malýho psa a tebe na velkou hlavu...“

– Jakub: „A já tebe začaruju na opici“

35:08 Pavel: „A už jí mám hotovou“ (kouzelnou hůlku). „Especto patronum a staň se s hlavou kulatou.“

Pavel jako Černokněžník vyzývá ostatní k souboji.

40:43 Pavel na Lukáše: „Ty mečuješ“

Daniel si chce ještě pomalovat meč temperami.

45:45 Daniel: „Tempery!“ „Adelo, dáš mi taky, tempery?Prosím.“

I ostatním rozdávám štětce, palety, kelímky s vodou a tempery, aby si mohli své rekvizity pomalovat. Upozorňuji všechny, že mám pouze omezenou škálu barev a musí si tedy jednotlivé tuby navzájem půjčovat.

49:27 Daniel: „Já počebuju zlatou, tempery.“ ... „Červenou.“

Všechny rekvizity děti nejprve vystříhaly z kartónu a následně je pomalovaly temperami. Lukáš, Daniel a Jana jsou balbutici, během aktivity, když mluvili v činnosti, tak se nezadržovali, drobné obtíže byly patrné pouze v případě, kdy mne o něco žádali. (viz diktafonový záznam)

HODNOCENÍ DOSAŽENÝCH CÍLŮ

CÍLE VÝTVARNÉ	SPNĚNO / NESPLNĚNO	JAK K TOMU DOŠLO
<ul style="list-style-type: none"> Výroba rekvizity – zvládnutí techniky 	Splněno	I přes obtížnější manipulaci s nůžkami při vystřihování tvarů rekvizit z tuhého kartonu, odevzdaly všechny děti na konci setkání zdařilé atributy svých loutek. Také výběr relevantní rekvizity proběhl dobře, jen občas potřebovaly děti vedení, aby své postavě nepřirrhuly úplný nesmysl, který by byl pro diváka představení pouze matoucí. Oblíbenou práci s temperami zvládly bravurně.
CÍLE TERAPEUTICKÉ		
<ul style="list-style-type: none"> Procvičení jemné motoriky – dlaň a prsty 		Vystřihování z tvrdého kartonu. Malba štětcem. Spontánní manipulace s maňásky.
<ul style="list-style-type: none"> Snazší mluvení během činnosti 		Balbutici v činnosti mluvili bez spasmů.
CÍLE VÝCHOVNÉ		
<ul style="list-style-type: none"> Pozornost a soustředění 	Splněno	Naprosté během činnosti. Zajímavá činnost nedává prostor k vyrušování.
<ul style="list-style-type: none"> Pečlivost a preciznost 	Splněno	Dle individuálních zvláštností a specifik.
<ul style="list-style-type: none"> Zklidnění skupiny při práci s ostrým nástrojem 	Prozatím není splněno zcela	S nůžkami děti opět pracovaly opatrně, dodržovaly nastolené zásady bezpečnosti. Nejprve jsem se obávala jim ostrý nástroj svěřit, našťástí ale zbytečně. Zřejmě pod vlivem pudu sebezáchovy se sami od sebe utišily a zklidnily a vše proběhlo bez zranění.

PŘÍPRAVA 8. SETKÁNÍ		
TÉMA		„Záporák“ a hrdina
ČASOVÉ ROZVRŽENÍ		180 minut (16.11. a 30.11. 2012)
ANOTACE		Co znamená kladný a záporný hrdina? Co v pohádkách znamená zlo a dobro? Kdo bývá v pohádkách zlý? Kdo hodný?... Naučíme se zacházet s maňáskem – ovládat technologická specifika pohybu loutky. Vymyslíme charakterové vlastnosti postav a hrubou verzi pohádkového příběhu.
CÍLE:	VÝTVARNÉ	•
	TERAPEUTICKÉ	<ul style="list-style-type: none"> • Procvičení jemné motoriky – manipulace s maňáskem • Možnost identifikace se s někým jiným – s postavou loutky, jako prostředek pro zmírnění úzkosti a stresu → zmírnění řečové vady • Sociální kontakt v roli • Překonání vlastního limitu • Uvědomění si vlastních možností
	VÝCHOVNÉ	<ul style="list-style-type: none"> • Soustředěná pozornost • Dodržování pravidel diskuse
METODY		<ul style="list-style-type: none"> • Názorně demonstrační a dovednostně praktické • Diskuse • Brainstorming
ORGANIZAČNÍ FORMY		<ul style="list-style-type: none"> • Frontální vysvětlování • Individualizovaná práce s jednotlivci
POMŮCKY		<ul style="list-style-type: none"> • Vyrobený maňásek • Papír, tužka
METODICKÝ POSTUP:	MOTIVACE	<ul style="list-style-type: none"> • Motivační rozhovor <ul style="list-style-type: none"> ◦ Byli jste už někdy v divadle? ◦ Jak se říká lidem, kteří hrají divadlo? ◦ Každý herec nebo loutka bývá nějakou postavou, např. jaké postavy vystupují v pohádce Perníková chaloupka? ◦ Postavy bývají hodné a zlé, říká se kladné a záporné - Ježibaba je hodná nebo zlá? ◦ ◦ Řekni mi, jaká je tvoje loutka
	ZADÁNÍ A POSTUP	<ul style="list-style-type: none"> • Vymysli krátkou charakteristiku své loutky <ul style="list-style-type: none"> ◦ Jak se jmenuje, co ráda dělá, kde bydlí apod. • Nasad' si maňáska správně na ruku, zahýbej prsty =

		<p>maňáskovo levou a pravou rukou, ukloň se, podrbej se za uchem apod.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Technikou brainstormingu děti vymyslí krátký příběh a zkusí jej intuitivně sehrát – z mé strany pouze menší korekce
	HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • Hodnocení v akci • Zpětná vazba • Individuální norma • ...

Poznámka:

Děti chápou divadlo velmi intuitivně. Jakékoli direktivní vedení by bylo, dle mého názoru, spíše kontraproduktivní.

REFLEXE

Dnes poprvé jsme se zcela odpoutali od výtvarna a tvoření. Dnešního úvodu do dramatické a inscenační tvorby se ujala Marie Dvořáková, která tento obor studuje v rámci certifikátového programu Dramatická výchova pod vedením Mgr. Romana Černíka. Maruška si vzala všechny děti do zadní místnosti na koberec, kde si sedli do kroužku

Než Maruška dorazila, některé děti ještě domalovávaly detaily na svých rekvizitách z minulého setkání.

03:19 Pavel: „Konečně takovou hnědou jsem získal.“

07:58 Lukáš: „Kde je ta velká červená?“

08:22 Daniel: „Dělej, já taky to počebuju tu červenou.“

08:31 Daniel: „Hej Jakube, já počebuju velkou z-elenou.“

14:36 Já: „Kde máš ten trojzubec, Lukáši?“

– „Tady“

– „A už je z obou stran?“ „Tak ho dej sem, ať uschne.“

– „Hej, koukejte na mě.“ plynule

– „Pěknej...“

19:40 Daniel si brouká písničku

21:55 Lukáš na Marušku: „Řekni podlaha..... s-vlíkni se donaha.“

Kolem 24. minuty se dětí ujímá Maruška:

25:00 Děti se Marušce představují

26:38 Maruška: „Budeme dělat takovou věc, která nám pomůže potom hrát to divadlo.

Byli jste na nějakém divadle někdy? Co to bylo?

Kdo dělá to divadlo, jak se jmenujou? Herci, loutky, loutkáři.... i bezd'áci hrajou divadlo...

Abychom mohli hrát divadlo, tak potřebujeme herce, my nemáme herce, ale máme co? Ano máme loutky, které jsme si vyrobili.

Každý maňásek nebo herec bývá nějaká postava, třeba v Perníkové chaloupce, jaké jsou tam postavy? Mařenka a Jeníček, Ježibaba apod.

A každá ta postava se trochu odlišuje, každá je jiná... třeba ježibaba jaká je?

Oni jsou totiž postavy hodný a zlý, říká se kladný a záporný.

Ježibaba je hodná nebo zlá?

Jeníček s Mařenkou jsou hodní nebo zlí?

Kdo je v pohádce Červená karkulka hodný?

Vyjmenujte postavy z Červené Karkulky, které jsou zlé.“

30:50 Pavel: „Vlk“ a Jakub: „Tygr“

Znáš nějakou pohádku? Jakou? Hana Montana, Barbína, Pat a Mat ...

33:17 Pavel: „...a ani nic neumí, něco postaví a zlomí se jim to.“

„Princezna ze Mlejna, tam je zlej ten knížepán, ne?

A kdo musí být v pohádce, aby princeznu vysvobodil?“

34:42 „Jindřich“

35:26 „Dlouhý, Široký a Bystrozraký, znáte to? A jakou znáte ještě pohádku?“

36:59 Daniel: „Pinokio“ „Jaký je Pinokio? Když lže tam se mu zvětší...“ „Nos.“

37:35 Pavel: „Shrek ... a ten osel, ten je legrační, to je takový trouba trochu, ale je hodnej“

A jaká je tam hlavní postava? „Princezna“

41:00 Pavel vypráví příběh Sněhurky

Maruška dětem dále vysvětluje, že každá pohádka mívá nějaký začátek a konec a mezi tím se odehrává příběh, který by se měl divákovi líbit.

43:24 „Teďka si každý vemte svojí loutku.“

Podávám dětem jejich loutky z krabice.

44:36 Já: „... řekněte Marušce, co to máte za loutky.“

45:40 Lukáš mluví o vlastnostech své loutky:

„Je to Breburda.

Je zlej a von zabíjí lidi.

Nemůže ho nikdo zastavit.

Když na něj posvítí sluníčko, tak umře.“

50:06 Jakub: „...mám taky čerta, jmenuje se Barnabáš.“

Maruška: „Jste hodný čert nebo zlý?“

Jakub: „Zlý.“

Maruška: „A co děláte za zlé věci?“

Jakub: „Mám vidle, trojzubec a tím píchám lidi do zadku.“

53:25 Pavel: „Já se jmenuju Ombak. Rád zabíjím lidi. Oni mi chtějí ukrást tu

Helenku princeznu a to já nedovolím!“

55:05 Daniel: „...princ Teken. Já taky zachraňuju princeznu...“

59:40 Jana: „Princezna“

30.11. 2012

Dnes s dětmi poprvé nacvičujeme pohádku. Již máme hrubý nástřel charakteristiky jednotlivých postav i samotného scénáře. Detailní průběh pohádky ladíme s dětmi přímo v akci, kdy jejich postavy prožívají různé situace a děti přímo v ději vymýšlejí jejich možná rozřešení a pokračování.

Kluci (čerti, princ a černokněžník) se spolu domlouvají, kdo bude s kým v partě a kdo bude proti nim. Přinesu loutky a vysvětluji dětem, jak bude fungovat náš provizorní divadelní prostor.

21:18 Já: „Dneska začínáme hrát divadlo a v divadle stůl není stůl, ale jeviště a na jeviště mohou jenom loutky. Ty jsi loutkoherec, ty nejsi loutka, tak co děláš na jevišti?“

22:54 Já: „Tak jak naše pohádka začíná? Kdo si to pamatuje? ... Nejdříve je tam naše princezna.“

25:15 Pavel: „Jakube, ty jsi se mnou?“

- „Jo.“
- „Ale on s náma není, on řekl, že s náma není.“ (myslí Lukáše jako druhého čerta)
- „A ona.“
- „Jo a ona.“ (Jana – princezna Helenka)

Zdůrazňuji dětem základní pravidla struktury děje, kterých by se měly držet:

26:03 Já: „A jedno velký důležité pravidlo. V té pohádce nikdo neumře. Jo? Nebudete tam nikoho zabíjet, vraždit, zapichovat. Jediné, co je povolené jsou kouzla. Můžete kouzlit.“

Pro nastartování jejich fantazie, jim předkládám návrh možného začátku pohádky, jak mne napadl. Dále již děj tvoří děti samy. Navádím je k přemýšlení otázkami.

- „Jak se stane ze zajíce znovu rytíř?“
- „Jak čert pozná, že ty nejsi zajíc? Ale že jsi vlastně princ?“
- „Podle čeho by to mohl poznat?“ „Může zajíc mluvit?“
- „A co dělají čerti, když takhle najdou samotného zajíce v lese?“
- 30:26 Lukáš: „A pak bude mít meč ... a pak budeme š š š šermovat.“
- „Jak čert pozná, že to není obyčejný zajíc, ale zakletý princ?“
- „Jaké zaklínadlo černokněžník použije?“

Pavel: „Abrakadabra přeměním prince na žábu....na prince.“

Jakub: „Čárymáry fuk at' je z toho puk.“

Pavel: „Espekto patronum králíka přeměním na prince.“

37:43 Pavel: „Tak princ zase přijde a přemění ho na žábu.“

37:53 Lukáš: nádech „Třeba na tuto.“

Pavel: „Na princeznu!“

Já: „Ale princeznu máš u sebe schovanou, z prince už je zase princ, takže ti jí může vzít. Tak co uděláš, aby ti ji nevzal?“

Pavel: „Tak ho přeměním na prťavýho rybu.“

Děti se schovají pod hranu stolu. Z plochy stolu se stává jeviště a děti si zkouší zahrát první část pohádky. Jana se bohužel odmítá zúčastnit, její postavu tedy zastupuji já.

40:22 *já a Daniel = princezna Helenka a rytíř Silák*

- Daniel: „Ahoj.“
- „Ahoj princi, co to máš na hlavě?“
- Daniel: „K-orunu.“
- „Korunu, a máš hezkej meč.“
- Daniel: „Jo.“
- „Jo. To bys mi mohl pomoct. Po mně jde totiž černokněžník a chce mě unést. Tak bys mě mohl zachránit, když máš tak velký meč.“
- Daniel: „Jo.“

Objevuje se Černokněžník a prince začaruje do zajíce. Princezna se schová, už je unesená, a zajíc jde pro pomoc k čertovi.

42:06 *Lukáš = čert Breburda*

- „Mňam mňam, ty jsi tak sladkej.“

Chce zajíce sníst, když v tom pozná, že to není obyčejný zajíc.

42:55 *Lukáš: „No, ty jsi princ, že jo.“*

44:13 *Michal = zajíc*

- „Čerte, prosím, pomůžeš mi.“ (čaute posim, pomůže mi)

Dále již pohádku nehrajeme. Lukáš si zlomil vidle a je z toho nešťastný.

Z dnešní malé zkoušky jsem velmi nadšená. Myslím si, že takovýto postup je pro aktivní děti přínosnější než statické sezení na koberci a abstraktní vyprávění. Nejlépe se děti naučí v akci, a jak se později ukázalo, tak si i takto vymyšlený děj lépe pamatují.

Pro lepší pochopení dnes vzniklého děje níže uvádím scénář. Tento text ovšem není konečný a do závěrečného vystoupení dozná ještě řady změn.

POHÁDKA O VELIKÉM DOBRODRUŽSTVÍ

SCÉNÁŘ – nástřel

Osoby a obsazení:

Čert Barnabáš	Jakub
Čert Breburda	Lukáš
Černokněžník	Pavel
Zajíc	Michal
Princezna Helenka	Jana
Rytíř Silák	Daniel

- Dialog princezny a rytíře - princezna rytíři vypráví, že ji chce unést zlý Černokněžník, protože ji chce za ženu, ale ona jeho ne. Rytíř se nabídne, že ji pomůže.
- Černokněžník unese princeznu a rytíře začaruje do zajíce.
- Zajíc utíká k čertům, aby mu svým kouzlem pomohli ze zakletí.
- Když se černokněžník dozví, že jeho pomocníci, čerti, pomohli jeho nepříteli, princovi, rozzlobí se a vyzve rytíře na souboj.
- V souboji Černokněžník prohraje a princ s princeznou jsou volní.

Tato podoba pohádky se ovšem později ukáže jako nefunkční hned z několika důvodů. Jana vzhledem ke svému věku není schopná zopakovat, natož samostatně zformulovat delší větu. Není natolik schopná koncentrace, aby mohla představení zahajovat. Úvodní dialog tedy musí vést jiné postavy. Vzhledem ke koktavosti skoro poloviny herců jsme postupně museli zredukovat jejich promluvy na vyslovitelné ale stále významově nosné. Vysvětlující monolog později povede role vypravěče. Také proměna rytíře do zajíce se ukázala jako nešťastná. Rytíře po celou dobu hraje Daniel a zajíce zase Michal. Mnohem lépe děti vnímaly, pokud každý z nich hrál za svou osobitou postavu – při proměně by vlastně oba hráli tutéž.

HODNOCENÍ DOSAŽENÝCH CÍLŮ

CÍLE VÝTVARNÉ	SPNĚNO / NESPLNĚNO	JAK K TOMU DOŠLO
•		
CÍLE TERAPEUTICKÉ		
<ul style="list-style-type: none"> • Procvičení jemné motoriky – manipulace s maňáskem 	Splněno	Základní držení – vodění, maňáska. Hlavně Michalovi dělá správné nasazení loutky na ruku problém. Má tendenci ovládat hlavičku místo pouze ukazováčkem, také prostředníčkem a zbylé dva prsty – prsteníček a malíček strká do pravé ruky maňáska, kam se samozřejmě oba prsty nevejdou. Zdá se, že mou názornou ukázkou nemůže pochopit. Musím mu tedy prsty manuálně nastavit a pak ještě dopolohovat do správné pozice přímo v loutce. Ostatní děti se podívají, jaké prsty musejí použít a loutku si nasazují bez problémů. Individuálně zkoušejí manipulovat s rekvizitou.
<ul style="list-style-type: none"> • Možnost identifikace se s někým jiným – s postavou loutky, jako prostředek pro zmírnění úzkosti a stresu → zmírnění řečové vady 	Splněno z části.	Tento cíl byl dnes naplněn hlavně u Lukáše a Pavla. Téměř ihned po nasazení loutek na ruce se oba dostali do role. Začali měnit hlas v závislosti na charakteru i momentální náladě své postavy. Lukáš pronášel své monology bez patrných řečových spasmů. Myslela jsem si, že podobně málo obtíží bude mít i Daniel. Ten ale zatím neprošel procesem identifikace s loutkou. I v roli vystupuje spíše sám za sebe, jako za Daniela, a ne, jako za postavu, za rytíře. Na jeho řečovém projevu je to znát. Mluví buď bez znatelného zlepšení nebo dokonce hůře

		než v běžné situaci. Tento cíl vůbec nebyl naplněn u Jany, která aktivitu hraní pohádky absolutně bojkotovala. I přes domlouvání se nezapojila a pak jí to, myslím, bylo ke konci líto.
<ul style="list-style-type: none"> Sociální kontakt v roli 	Splněno	Bylo zajímavé pozorovat, jak si děti přenášejí sociální vztahy mezi sebou z reálného běžného světa do toho fiktivního. Pokud se během setkání někdo s někým pohádal, odmítal s ním spolupracovat i v ději pohádky (nejčastěji Černokněžník a čerti). Nebo naopak, pokud velcí kamarádi z reálného světa pak stáli v pohádce naproti sobě, jako soupeři, brali to trochu jako křivdu. Z počátku jim svět fikce a reality splýval. I to je možná důvod, proč u Daniela přetrvávaly mluvní obtíže i během hraní s loutkou.
<ul style="list-style-type: none"> Překonání vlastního limitu 	Nesplněno	Myslím si, že dnes děti maximálně poznaly své limity, k jejich překonání, ale nedošlo. Pohádka a tedy i samotné loutkohraní je teprve na samém začátku. Co vše lze ve fiktivním světě zažít se teprve dozvíme.
<ul style="list-style-type: none"> Uvědomění si vlastních možností 	Nesplněno	Stejně důvody jako u cíle „Překonání vlastního limitu“
CÍLE VÝCHOVNÉ		
<ul style="list-style-type: none"> Soustředěná pozornost 	Splněno	Ve chvílích, kdy jsem dětem sdělovala důležité věci ohledně organizace prostoru během hraní nebo zásady diskutování, musela jsem si nejprve zjednat klid a přitáhnout jejich pozornost. Mnohdy to nešlo jinak, než zvýšením hlasu nebo přímo křikem. Děti jsou temperamentní, vždy se ale ochotně uklidnily a vyslechly mé požadavky a dokonce si je i pamatovaly. :)
<ul style="list-style-type: none"> Dodržování pravidel diskuse 	Splněno	Nepřekřikujeme se. Pokud chceš něco říci, zvedni ruku nebo počkej, až na tebe vyjde řada. Nutné usměrňování dětí hlavně během diskuse s Maruškou na koberci a pak

		při vymýšlení pohádky. Děti mají tendenci své nápady ze sebe rychle vychrlit bez ohledu na to, zda je právě někdo poslouchá. Nejsou moc trpělivé a rády bývají středem pozornosti (kromě Lukáše a Daniela). Bylo velmi nutné dětem ukázat, že váhu má slovo každého z nich. Snažila jsem se všem dávat stejný prostor.
--	--	--

PŘÍPRAVA 9. SETKÁNÍ		
TÉMA		Předvánoční besídka
ČASOVÉ ROZVRŽENÍ		90 minut (20.12. 2012)
ANOTACE		Uzavírací setkání před odlukou Vánočních svátků. Rekapitulace dosavadní činnosti. Prohlížení fotodokumentace.
CÍLE:	VÝTVARNÉ	•
	TERAPEUTICKÉ	• Sociální kontakt – vědomí soudržnosti a kontinuity
	VÝCHOVNÉ	• Přijatelná úroveň kázně a hluku
METODY		• Diskuzní metody – volný rozhovor, debata
ORGANIZAČNÍ FORMY		• Individuální „vyučování“
POMŮCKY		• Fotografická dokumentace dosavadní práce v PC • Cukroví a čaj :)
METODICKÝ POSTUP:	MOTIVACE	• Motivační rozhovor <ul style="list-style-type: none"> ◦ Pamatujete si, co už jsme všechno společně dělali? ◦ Jak se říká loutce, kterou jste vyrobili? ◦ Jak se vyrobí takováto hlavička pro maňáska? ◦ Jak se vyrobí kostým pro loutku? ◦ Kterými prsty se maňásek ovládá?
	ZADÁNÍ A POSTUP	• Nejprve si s dětmi krátce povídáme o tom, co jsme prozatím společně prožili – rekapitulace činností • Na PC jim promítám fotografie, které byly během setkání pořizovány • Na závěr dostanou děti čaj a cukroví, povídáme si o Vánocích
	HODNOCENÍ	

REFLEXE

Na dnešním setkání se toho mnoho neudálo. Šlo mi především o to, abychom se před nadcházejícím svátečním časem, po jehož dobu se neuvídíme, hezky rozloučili. Chtěla jsem, aby na besídce panovala příjemná předvánoční atmosféra. Donesla jsem cukroví a dětem uvařila čaj. Když jsem pozorovala, jak se děti na cukroví vrhly, došlo mi, že se s ním pravděpodobně setkávají pouze sporadicky. Naštěstí jsem ho přinesla dostatek, tak snad si děti alespoň trochu užily.

Povídali jsme si o vánočních prázdninách, ptala jsem se dětí, zda stavějí sněhuláky nebo se věnují jiným zimním radovánkám apod.

V počítači jsem dětem přinesla ukázat fotografie, které jsme za naše dosavadní setkání pořídili. Se zájmem si je všichni prohlíželi. Pak jsem se pomocí dotazů snažila zrekapitulovat naši dosavadní činnost – co se nám již společně podařilo. A na závěr jsem nastínila, co nás ještě všechno v novém roce čeká.

HODNOCENÍ DOSAŽENÝCH CÍLŮ

CÍLE VÝTVARNÉ	SPNĚNO / NESPLNĚNO	JAK K TOMU DOŠLO
•		
CÍLE TERAPEUTICKÉ		
<ul style="list-style-type: none">Sociální kontakt – vědomí soudržnosti a kontinuity	Splněno	Symbolické uzavření společné práce v letošním roce pomocí předvánoční besídky. Ukázka dosavadních úspěchů prostřednictvím promítnutých fotografií. Vize budoucnosti a nastínění dalšího směřování projektu.
CÍLE VÝCHOVNÉ		
<ul style="list-style-type: none">Přijatelná úroveň kázně a hluku	Splněno	Dnes jsem téměř vůbec nemusela zvyšovat hlas. Na děti zřejmě dolehla adventní atmosféra :) a tak jsme si povídali na přijatelné decibelové úrovni.

PŘÍPRAVA 10. SETKÁNÍ		
TÉMA		Návštěva Muzea loutek v Plzni
ČASOVÉ ROZVRŽENÍ		120 minut (17.1. 2013)
ANOTACE		Otevírací setkání po vánoční odmlce. Komentovaná prohlídka expozice. Návštěva multifunkční herny. <ul style="list-style-type: none"> viz improvizované představení Červená Karkulka s animátorkou v muzeu
CÍLE:	VÝTVARNÉ	•
	TERAPEUTICKÉ	<ul style="list-style-type: none"> Sociální kontakt mimo známé prostředí Zpracování množství nových podnětů Procvičení jemné motoriky – manipulace s různými druhy loutek Možnost identifikace se s někým jiným – s postavou loutky, jako prostředek pro zmírnění úzkosti a stresu → zmírnění řečové vady Sociální kontakt v roli Překonání vlastního limitu Uvědomění si vlastních možností
	VÝCHOVNÉ	<ul style="list-style-type: none"> Kázeň v prostorách veřejné instituce Dodržování zásad slušného chování
METODY		<ul style="list-style-type: none"> Názorně demonstrační – předvádění a pozorování Dovednostně praktické – napodobování, manipulování Aktivizující metody – situační a inscenační
ORGANIZAČNÍ FORMY		<ul style="list-style-type: none"> Frontální vyučování Kooperace
POMŮCKY		<ul style="list-style-type: none"> Expozice Muzea loutek
METODICKÝ POSTUP:	MOTIVACE	•
	ZADÁNÍ A POSTUP	<ul style="list-style-type: none"> Prohlídka expozice pod vedením muzejní animátorky Spontánní zinscenování pohádky Červená Karkulka
	HODNOCENÍ	•

Poznámka:
video představení

REFLEXE

Vánoční prázdniny vytvořily symbolický i faktický předěl mezi činnostmi. V roce 2012 jsme se věnovali spíše výtvarným a výrobním specifikům loutkového divadla a loutek jako takových. Letošní rok bude ve znamení zkoušení, vymýšlení a hraní s loutkami, tedy té druhé – inscenační strany loutkového divadla. Před zahájením práce v novém roce jsem se rozhodla, že děti vezmu na prohlídku plzeňského muzea loutek. Zajímavou formou se něco dozvedí také o jiných typech loutek, než je pouze náš známý maňásek a zároveň se děti po odmlce znovu vyladí na divadlo.

Na tomto místě bych chtěla vyzdvihnout odvedenou práci muzejní animátorky, která se nám po celou dobu naší přítomnosti v muzeu velmi intenzivně a erudovaně věnovala. Bylo na ni znát, že má bohaté zkušenosti s vedením takovýchto a podobných dětí, které pod vlivem tolika nových podnětů působily v muzeu jako neřízená střela. Na všechno si chtěly sáhnout, všechno vyzkoušet a i fungování interaktivního představení řízeného počítačem do detailů prozkoumat. Myslím, že opravdu vydatně jsme prověřili hlavně bytelnost expozice. S největším úspěchem a nadšením se u dětí setkal multifunkční sál nebo-li herna, kterou dostaly k dispozici prakticky celou. Herna obsahuje bezpočet nejrůznějších typů loutek od malých maňásků, tyčkových loutek, přes malé a větší marionety, až po manekýny v životní velikosti. Děti identifikovaly typově podobné postavy, jako jsou jejich vlastní maňásci – Lukáš s Jakubem vybrali všechny čerty, které v herně našli, Jana zas nanosila všechny princezny.

Když se děti dostatečně pokochaly vystavenými loutkami, vyzvala je paní animátorka, zda by si také nechtěli zahrát s loutkami pohádku. Děti výzvu s nadšením přijaly. Vybrali pohádku Červená Karkulka. (viz video záznam)

HODNOCENÍ DOSAŽENÝCH CÍLŮ

CÍLE VÝTVARNÉ	SPNĚNO / NESPLNĚNO	JAK K TOMU DOŠLO
•		
CÍLE TERAPEUTICKÉ		
• Sociální kontakt mimo známé prostředí	Splněno	V prostředí muzea se děti potkali s osobností paní animátorky, která zde působila jako další autorita. V prostoru i před cizími lidmi se děti pohybovaly naprosto spontánně, bezprostředně, bez rozpaků.
• Zpracování množství nových podnětů	Splněno až tak po týdnu	Tento úkol, myslím si, byl pro děti velmi obtížný. Všechny pocházejí z podnětově chudého prostředí. V muzeu na ně čekalo tolik barevných loutek – potenciálních hraček. Myslím si, že právě nekázeň a neklid byli hlavními následky vyrovnávání se s těmito vlivy. Děti běhaly od jednoho exponátu ke druhému a zpočátku bylo téměř nemožné je zastavit a uklidnit. Muzeum rozděluje expozici do mnoha

		tematických částí, např. Spejbl a Hurvínek, Obři, Polární kruh.... Danielovi se líbili hlavně Obři, ke každému z nich přišel a přes výslovný zákaz dotýkání se, jim potřásl velkýma rukama a zřetelně řekl „Dobrý den“. Ještě po týdnu – při dalším setkání, děti na tento výlet vzpomínaly.
<ul style="list-style-type: none"> • Procvičení jemné motoriky – manipulace s různými druhy loutek 	Splněno	Děti si mohly v herně půjčit vše, co jim padlo do oka. Jana si hrála s malou marionetou – princeznou, maňásky, kluky zase fascinovali velcí zavěšení manekýni – loutky ovládané zezadu ...
Možnost identifikace se s někým jiným – s postavou loutky, jako prostředek pro zmírnění úzkosti a stresu → zmírnění řečové vady	Splněno	Dnes poprvé se tento potenciál loutkového divadla projevil. Děti si s paní animátorkou spontánně zahrály loutkové představení Červená Karkulka. Celý průběh uvádím jako video záznam v příloze. Představení je velmi milé, paní animátorka vystupuje jako vypravěč, který posouvá děj, protože málo které dítě pohádku znalo natolik, aby vypravěč nebyl potřeba.
<ul style="list-style-type: none"> • Sociální kontakt v roli 	Splněno	Poprvé měly děti v rukou loutky za účelem hraní divadla. Poprvé vystupovaly v roli. Zkusily si spolupráci postav v souladu s dějem pohádky Červená Karkulka. Nejvíce se mi v akci líbil Lukáš, který hrál vlka.
<ul style="list-style-type: none"> • Překonání vlastního limitu 	Nesplněno	Děti si zkusily práci, která nás v budoucnu čeká, a kterou naplno teprve prožijí. Limity si možná uvědomily, k jejich překonání zatím nedošlo.
<ul style="list-style-type: none"> • Uvědomění si vlastních možností 	Splněno	Líbil se mi obrovský zájem dětí. Z expozice byly nadšené a jako motivační podnět pro další práci zafungoval výlet perfektně. Děti si s loutkami na dosah i v ruce uvědomily, co všechno s nimi lze provádět, jaké světy se najednou otevírají.
CÍLE VÝCHOVNÉ		
<ul style="list-style-type: none"> • Kázeň v prostorách veřejné instituce 	Nesplněno, ale nevedilo to.	Díky zkušené paní animátorce nedošlo k významnějším kolizím.

<ul style="list-style-type: none"> • Dodržování zásad slušného chování 	Nesplněno, ale nevadilo to.	Díky zkušené paní animátorce nedošlo k významnějším kolizím.
---	-----------------------------	--

PŘÍPRAVA 11. SETKÁNÍ

24. a 25.1. 2013

Svou výzkumnou skupinu jsem po dvě setkání věnovala svým kamarádkám Marušce a Jitce. Obě děvčata studovala certifikátový program Dramatická výchova pod vedením Mgr. Et MgA. Romana Černíka. Nabídla jsem jim, aby si svůj seminární úkol (divadelní aktivity s vybranou skupinou) zrealizovaly s „mými“ dětmi. Ukázka možné práce s jejich maňásky, vymyšlení charakterů a celková aktivizace skupiny mi připadala přínosná i pro mou práci. Vzhledem k průběhu setkání a jeho výsledku jsem se nakonec rozhodla tuto etapu dále nerozebírat a do těla mého projektu ji více nezapojovat. Průběh a směřování „kroužku“ spolupráce s děvčaty nijak neovlivnila a musím konstatovat, že, bohužel, dětem ani mnoho nového nenabídla. Jak se ukázalo, děti přeci jen tvořily v mnohém specifickou skupinu, kterou bylo nutné, dle mého názoru, spíše zklidňovat než aktivizovat. Pohybové aktivity na koberci hodnotím pouze jako další příležitost dětí ke zlobení. Líbilo se mi, jak si děti vymýšlely charaktery svých loutek, co rády dělají, kde bydlí apod. Možná to přispělo k jejich v budoucnu lepší identifikaci s loutkou i s postavou. Ovšem vymyšlené charakteristiky už dále nijak nevyužíváme.

PŘÍPRAVA 12. SETKÁNÍ		
TÉMA		Scénář
ČASOVÉ ROZVRŽENÍ		180 minut (1. a 5.2. 2013)
ANOTACE		Zkoušíme si motoriku v loutce – zamáváme pravou / levou rukou (loutky). Díky tomu, že svou účast odvolaly dvě děti, musíme poupravit scénář. Nutnost vypravěče. Ukázky správného a špatného vodění maňáska. Mluvení v roli.
CÍLE:	VÝTVARNÉ	•
	TERAPEUTICKÉ	<ul style="list-style-type: none"> • Procvičení jemné motoriky – manipulace s maňáskem • Možnost identifikace se s někým jiným – s postavou loutky, jako prostředek pro zmírnění úzkosti a stresu → zmírnění řečové vady • Sociální kontakt v roli • Překonání vlastního limitu • Uvědomění si vlastních možností
	VÝCHOVNÉ	<ul style="list-style-type: none"> • Soustředěná pozornost • Zásady a pravidla hraní divadla *
METODY		<ul style="list-style-type: none"> • Názorně demonstrační – předvádění a pozorování • Dovednostně praktické – napodobování, manipulování • Aktivizující metody – situační a inscenační
ORGANIZAČNÍ FORMY		<ul style="list-style-type: none"> • Frontální vysvětlování • Individualizovaná práce s jednotlivci • Kooperace
POMŮCKY		<ul style="list-style-type: none"> • Vyrobený maňásek • Papír, tužka
METODICKÝ POSTUP:	MOTIVACE	<ul style="list-style-type: none"> • Motivační rozcvička <ul style="list-style-type: none"> ◦ nasad'te si maňásky na ruku ◦ zahýbejte ručičkami, ukloňte se, zamávejte ... • Vysvětluji, co dělají špatně, co dobře, jak s loutkou správně hýbat, jak si ji nasadit, jak loutka hraje, že neleží na stole apod. • Herci jsou schovaní a hraje pouze loutka • Důraz kladen na správné vodění maňáska – řečový projev je až druhotným problémem <ul style="list-style-type: none"> ◦ „Vůbec nevádí, že koktáš, důležité je, aby ta loutka hrála správně. Nikdo se ti tam nebude smát, nemusíš se bát.“ ◦ „Loutka nesmí ležet, musí stát, a když bude loutka

		správně stát, tak pak je úplně jedno, jak to říkáš.“
	ZADÁNÍ A POSTUP	<ul style="list-style-type: none"> • Brainstormingová diskuse o možném ději pohádky <ul style="list-style-type: none"> ◦ Jak naše pohádka začíná? ◦ Koho si princezna vezme na konci za muže? ◦ Jsou čertové hodní nebo zlí? ◦ Může zajíc kouzlit? Je kouzelný? ◦ Jaký vztah má princ k zajícovi? Jsou to dobří kamarádi? ◦ Jak řekneš čertům, že od nich potřebuješ pomoci? ◦ A podle čeho princezna pozná, že ta žába není žába - nějaká hnusná ropucha, ale že je to vlastně princ? ◦ Jak pohádka skončí? ◦ Kdo v souboji vyhraje? Princ nebo černokněžník? ◦ Ano, princ by měl vyhrát. Ale co se stane Černokněžníkovi? • Děti jsou schované pod stolem a na desce stolu se odehrává jejich právě vymyšlený příběh (dbát na pravidla*) • Já funguji jako nápověda a koordinátor
	HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • Hodnocení v akci • Zpětná vazba • Individuální norma ...

Poznámka:

Děti chápou divadlo velmi intuitivně. Jakékoli direktivní vedení by bylo, dle mého názoru, spíše kontraproduktivní.

*Pravidla:

- Loutky se neperou
- Při hraní divadla stůl není stůl, ale jeviště a na jeviště mohou jenom loutky. „Ty jsi loutkoherce, ty nejsi loutka, tak co děláš na jevišti?“ (ze 30.11.)
- Důležité pravidlo – v pohádce nikdo neumře. Nebudete tam nikoho zabíjet, vraždit, zapichovat. Jediné, co je povolené, jsou kouzla, můžete kouzlit a čarovat. (ze 30.11.)
- Hraje loutka

REFLEXE

Nejprve se slova ujímá Hanka, snaží se děti připravit na blížící se finálové loutkové představení, které je naplánované na pátek (8.2.). Zdůrazňuje důležitost dobře ovládnutého scénáře, aby si každý pamatoval, kdy má, kdo, co říkat. Děti motivujeme velikou odměnou za dobře odvedenou práci a také tím, kdo všechno se na ně přijde podívat (rodiče, známí, kolegové). A pokud se jejich vystoupení bude publiku líbit, tak je odmění velikým potleskem. Zdá se, že vidina úspěchu a potlesku na děti působí nejvíce.

Snažím se s dětmi rekapitulovat již částečně vymyšlený děj pohádky. Zatím si ji moc nevybavují a vzhledem k tomu, že s námi již nechodí dva členové, musíme pohádku poupravit. Děti vymýšlejí možnou podobu děje a já se ji snažím zapisovat.

Líbilo se mi, že hned po vyndání loutek z krabice, se na ně děti vrhly, každý si vybral tu svou a okamžitě si ji nasazoval na ruku. Tím se téměř okamžitě dostávají do role své postavy a mluví jako postava – Lukáš neustále dělá „blblblblb“ jako čert, Pavel zas všem jako Černokněžník vyhrožuje zabitím :).

08:50 Zkoušíme si motoriku v loutce – zamáváme pravou / levou rukou (loutky) ,děti u toho spontánně říkají „Ahoj“.

09:06 Já: „Takže, kdo bude začínat pohádku?“

„Já, já!“ překřikují se (Lukáš, Daniel, Jakub)

Já: „Začínat by mohl princ a taky by se tam mohla objevit i princezna na začátku. A koho si princezna vezme na konci za muže?“

Pavel: „Černokněžníka“

Michal: „Zajíce“

Já: „Může si vzít princezna za muže zajíce?“

Všichni: „Ne ne ne“

Já: „Může si vzít Černokněžníka za muže?“

Všichni: „Jo jo jo“

Já: „A prince za muže?“

Všichni: „Joo jo jo!“

Já: „Kdo se k ní hodí víc, princ nebo Černokněžník?“

Všichni: „Princ, princ, princ!“

10:00 Daniel-Princ se pustí do Pavla-Černokněžníka.

Já: „A loutky se neperou!“ (jako kdyby princ vyhrál souboj – o princeznu)

Já: „Čertové jsou hodní nebo zlí?“ „Zlí“

„A Černokněžník je hodnej nebo zlej?“ „Zlej“ „A nechtěl by bejt hodnej Černokněžník?“ Pavel: „Ne!“

Já: „A čerti jsou s Černokněžníkem v bandě nebo sami?“

Jakub: „Sami“

Já: „V bandě s Černokněžníkem?“

Lukáš: „My zabijeme prince!“

Já: „Nemůžete ho zabít.....můžete ho ale začarovat no, protože černokněžník umí kouzlit. Jak je to tvé zaklínadlo?“

Pavel: „Espekto patronum.“

Já: „A co ty uděláš aby tě nezačarovali? Máš taky nějaký schopnosti princí?“

11:02 Daniel: „Joo, já mam kkkkkkk-ouzelný meč mam.“

Já: „A zajíc? Ten bude co dělat? ... „Zajíc je hodnej nebo zlej?“

Michal: „Zlý.“

Hanka: „Tak to už tam máme zlý úplně všechny, tak někdo musí bejt hodnej.“

11:28 Pavel: „My tři jsme zlí.“

Lukáš: „Blblblblbl“

Já: „Černokněžník má dva čerty, princ má kouzelný meč a kouzelného zajíce.“

Jakub: „Nee“

11:55 Já: „Může zajíc kouzlit? Je kouzelný? A má přeci mrkev...“

12:00 Pavel: „Může takhle kouzlit s tou mrkev.“

12:18 Já: „Tak jak to tedy bude začínat?“

Vzpomínka na minulou verzi pohádky, kdy čerti vypustili moře. Kvůli tomu že dva kluci nakonec odřekli účast, tak nám scházejí dvě původní role – kapitán a mimozemšťan. Musíme vymyslet novou verzi pohádky.

Všichni chtějí začínat, být jako první.

15:10 Já: „Nejprve by se tam měl objevit princ s princeznou a s králíkem, měli by si nějak povídat, aby diváci pochopili, jaký k sobě mají vztah. Má princ rád princeznu?“

„Ne“

„Jakto že ne, když si ji chce vzít?“

Michla: „Jo jo jo.“

15:40 Já: „A jaký vztah má princ k zajícovi? Jsou to dobří kamarádi?“

Daniel: „Jooo“

Já: „Tak o čem si můžou povídat nejlepší kamarádi?“

Pavel: „O počasí, o černokněžníkovi by mohli mluvit...“

16:14 Já: „Mohl by přece princ svého nejlepšího kamaráda Zajíce pozvat na svatbu.“

Daniel: „Jo jo“

Já: „A Černokněžník by je slyšel a naštvál by se, protože má princeznu taky rád...Nebo máte lepší nápad? Pavle?“

Pavel: „Princ by ho pozval na svatbu, a já bych to slyšel, naštvál bysem se (16:50

Lukáš: „Já taky“) a pak bysem ho nakuzlil na tu žábu.“

Já: „Ale to by jsi sám nezvládl, víš k tomu potřebuješ ty čerty. A jak bys to těm čertům řekl?“

Pavel: „Čerti“ Jakub: „Ano?“ Pavel: „Princ pozval králíka na svatbu.“ Lukáš: „A koho si bude brát?“ Pavel: „Princeznu.“ Jakub: „Naštve se.“ Lukáš: „hhhhh já jsem nasraněj!“

19:09 Daniel: „Já si vezmu Helenku (cha cha cha) ... „Příííídeš?“

Černokněžník poslouchá za rohem

20:25 Pavel: „Poslouchejtééé, vy dva!!“ ... „Princ si bere, čerti, princ si bere princeznu za ženu a králíka pozve na svatbu. A co uděláme?“

20:45 Jakub: „Tak ho začarujeme na žabku.“

20:51 Lukáš: „Já nedovolím, aby si vzal princeznu.“

21:38 Pavel: „Tak proměníme prince na zajíce a zajíce na mrkev“

23:24 Daniel: „A princezna mi dá pusku.“

Já: „A podle čeho princezna pozná, že ta žába není žába - nějaká hnusná ropucha, ale že je to vlastně princ?“

Pavel: „Protože vona uvidí, jak já ho začaruju na žábu.“

Já: „A když ty ho začaruješ na žábu, tak aby vám žába neutekla, tak jí budou hlídat čerti.“

Lukáš: „Jooo, blblblblbl“

Já: „A jak se k ní teda přes ty čerty princezna dostane?“

23:58 Daniel: „Takle“ (ukazuje plížení)

Já: „Bude se plazit? A nepomůže jí třeba zajíc?“

24:01 Michal: „Jo, pomůže.“

Já: „A jak jí může pomoci?“

24:08 Michal: „...je můžu nalákat...“

Já: „Přesně, a na co je můžeš nalákat? ... Co se čertům líbí ze všeho nejvíc?“

24:21 Lukáš: „Maso, maso, ... maso se nám líbí, mňam, mňam.“

Já: „Čerti rádi hrajou karty, že jo, mariáš...“

Rekapituluji právě vymyšlenou strukturu děje, konkrétní dialogy nechávám na dětech - aby vypluly z akce.

Instruuji děti, aby se lépe vžili do role i do situace a atmosféry nadcházejícího představení v muzeu.

26:59 „Utišíme se. Tady nejste na fotbale ani na hokeji, teď jste v divadle!“

Představte si, že už jste tam, v muzeu loutek, kde jsme byli na prohlídce.

Pamatujete si na to pódium, na kterém jste hráli tu Červenou Karkulku? Ano, tam to budete hrát...

A jsou vidět pouze vaše loutky, vaše hlavy nechci vidět.... a začínáme.“

Dále děti sehrají divadlo. Při hraní jsou nejzajímavější momenty, kdy se jim podaří zapomenout na aktuální situaci a plně se ponoří do děje pohádky. Při tomto prvním hraní není takových okamžiků mnoho, neboť ještě nemají děj vžitý a musím jim hodně napovídat a posouvat tak pohádku kupředu. Přemýšlím, že přeci jen zavedeme roli vypravěče, abych já mohla v muzeu fungovat více jako náповěda a děj by posouval právě vypravěč. Uvidím, jak si stačí děti pohádku zapamatovat. Daniel zatím moc nechápe, že má být schován pod stolem a na ploše stolu má vystupovat pouze jeho loutka-Princ. Neustále vykukuje jeho rozcuchaná hlava a také na jeho mluvním projevu jsou bohužel patrné pouze negativní změny – mluví hůře. Kvality svého mluvního projevu si je vědom. Naopak Lukášovi se ihned po nasazení maňáska podaří proniknout do role a mluví bez nápadnějších potíží. Můj první předpoklad byl, že to bude u kluků přesně naopak. Pavla budu muset na příště více usměřňovat, aby svou sebestředností ostatní moc nezastiňoval. Michal s Janou jsou spíše nemluvní, s loutkou ale hrají dobře.

Ještě je třeba domyslet úplný konec příběhu.

Čerti odejdou se zajícem hrát karty, na kraj „stolu“. Princezna zatím vysvobodí prince.

Já: „A bude to nějak pokračovat? Nebo to takhle skončí?“

Daniel: „Skončí.“

Pavel: „Nechci, pokračujeme.“

Já: „A jak? Teďka už je proměněnej zpátky na prince...“

37:53 Pavel: „A teď budem spolu jako čarovat. ... Já s princem.“

Já: „A kdo vyhraje?“

Daniel a Pavel společně: „Já.“

Daniel: „Nene princ ne.“

Já: „No princ by měl vyhrát, no. Ale co se stane Černokněžníkovi?“

Pavel: „On uhodí me do ramena.“

Já: „Bouchne tě do ramene a začaruje tě? Nebo co se stane?“

Pavel: „Ne, uhodí me do ramena a hodí me do řeky...“

Já: „Nebo tě uhodí do ramene a tím ty vlastně ztratíš všechnu kouzelnou moc... a už nebudeš moci čarovat nikdy... a princ si vezme princeznu... a tím to skončí, jo?“

HODNOCENÍ DOSAŽENÝCH CÍLŮ

CÍLE VÝTVARNÉ	SPNĚNO / NESPLNĚNO	JAK K TOMU DOŠLO
CÍLE TERAPEUTICKÉ		
<ul style="list-style-type: none"> • Procvičení jemné motoriky – manipulace s maňáskem 	Splněno	Dnes děti téměř nesundaly loutku z ruky, až si Daniel stěžoval, že se mu potí ruka :)
<ul style="list-style-type: none"> • Možnost identifikace se s někým jiným – s postavou loutky, jako prostředek pro zmírnění úzkosti a stresu → zmírnění řečové vady 	Splněno	Tento proces se naplno rozjel u Lukáše. Ihned jak si nasadil svého čerta na ruku, začal také měnit hlas, dělal příznačné „blblblblbl“ a mluvil téměř bez spasmů. Naprosto bez efektu se ale manipulace s loutkou projevila u Daniela, který se se svou postavou zřejmě zatím vůbec neidentifikoval, a proto u něj také mluvní obtíže přetrvávaly nebo byly dokonce horší než obvykle. U ostatních dětí se proces nastartoval, svou loutku si zatím „osahávaly“, zkoušely, co všechno je s ní možné.
<ul style="list-style-type: none"> • Sociální kontakt v roli 	Splněno	Nejvíce se projevilo při dialogích jednotlivých postav. Také se ukázalo, že Pavel má dar improvizace, což se jistě bude v budoucnu hodit.
<ul style="list-style-type: none"> • Překonání vlastního limitu 	Splněno	Dnes se nejvíce překonal Lukáš. Přes svou koktavost se s chutí zapojil do hraní i do dialogů. Svůj osobní limit si zřejmě naplno uvědomil Daniel, který začal o svých schopnostech pochybovat a před každým proneseným slovem upozorňoval, že koktá. Snažila jsem se jej uklidnit, ujistit ho, že to naprosto nikomu nevadí, je v bezpečném prostředí, kde se mu za to, rozhodně nikdo nebude posmívat.
<ul style="list-style-type: none"> • Uvědomění si vlastních možností 	Splněno	Co můžu, když jsem loutka, jaké mám najednou schopnosti (i nadpřirozené) apod.
CÍLE VÝCHOVNÉ		
<ul style="list-style-type: none"> • Soustředěná 	Občas	Hlavně při vymýšlení detailů děje

pozornost		pohádky.
• Zásady a pravidla hraní divadla *	Splněno	Ale musela jsem jim je neustále připomínat.

PŘÍPRAVA 13. SETKÁNÍ		
TÉMA		Nacvičování a zkoušení představení
ČASOVÉ ROZVRŽENÍ		180 minut (5. a 7.3. 2013)
ANOTACE		Postavy: <ul style="list-style-type: none"> • vypravěč • Zajíc • princ – rytíř Silák • princezna Helenka • Černokněžník • čert Barnabáš • čert Breburda
CÍLE:	VÝTVARNÉ	•
	TERAPEUTICKÉ	<ul style="list-style-type: none"> • Procvičení jemné motoriky – manipulace s maňáskem • Možnost identifikace se s někým jiným – s postavou loutky, jako prostředek pro zmírnění úzkosti a stresu → zmírnění řečové vady • Sociální kontakt v roli • Překonání vlastního limitu • Uvědomění si vlastních možností
	VÝCHOVNÉ	<ul style="list-style-type: none"> • Zklidnění skupiny, aktivizace jednotlivce • Fixace textu • Pochopení vztahových relací mezi postavami v pohádce (odproštění se od těch z běžného života)
METODY		<ul style="list-style-type: none"> • Názorně demonstrační – předvádění a pozorování • Dovednostně praktické – napodobování, manipulování • Aktivizující metody – situační a inscenační
ORGANIZAČNÍ FORMY		<ul style="list-style-type: none"> • Frontální vyučování • Kooperace
POMŮCKY		<ul style="list-style-type: none"> • Text • Maňásci
METODICKÝ POSTUP:	MOTIVACE	<ul style="list-style-type: none"> • Psychická příprava dětí na blížící se závěrečné vystoupení před publikem (bude za 4 dny) <ul style="list-style-type: none"> ◦ Kdo všechno se na ně přijde podívat ◦ Na závěr se ukloníte a všichni vám zatleskají ◦ Potom bude oslava

	ZADÁNÍ A POSTUP	<ul style="list-style-type: none"> • Děti se schovají za stůl, plocha stolu je jeviště a na něm vystupují pouze jejich loutky • Každý musí být na svém předem určeném místě • Zopakují začátek pohádky, děti hrají samy • Připomínám, kdy čte vypravěč – důraz kladu na to, aby ostatní herci poslouchali, co vypravěč říká, neboť na jeho slova musejí reagovat činností - hrou
	HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • Hodnocení v akci • Zpětná vazba • Individuální norma • ... • Nutný arzenál odměn a vydatných pochval

Poznámka:

video představení ze 7.3. - poslední z důvěrného prostředí Placu. 8.3. už závěrečné vystoupení v Muzeu.

REFLEXE

Od minule nám ze scénáře vypadly dvě postavy a přibyla funkce vypravěče. Původně jsem si myslela, že vypravěč nebude potřeba a děti secvičí pohádku pouze s hlavními postavami. Ukázalo se, že čím více děti pohádku znají a ovládají text – jak jdou jednotlivé akce za sebou, co má kdo říkat, jak to všechno dopadne; tím více mají tendenci své promluvy redukovat. Měla jsem obavu, že pokud začnou říkat jen to nejnnutnější a zbytek jen nějak odehrají maňáskem, přestane být příběh pohádky pro diváka srozumitelný. Vypravěče jsem svěřila Jakubovi, který již hraje čerta Barnabáše. Jakub hezky čte a své dvojrole se zhostil zodpovědně.

V původním plánu bylo uskutečnit představení již 8.2. tedy už před měsícem, bohužel, polovina souboru toho času onemocněla, nejbližší možný termín je tedy až tento pátek 8.3. Na úvod jsem děti znovu připravila na blížící se vystoupení, řekla jsem jim, kdo všechno se na ně přijde podívat, nalákala jsem je na velkou odměnu, pokud se jim práce podaří.

Dnes jsme si stihli zahrát představení celkem dvakrát. Bohužel Michal je nemocný, tak jeho roli Zajíce dnes hrál jeho bratr Pavel – Černokněžník.

Scénář pohádky, který by už měl být konečný, uvádím na konci tohoto dokumentu.

5.3. 2013

Jakub čte vypravěče

01:22 Pavel: „Nene oni nebyli na podium“

rytíř a zajíc

01:47 Nikolas: „Hej princí, ne zaající, hee tak přideš na svatbu?“

Pavel-Zajíc: „Jo rád.“ „Fousatej.“

Začali se spolu pošťuchovat. Já: „Ale nemlat' ho, je to tvůj kamarád“ :)

02:27 Vypravěč

Pavel-Černokněžník: „Čerti pote sém“

Lukáš: „Ne ne já jsem s princem.“

Lukáš se dnes nebavil s Pavlem a tak s ním odmítal být v bandě i během pohádky. Neustále

chtěl být na straně prince (svého bratra) a tak narušoval strategii děje.

Pavel-Černokněžník: „Poté sém čerti!!! Princ si bere princeznu a pozval zajíce na svatbu. Co s tím uděláme?“

Jakub: „Proměníme ho za žabku.“

„Joooo“ sborově

...

03:35 Teď se objeví princ Já: „Ukaž se princovi a černokněžník tě promění v žábu“

04:01 Pavel-Černokněžník : „Espekto patronum proměním toho fousatýho na žabku.“

Já: „Lukáši, zpátky, ty musíš hlídat prince.“

Lukáš: „Né ... Já jsem s s s nim, jsem já..“

Lukáš chtěl pomáhat princovi a ne jej na příkaz Černokněžníka hlídat.

Vypravěč

Lukáš: „Já chci být vypravěč!“ (natahuje)

Vypravěč Jakub

Princezna prosí zajíce o pomoc

Já: „Teď, co řekne zajíc?“

05:09 Pavel: „Že, že karty, oni mají hrát pokr, že si s ní zahraje.“

Pavel-Zajíc : „Čerti, chcete si zahrát pokr karty?“

05:26 Lukáš: „Ne ne ne ne!“

.....

05:53 Jakub: „Jo můžeme si zahrát, čáry máry fuk at' je z toho puk.“

06:03 Pavel-Zajíc : „Čerti, chcete si zahrát pokr se mnou? To je nejlepší hra na celým světě!“

Lukáš: „Né, nejdu hrát!“

„Hrajte!“

...

Vypravěč Jakub

07:01 Pavel-Černokněžník: „Héj čerti, vy ste.... cha cha .. vy ste špatně hlídali...já vás.....“

Já: „Ne nebudete se prát!“ (Lukáš, Daniel, Pavel)

...

Černokněžník vidí, že princ už je proměněný...

Vypravěč David

08:21 Pavel-Černokněžník : „Vzdávám se....“

Pavel: „Bylo to dobrý?“

Pochválím děti za jejich výkon a připomínám zásady hraní divadla, které úspěšně zapoměly. Dovolím Lukášovi, aby se střídal ve čtení Vypravěče s Jakubem. Snažím se mu domluvit, aby alespoň na dobu hraní pohádky zapomněl na rozepři s Pavlem a jako čert Breburda s ním jako s Černokněžníkem spolupracoval.

Děti dostanou čaj, papír a pastelky. Po pauze si pohádku zahrajeme ještě jednou.

Děti si kreslí a vypráví, jak umí plavat a kde byli na výletě.

02:37 Lukáš: „Adélo já chci papír..... Adélo, p-rosim, dá..mi hmmmnovej p..papír?“

6:07 Jana: „Já jsem malovala!“ rozčileně

6:16 Daniel: „Héj, hešký?“

6:19 Jana: „Hej, to plinč a pinčežna a to sou čel..čelno..kk...něžní..ček.“ (ukazuje, co nakreslila)

6:44 Lukáš: „Papiír!“ zakřičí ... „Dej mi papír.“

6:51 Jakub: „Já namaluju Adelu.“

7:02 Pavel: „Namaluj limuzínu.“

Jakub: „Limuzínu, klidně. Kolik má okna?“

Pavel: „Čtyři, myslim.“

Daniel: „Přestaň!“ nebo „šesnáct...“

Pavel: „Néne čtyři“

přichází Šárka

Jakub: „Že má limuzína eee čtyři e okna?“

07:20 Š: „To možná i víc, ne...záleží jak je ta limuzína dlouhá.“

Daniel: „Takže i dvanáct?“

07:38 Daniel: „Hej dyk tady. ... Princ, princezna, čert, černokněžník, čert. Jo a ted tady králíka.“

08:36 Daniel: „Jo, toto je podium.“

Po pauze motivuji děti. Vypravěče tentokrát zkouší číst Lukáš. Moc mu to nejde. Nevím, zda více díky koktání nebo díky nedostatečným čtenářským dovednostem.

Já: „Mám tady pro vás žvejky, ale dostane jí jenom ten, kdo perfektně zvládne svojí roli. Když budeš zlobit, nedostaneš žvejkačku. Mám pálivou...mentolovou.“

34:59 Lukáš začíná číst vypravěče. „Bylo nebylo...“

36:10 Jakub mu text začne spontánně předčítat

Lukáš čte sám, slabikuje a jde mu to

Já: „Dál bude číst Jakub Vypravěče, jo, budete se střídát, pak budeš číst zase ty.“

„Teď hraje zajíc, rytíř a černokněžník.“

40:55 Já k Danielovi: „Pozveš zajíce na svatbu a černokněžník poslouchá za rohem.“

41:33 Pavel: „Já je můžu pozorovat takle?“

41:47 Daniel: „Králíků, králíků...“

Michal: „Zající“ ...

Daniel: „Jó zající.“ „Noo! Zající!“

Michal: „No?“

Daniel: „Tak, kálíku, pčideš na svatbu?“

Michal: „Jo, uád.“

Daniel: „Čau“

Pavel: „Čerti pod'te sém!“

Vypravěč Jakub

Pavel: „Čerti pod'te sém!“

Lukáš: „Blblblbl“ ... „Já chci maso, já chci taky.“

Jakub-Barnabáš: „Já chci halušky.“

proměna rytíře na žábu

Pavel: „Espekto patronus proměním tě na žabku (Proměním toho fousatýho na žabku) Čerti běžte ho tam hlídat!“

Lukáš: „Drž hubu dědku!“

Lukáš čte vypravěče a já dle toho diriguji zbylé herce

45:11 Jana: „Kauty lát.“

Pavel-Zajíc: „Já ti rád pomůžu princezno. Mi je naláká... mi je nalákám. Že oni je

mají rád. A ty utečeš za princem a políbíš ho.“
Lukáš: „Mne!“ (opovrhlivě)
Daniel: „No jó, no jó!“
45:30 Pavel-Zajíc: „Čerti, čerti, máte rádi černýo, to poker?“
45:39 Lukáš: „Černýho P-etra máme rádi.“
45:41 Pavel-Zajíc: „Tak tady máte toho Černýho Petra a hrajte.“
45:46 Jana: „Nalákáte je.“
Já: „tak vy si dejte pusu, tak“
45:57 Jana: „Líbat, líbat.“
Vypravěč Jakub
46:29 Pavel-Černokněžník: „Čerti vy ste ho špatně hlídali.“

perou se

Vypravěč Lukáš (kontrast mezi jeho mluvou v hádce s černokněžníkem a při čtení vypravěče)

48:30 nakonec se ukáže princezna s princem a vypravěč přečte poslední větu

Vypravěč Jakub, ostatní strašně ruší

Ukloníme se a je konec

49:19 Lukáš pusinkuje princeznu : „Muck, muck, moje láska.“

7.3. 2013

Na dnešní schůzku – poslední před zítřejší premiérou v muzeu, dorazily úplně všechny děti. Je na nich vidět smíšený dojem z nadcházející události. Docela se těší, ale zároveň obávají. Já jsem zvědavá, zda tolik nových faktorů v muzeu nakonec zapůsobí spíše pozitivně či negativně. Při zkouškách byly zatím nehrající děti dost neukázněné a rušily tak srozumitelnost vystupujících postav. Doufám, že prostor muzea a přítomnost diváků na děti zapůsobí. Že si uvědomí svou zodpovědnost a představení sehrají bez komplikací. Docela možný je ovšem i zcela opačný průběh. Pod vlivem stresu z nového prostředí, z publika, pod vlivem strachu a trémy může být naopak jejich výkon naprosto katastrofální. Uvidíme.

Na úvod dětem opakuji plán zítřka a s tím související dnešní zkoušení a pilování děje pohádky. Nechybí motivace závěrečnými odměnami a oslavou.

Nakreslila jsem si technický scénář, aby děti nebo-li jednotlivé postavy po celou dobu vystupovaly na stejném místě na „jevišti“. Přesuny dětí na jiná místa působí rušivě. Na začátku rozestavím děti dle scénáře a připomínám první okamžiky pohádky. Hanka dětem slíbujíc „tik tak“ za odměnu. Poprosím o ticho, herci se schovají, hrají pouze loutky.

15:40 Daniel: „Králíků.... králíkůůůů, pčídeš na svatbů.“

16:26 Michal: „Ahoj puinci.“

16:30 Daniel: „Pčídeš na svatbu?“

Michal: „Pčídu uád.“

16:38 Vypravěč Jakub

17:04 Pavel : „Čerti pote sém!“

Lukáš: „Co je, ty babo jedna?“

17:24 Pavel – ječí „Bud' zticha ty plešoune“

perou se a ječí

18:14 Lukáš: „...máme hlad...“

18:20 Jakub: „Dej nám halušky nebo tě zabiju.“

18:27 Lukáš: „Já chci halušky se zelím.“

Já: „Žádný sprostý slova!!!“

18:51 René: „Čerti podťe sém! ... Princ a princezna se oženili a co uděláme s tím?“

Jakub: „Proměníme ho na žabku.“

Pavel: „A pozvali králíka na svatbu. ... Toho fousatýho dědka, pozvali na svatbu.“

19:14 Jakub: „Ne na opici, na opici.“

Lukáš: „Ne na žabku!“

teď se ukáže princ

19:27 Pavel: „Espekto patronum, proměním tě, ty fousatej, na e ..“

19:35 Lukáš: „Do prkýnka!“ (zcela zřetelně = něco se mu rozbilo)

19:57 Pavel: „Na žabku..“

Daniel: „Ne ne na opici, já mám tu opici zpátky.“ 20:07 „Uuuuaa“ (opičí zvuky)

Pavel: „Čerti, hlídat, tamhle máte játra a rejži.“

20:59 Vypravěč

21:49 Michal: „Čerti, jdeme si zahuát kauty?“

Jakub: „Jo“

22:00 Michal: „Čeuný Petu.“

22:08 Vypravěč

22:29 princezna dává pusu zakletému princovi

22:40 Lukáš: „To ón!“

22:58 Pavel: „Héj, vy ste nehlídali toho fousatýho!“

Černokněžník se pustí do prince

23:50 Vypravěč

Pavel: „Na něj!!!“ 24:14 „Já se vzdávám, fousatej“

I přes výslovný zákaz používání sprostých slov, dětem sem tam nějaké „ujede“. Hlavně Pavel s atraktivitou těchto slov zápasí a říká alespoň taková, která nejsou vyloženě vulgární. Všechny děti nakonec získaly slíbený „tik tak“, i když některé s výhradou. Neustále jsou vidět jejich hlavy a mezi zrovna nevystupujícími postavami panuje nekázeň. Představení jako celek působí jako jeden velký chaos, divák tak nemá šanci poznat, oč v příběhu jde. Znovu rekapituluji celý děj, jak jdou jednotlivé akce za sebou, pro lepší fixaci. Po čajové pauze si zahrajeme pohádku ještě jednou.

Tentokrát natáčím průběh představení kamerou a ne diktafonem.

Z počátku všechny děti hrají velmi soustředěně a dobře. Já funguji jako nápověda, říkám, jaká scéna je aktuálně na řadě a kdo má mluvit. Co mají jednotlivé postavy konkrétně říkat, už děti zvládají samy. I malá Jana ukazuje princeznu, kdy má. Líbí se mi, jak v úvodu postava rytíře, zajíce i princezny reaguje svými pohyby na řeč vypravěče. Hned po prvním obraze se Jana z mně neznámé příčiny uráží, přestává hrát pohádku, udělá otrávený a uražený obličej a po zbytek představení sedí v pozadí na židli a mračí se. Kluci tedy musejí pohádku dohrát sami a daří se jim to. Pavel zvládá svou roli perfektně, jen mu zhruba v polovině nešel nasadit Černokněžník zpět na ruku, vznikla tak malá prodleva. Jakub perfektně čte vypravěče, jen si musí dávat pozor na tempo, čím víc text zná, tím jej čte rychleji. Musím dávat pozor, aby pořád zůstal srozumitelný. Na Danielových výstupech je hezky patrné, jak neustále přeskakuje z reálného světa do toho fikčního. Jednou krásně hraje s loutkou a není při tom vůbec vidět, podruhé mu začne vykukovat hlava a s ostatními loutkami přestává komunikovat jako rytíř a začíná jako Daniel. Pavel se nechává místy strhnout, bojím se, aby v takových chvílích kluci nehráli spíše pod stolem než na stole. Moc se mi líbí hra Lukáše. Se svým čertem Breburdou se dle mého názoru identifikoval na 100% prakticky už od začátku. Sice si je stále vědom svých mluvních

obtíží, při tomto druhém dnešním představení už ale říká více vět a snaží se v komunikaci s Černokněžníkem i o improvizaci. Při ní se sice zadrhne, jeho projevu to ale na profesionalitě neubírá.

Černokněžník: „Hej čerti, proč jste špatně hlídali toho prince?“

Barnabáš: „Nevim“

4:54 Breburda: „Protože to, zajíc nás nalákal na ččč černý petr.“

Černokněžník: „Tak to já mu dám tomu, zajícovi jednomu.“

Také se mi moc líbí, jak dnes Lukáš jako čert Breburda spolupracuje s ostatními postavami. 5:58 Breburda křísí poraženého černokněžníka

Také se mi moc líbilo, jak se kluci Daniel s Lukášem chopili záchrany představení, když se měla na scéně ukázat princezna Helenka, kterou Jana odmítala hrát.

2:39 Daniel si nasazuje princeznu na ruku, nejprve z legrace, pak nechce, pak chce :)

2:55 princeznu si nasazuje Lukáš: „Koukej já“

3:28 Princezna(Lukáš) k Zajícovi: „Pomůžeš mi?“

4:18 princezna dává zakletému princovi pusy, což vyvolá smích u Daniela, úkol ale splní

Jana zůstává stále uražená a do děje pohádky nezasahuje, nicméně ji sleduje a místy se i usmívá (když si myslí, že na ni nekoukám).

Škoda, že jsme z časových důvodů tuto stránku výměny rolí neprozkoušeli více. Bylo by zajímavé sledovat, jak se kdo popere s jinou rolí, kterou si nevybral. Jak by kluci zvládli hrát princeznu, jak by se Janě líbilo třeba v roli čerta. Jak by kladní hrdinové hráli ty záporné a naopak.

HODNOCENÍ DOSAŽENÝCH CÍLŮ

CÍLE VÝTVARNÉ	SPNĚNO / NESPLNĚNO	JAK K TOMU DOŠLO
•		
CÍLE TERAPEUTICKÉ		
• Procvičení jemné motoriky – manipulace s maňáskem	Splněno	Dnes se pořad hrálo představení. Celkem dvakrát.
• Možnost identifikace se s někým jiným – s postavou loutky, jako prostředek pro zmírnění úzkosti a stresu → zmírnění řečové vady	Splněno	Tento proces se již naplno rozjel u všech dětí. Přejít z reality do fikčního světa a zpět nedělá nikomu potíže. Dnes pouze Jana trochu bojkotovala spolupráci, snad se to v ní do zítra rozleží a bude v pořádku. Lukáš mění hlas dle potřeby, Pavel umí perfektně improvizovat, Jakub dobře čte text, jen je třeba korigovat jeho tempo. Daniel do své role také dobře

		zapadl a zmírňují se u něj obavy z jeho koktání. Jana spolupracuje, i když je jí potřeba vydatně motivovat. Michal je tišší, svůj úkol ale zvládá.
<ul style="list-style-type: none"> Sociální kontakt v roli 	Splněno	<p>5.3. se Lukáš pohádal s Pavlem, bylo zajímavé dále sledovat, jak se jejich konflikt přehrával i ve světě pohádky. Lukáš nechtěl být jako čert v bandě s Černokněžníkem.</p> <p>7.3. odmítala spolupracovat Jana. Zřejmě u ní došlo k nějaké negaci vůči celému procesu, možná vůči mně. Nevím. Nekomunikovala, příčinu jsem se nedověděla. Odmítala hrát princeznu a tím značně narušila pohádku. V tuto chvíli se mi moc líbila reakce kluků – bratrů Jany - Daniela a Lukáše – v rámci záchrany představení se rozhodli, že roli princezny ztvární oni.</p>
<ul style="list-style-type: none"> Překonání vlastního limitu 	Splněno	Tím, že se nám dnes bez větších karambolů podařilo sehrát pohádku celkem dvakrát, považuji tento cíl za splněný.
<ul style="list-style-type: none"> Uvědomění si vlastních možností 	Splněno	Myslím si, že si dnes všichni začali uvědomovat, co všechno mohou společně dokázat. Čeho všeho jsou schopni. Doufám, že k plnému naplnění tohoto i předchozího cíle dojde zítra – po premiéře pohádky před publikem.
CÍLE VÝCHOVNÉ		
<ul style="list-style-type: none"> Zklidnění skupiny, aktivizace jednotlivce 	Splněno	Tento cíl se naplnil tak nějak sám, nemusela jsem děti nijak zvlášť zklidňovat. Pouze ve chvílích euforie, kdy se moc vžili např. do souboje, bylo nutné aktéry vytrhnout z fikce, aby si nerozbili loutky.
<ul style="list-style-type: none"> Fixace textu 	Splněno	Tím, že pohádku zkusíme už po několikáté, dostává se text dětem tzv. pod kůži. Nedělá jim problém, co mají říci, jen kdy to mají říci. Zde jsem nutná jako nápověda. Děti na mne spoléhají, že jim vždy řeknu, kdy má kdo mluvit a jaká scéna následuje. Jediné mínus má tento proces fixace u

		vypravěče, který je čím dál, tím více znalý textu a čte jej neustále rychleji a rychleji.
<ul style="list-style-type: none"> Pochopení vztahových relací mezi postavami v pohádce (odproštění se od těch z běžného života) 	Nesplněno	5.3. nastal problém mezi Lukášem a Pavlem, až jsem se bála, že pokud jejich osobní konflikt bude přetrvávat i nadále, budu muset znovu upravit scénář. Naštěstí se kluci usmířili stejně rychle, jako se pohádali, příště (7.3.) nebylo po konfliktu ani památky. Nicméně se ukázalo, že naprosté odproštění od vztahů z reálného světa nelze ani v tom fikčním uskutečnit.

POHÁDKA O VELIKÉM DOBRODRUŽSTVÍ SCÉNÁŘ

Vypravěč: Bylo nebylo, v dobách dávno minulých, žil v zemi České udatný rytíř. Ničeho a nikoho se nebál a měl tak ukrutnou sílu, že i vysoké stromy vytrhával ze země i s kořeny, jako by to byla pouhá stébla trávy. Doma mu proto říkali rytíř Silák.

V sousedním království žila velice krásná a hodná princezna Helenka. Netrvalo dlouho a ti dva se do sebe zamilovali a začali chystat svatbu.

(na začátku se objeví princezna a dá rytíři pusu, pak se objeví Zajíc a kousek Černokněžníka)

Rytíř

Silák: Zdravím tě, Zajíci.

Zajíc: Ahoj rytíři Siláku. Slyšel jsem, že s princeznou chystáte svatbu.

Rytíř

Silák: Ano, přicházím za tebou, abych tě na ni pozval. Přijdeš?

Zajíc: Ano, moc rád.

(rytíř i zajíc odejdou a na scéně zůstane sám Černokněžník)

Vypravěč: Bohužel si ani jeden z nich nevšiml, že je celou dobu ze svého úkrytu poslouchá zlý Černokněžník, který by si Helenku také rád vzal za ženu. Princezna ho, ale už několikrát odmítla, a tak se rozhodl, že se jí pomstí.

Černokněžník: Já to tak nenechám! Čerti!!! Ke mně!!!

(objevují se dva čerti)

Černokněžník: Čerti, rytíř si bere Helenku za ženu a už pozval Zajíce na svatbu. Tomu musíme nějak zabránit!

Breburda: Tak rytíře proměníme na opici!

Černokněžník: A co říkáš ty, Barnabáši?

Barnabáš: Nesmíme dovolit, aby si jí vzal!

Černokněžník: Espekto patronum, ať je z tebe opice!

(z rytíře se stane opice)

Černokněžník: Čerti, vy rytíře hlídejte a já jdu najít princeznu!

(na scéně zůstává opice obklíčená dvěma čerty)

(princezna celé zakletí s hrůzou pozoruje a pak jde pro pomoc za Zajícem)

Vypravěč: Když princezna uviděla, co se stalo s jejím princem, utíkala za Zajícem a prosila ho o pomoc. Jedině Zajíc mohl odlákat pozornost čertů.

Zajíc: Dobrá, zkusím je nalákat na karty.

Zajíc: Čerti, pojd'te si se mnou zahrát karty!

Breburda: A jaké karty?

Zajíc: Černého Petra.

Barnabáš: Tak dobrá.

Vypravěč: Zatímco Zajíc hraje s čerty karty, princezna opatrně přijde k opici a políbením prince vysvobodí ze zakletí. To už jim je ale v patách Černokněžník.

Černokněžník: Takhle, čerti, hlídáte zajatce?!
Rytíři! Braň se!

(oba se perou)

Vypravěč: V hrozitánském souboji se rytíři přeci jen podařilo zvítězit. Svým kouzelným mečem třikrát udeřil Černokněžníka do ramene a on tak ztratil všechnu svou kouzelnou moc.

Rytíř si vzal Helenku za ženu a žili šťastně až do smrti.

PŘÍPRAVA 14. SETKÁNÍ		
TÉMA	Představení-veřejné vystoupení	
ČASOVÉ ROZVRŽENÍ	60 minut (8.3. 2013)	
ANOTACE	Postavy: <ul style="list-style-type: none"> • vypravěč • Zajíc • princ – rytíř Silák • princezna Helenka • Černokněžník • čert Barnabáš • čert Breburda Odehrává se v Muzeu loutek v Plzni – multifunkční sál. Generální zkouška na místě.	
CÍLE:	VÝTVARNÉ	•
	TERAPEUTICKÉ	<ul style="list-style-type: none"> • Procvičení jemné motoriky – manipulace s maňáskem • Možnost identifikace se s někým jiným – s postavou loutky, jako prostředek pro zmírnění úzkosti a stresu → zmírnění řečové vady • Sociální kontakt v roli • Překonání vlastního limitu • Uvědomění si vlastních možností • Zvládnutí stresu, uvolnění • Překonání strachu (z nového prostoru, z publika, z vlastního výkonu)
	VÝCHOVNÉ	• Zklidnění skupiny, aktivizace jednotlivce
METODY		• Aktivizující metody – inscenační
ORGANIZAČNÍ FORMY		• Kooperace
POMŮCKY		<ul style="list-style-type: none"> • Text • Maňásci • Jevišťe-paravan a rekvizity
METODICKÝ POSTUP:	MOTIVACE	<ul style="list-style-type: none"> • Ukázka odměny, která na úspěšné loutkoherce čeká • Seznámení s publikem – přivítání známých
	ZADÁNÍ A POSTUP	<ul style="list-style-type: none"> • Děti se schovají za paravan, vystupují pouze jejich loutky • Každý musí být na svém místě • Samostatné hraní dětí • Jsem v „zákulisi“ = nápověda, psychická podpora, uvolňovací element (jsem tam s nimi - „jedu v tom s nimi“)
	HODNOCENÍ	• Arzenál odměn a vydatných pochval

Poznámka:

video z představení a obsáhlá dokumentace

technické zázemí

děti musely zvládnout i setkání „face to face“ s technikou- mířilo na ně několik objektivů známé tváře fotografek – Maruška :) - +její vydatná a velice na místě, podpora před zahájením představení: „Zapomeňte, že tu v sále sedí nějací lidé, zahrajte to tak, jako byste pohádku hráli jenom pro sebe.“

REFLEXE

Generálka

Díky úvodním zmatkům při vyzvedávání dětí se přihodilo, že Pavel dorazil až těsně před začátkem představení na ostro, a proto se generální zkoušky neúčastnil. Jeho role Černokněžníka se zhostil Lukáš.

Vypravěč

Daniel-Rytíř: „Králíku, ch.. pčídeš na svatbů?“

Michal-Zajíc: „Jo, rád, pčídu.“

Daniel-Rytíř: „Tak čau.“

Michal-Zajíc: „Čau“

Pak se znenadání objevuje Jana, postaví se a zavolá :Čélti, pote sééém!“. Její bratr Daniel ji stáhne zpět za paravan. Lukáš, který tedy hraje Černokněžníka také zavolá čerty: „Pote sem, čerti!!!“. Líbí se mi akce dětí i to, že si pamatují návaznost událostí, nejprve ale musíme ke slovu pustit vypravěče.

Lukáš-Černokněžník: „Pote sem, čerti.“

Lukáš-Breburda: „Blblblblblb.“

Lukáš-Černokněžník: „Čerti, ...(není mu rozumět)..., že princ si už bere princeznu za ženu?“ „Co co co Co s tím uděláme?“

Jakub-Breburda: „Proměníme ho na opici.“

Lukáš-Černokněžník: „Joo.“

Lukáš-Černokněžník: „Ebbb ... patronum, ať je z tebe vopice.“ Daniel-Rytíř se proměňuje v opici a Lukáš-Černokněžník dává povel čertům: „Čerti, chlídejte ho!“

Vypravěč

Jana má problém s nasazením maňáska na ruku a začíná pomalu spolupráci i pohádku opět bojkotovat. Michal-Zajíc se snaží situaci zachránit a mluví sám: „Pincezno, nalákam je kartama.“ a zmizí ze scény. Je slyšet, jak Daniel ze zákulisí Janě napovídá, té se konečně podaří nasadit maňáska, zajíc už je ale pryč. Čerti se mezi tím trochu nudí a Lukáš-Breburda předvádí, že usnul. Naštěstí se už objevuje Michal-Zajíc s kartami a láká čerty ke hře.

Michal-Zajíc: „Čeuti, jdeme si zahuát Čeuný Petu?“

Lukáš-Breburda. „Anooo.....dej to sem, dej to sem.“

Vypravěč

Princezna má políbením vysvobodit prince ze zakletí a místo toho odchází z jeviště a přestává na dobro spolupracovat.

Lukáš-Černokněžník: „Čerti, vy ste hlídali š..patně!“

Jakub-Breburda: „A co...“ (neví, co má říkat)

Lukáš-Černokněžník: „Aaa princ je tady! Tak si dáme souboj, oa, o princeznu!“
chvilku bojují

Lukáš-Černokněžník: „Oa vzdávám se, aaaaaa..“

Vypravěč teprve čte to, co kluci už zahráli, Danielovi se ale scéna líbí a tak si ji dají ještě jednou. Daniel-Rytíř uhodí Lukáše-Černokněžníka třikrát do ramene a ten se tedy vzdává.

Lukáš-Černokněžník: „A vzdávám se, aaaaaa.“

Teprve s notným časovým odstupem a po přehrání video záznamu, mi dochází, jak moc byla generální zkouška dobrá. Musím ocenit její kvalitu, za kterou patří poděkování hlavně Lukášovi. Tím, že vypadl Pavel jako Černokněžník, dostal Lukáš v jeho roli více prostoru, který beze zbytku využil. Přestože Černokněžník není postava, kterou si vymyslel, a kterou si vyrobil, dokázal se s ní v mžiku identifikovat a celou dobu hrál bez mluvních obtíží. Pravda, občas se musel tzv. odrazit, ale myslím si, že ne pro tak „rýpavého“ posluchače byl jeho projev perfektní. V roli Černokněžníka udělal obrovský krok do předu a mohu říci, že celé představení táhl on. Velice mne překvapil.

Z Jany jsem měla pocit, že v prostoru jeviště získala dojem, že musí exhibovat. Neustále vykukovala, dívala se na diváky a když se jí nedostávalo pozornosti, kterou chtěla, přestala se účastnit hry a začala zlobit. Já jsem, bohužel, neměla prostor na ni dávat více pozor a než jsem si uvědomila, co vlastně dělá, bylo už pozdě. Naštěstí kluci prokázali větší duchapřítomnost než já a v podstatě sami dovedli pohádku ke zdárnému konci.

Představení

Samotné představení na ostro, proběhlo výborně. S výkonem jednotlivců jsem naprosto spokojená. Myslím si, že představení i jednotlivé promluvy dětí byly srozumitelné a předčily má osobní očekávání.

Vypravěč-Jakub je tentokrát také schován za paravanem. Toto se stalo na jeho osobní přání, když uviděl v publiku otce Daniela, Lukáše a Jany, dostal před ním trému. Nakonec se toto řešení ukázalo jako dobré, neboť se Jakubovi lépe přeskakovalo z role Vypravěče do role Čerta. Ani jeho projev neztratil zástěnou na srozumitelnosti.

Vypravěč – Daniel-Rytíř a Jana-Princezna ilustrují jeho vyprávění pohyby svých maňášků

Michal-Zajíc: „Ahoj.“

Daniel-Rytíř: „Tak ch-pčídeš na svatbu?“

Michal-Zajíc: „Ano, uád pčídu.“

Daniel-Rytíř: „Tak čau.“

Vypravěč

Pavel-Černokněžník: „Čerti, pojd'te sem!“ „Tak co uděláme s tím princem?!”

Jakub-Barnabáš a Lukáš-Breburda: „Proměníme ho na žabku, opici.“

Lukáš-Breburda: „Na opičku?“ (zde kluci trochu ztratili nit, rytíř se hned neobjevuje a tak si vymýšlejí „vycpávkový“ rozhovor)

Pavel-Černokněžník: „Jo, má fousy nahoře.“

Lukáš-Breburda: „Tak už deme, ne?“ (konečně se objevuje rytíř)

Pavel-Černokněžník: „Espekto patronum, proměním tě na opici, ty fousatej.“

Vypravěč – objevuje se Princezna a Rytíř jako opice.

Pavel-Černokněžník: „Čerti, hlídejte Prince!“

Jakub-Barnabáš: „Jo.“

Lukáš-Breburda: „Ano, rozkaz!“

Michal-Zajíc: „Čerti, jdeme si zauát kauty?“

Lukáš-Breburda a Jakub-Barnabáš: „Jo, jo.“
Vypravěč
Pavel-Černokněžník: „Čerti, vy ste ho špatně hlídali!“
Lukáš-Breburda: „No tak.“
Pavel-Černokněžník: „No tak, co děláte? Vy neumíte hlídat?“
Lukáš-Breburda: „Zajíc nás přilákal na ty karty!“
Pavel-Černokněžník: „Tak já mu dám tomu fousatýmu!“
Lukáš-Breburda: „Dobrá... maso si taky ňáký upečem.“
Pavel-Černokněžník: „Na tady máte halušky s masem.“
Lukáš-Breburda: „Mňam, mňam, mňam..“
Pavel-Černokněžník: „Na tady taky máš druhej čerte.“
Lukáš-Breburda: „Fuj...“
Daniel-Rytíř: „Tak ahoj!“ ... „Tak jdeme se prát..“
Pavel-Černokněžník: „Tak jo, dám ti ty fousatej na hubu dvakrát a jsi mrtvej.“
Vypravěč – kluci se perou
Pavel-Černokněžník: „Ooo já se vzdávám.“ (stejně jako na generálce Lukáš)

konec, potlesk

Za 14 dní po představení (22.3.) proběhlo na Place závěrečné shledání. Jednalo se o poslední společné setkání s dětmi. Uvařili jsme si čaj, rozdala jsem každému balíček s malým překvapením, rozsypala jsem křupky a přitukli jsme si „šampáněm“. Měla to být oslava především jejich (dětí) velkého úspěchu. I přes poměrně značný časový odstup byly děti stále plné dojmů z premiéry. Každý si odnesl vědomí sebe sama, že když bude chtít, může dosáhnout velké věci. Asi největší zážitek pro ně byl závěrečný aplaus od publika a čokoláda, kterou hned na místě dostaly. Zažily úspěch, ocenění - tedy pocty, kterých se jim zas tak často nedostává.

Potěšilo mne, že konec „loutkového kroužku“, jak jsme naše shledávání pojmenovali, nepřijali s jásotem a nadšením, ale naopak s lítostí. I mne se bude stýskat.

HODNOCENÍ DOSAŽENÝCH CÍLŮ

CÍLE VÝTVARNÉ	SPNĚNO / NESPLNĚNO	JAK K TOMU DOŠLO
CÍLE TERAPEUTICKÉ		
<ul style="list-style-type: none"> • Procvičení jemné motoriky – manipulace s maňáskem 	Splněno	Dnes se pořád hrálo představení. Celkem dvakrát.
<ul style="list-style-type: none"> • Možnost identifikace se s někým jiným – s postavou loutky, jako prostředek pro zmírnění úzkosti a stresu → zmírnění řečové vady 	Splněno	Myslím si, že dnes proces identifikace s maňáskem proběhl stoprocentně u všech dětí-představení před publikem bylo pomyslným vrcholem tohoto procesu. Nejvíce mě překvapil a potěšil Lukáš, který se bez problému identifikoval jak se svým čertem-Breburdou tak také s postavou Černokněžníka. Janě dělala nejen identifikace, ale také pochopení její důležitosti, ze začátku problém. Představení naostro ovšem sehrála bez chyby. Myslím, že do budoucna by jistě zvládla i text.
<ul style="list-style-type: none"> • Sociální kontakt v roli 	Splněno	Dnes se ukázalo, jak děti dovedou zachránit představení improvizací. Hlavně ve chvíli, kdy se někdo zapomene, nebo mu nejde rychle nasadit loutka na ruku. Lukáš s Pavlem si vymysleli rozhovor o jídle, který z děje nijak nevyčníval a snad ani jako improvizace nepůsobil. Pomocí nutné spolupráce mezi postavami v pohádce si děti uvědomily svou vlastní důležitost i důležitost toho druhého.
<ul style="list-style-type: none"> • Překonání vlastního limitu 	Splněno	Stres, úzkost, strach, tréma, všechny tyto limitující faktory dnes děti překonaly a zvítězily nad nimi.
<ul style="list-style-type: none"> • Uvědomění si vlastních možností 	Splněno	Pokud chci, tak to dokážu.
<ul style="list-style-type: none"> • Zvládnutí stresu, uvolnění 	Splněno	Myslím si, že k většímu uvolnění (hlavně u Jakuba a Lukáše) došlo právě díky paravanu, za kterým děti nebyly vidět. Nemusely tak řešit přímý

		<p>kontakt s divákem, mohly se soustředit pouze na správné vedení loutky a na děj pohádky.</p> <p>Vystoupení před plentu (tedy případný další krok při práci s úzkostí a strachem) by v tomto okamžiku, dle mého názoru, dobře zvládl Daniel, který už nyní vykukoval a kontroloval reakce publika. Kontakt s divákem potřeboval.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Překonání strachu (z nového prostoru, z publika, z vlastního výkonu) 	Splněno	<p>Jsem ráda, že dopad „závažnosti okamžiku“, který byl evidentní novým prostorem – jeho oficialitou a masou diváků, měl na děti pouze pozitivní účinek. Nezpanikařily, neparalizovalo je to. Naopak. Odvedly excelentní výkon, který se s těmi cvičnými ve známém prostředí Placu dá pouze těžko srovnat.</p>
CÍLE VÝCHOVNÉ		
<ul style="list-style-type: none"> • Zklidnění skupiny, aktivizace jednotlivce 	Splněno	<p>Naplnění tohoto (stejně jako předchozího) cíle hodně napomohl genius loci a síla okamžiku :)</p>